

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

PRAVNA MISAO

11 – 12

studeni – prosinac / novembar – decembar

Sarajevo 2024.

Izdavač: BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
ZAVOD ZA JAVNU UPRAVU

ISSN 0555-0092

ID 4200785450004

UPLATU UPUTITI NA: Federalno ministarstvo financija/finansija
Union Banka dd Sarajevo
Transakcijski račun: 102-050-00001066-98
Budžetska organizacija: 1501001
Vrsta prihoda: 722597
Općina: 077

ADRESA REDAKCIJE: Federalno ministarstvo pravde
Zavod za javnu upravu
Sarajevo, Ul. Valtera Perića 15
Tel.: +387 33 203 918, fax: 668 956
Email: Pravna.Misao@fmp.gov.ba

GODIŠNJA PRETPLATA: Za organe i organizacije na teritoriji BiH 120,00 KM
Za pojedince 100,00 KM
Za studente i neuposlene 50,00 KM
Za inostranstvo 200,00 KM

www.fmp.gov.ba

Časopis "**PRAVNA MISAO**" upisan je u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, pod brojem 727 od 23.10.1997. godine.

Glavna i odgovorna urednica: prof. em. dr. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ

Izvršna urednica: Bojana TODORVIĆ

Redakcija časopisa:

Prof. dr. Zlatko BRKIĆ, doc. dr. Enver IŠERIĆ, prof. dr. Alena JURIĆ, prof. dr. Cvija JURKOVIĆ,
prof. dr. Denis PAJIĆ, prof. dr. Meliha POVLAKIĆ, Krešimir ZUBAK

Međunarodni redakcijski odbor:

prof. dr. Tomislav BORIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Grazu),
prof. dr. Katja FILIPČIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani),
prof. dr. Ivan KOPRIĆ (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
prof. dr. Jelena SIMIĆ (Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu)

Produkcija: Federalno ministarstvo pravde

Štampa: "Štamparija Fojnica" d.d.

Za štampariju: Šehzija Buljina

DTP: Federalno ministarstvo pravde

Grafičko rješenje: Ice-net d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 50 primjeraka

Časopis izlazi dvomjesečno.

Časopis "Pravna misao" indeksira se u bazama ERICH PLUS i Legal Source (EBSCOhost), a uvršten je i u Ulrichweb Global Serials Directory.

SADRŽAJ

Uvodna riječ glavne urednice 5

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Neira Raković Uloga i značaj privilegije protiv samooptuživanja
u krivičnom postupku 7

ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI

Damir Šapina Implementacija Istanbulske i Lanzarote konvencije
u zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine 32

S MEĐUNARODNE KONFERENCIJE

Irma Kovčo Vukadin Femicid:
Prikaz i ocjena hrvatskog zakonskog rješenja 58

PRIKAZ

Đemaludin Mutapčić Obilježavanje 141 godine postojanja i rada
advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini 81

Harun Išerić Održana IV škola medijskog prava: „SLAPP
postupci i opasnosti po slobodu izražavanja“ 85

SUDSKA PRAKSA

Ustavni sud Bosne i Hercegovine 92
(Miodrag N. Simović)

Evropski sud za ljudska prava 112
(Harun Išerić)

Sud Evropske unije 122
(Nasir Muftić)

Upute za autore 128

CONTENTS

Foreword of the Editor-in-Chief 5

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Neira Raković The role and significance of the privilege against
self-incrimination in criminal proceedings 7

LEGISLATIVE ACITIVITES

Damir Šapina Implementation of the Istanbul and Lanzarote
Conventions in the legislation of the Federation
of Bosnia and Herzegovina 32

FROM THE INTERNATIONAL CONFERENCE

Irma Kovčo Vukadin Femicide: overview and assessment
of the Croatian legal solution 58

OVERVIEW

Đemaludin Mutapčić
Celebrating 141 years of the existence and work of the legal profession in Bosnia
and Herzegovina 81

Harun Išerić IV School of Media Law: "SLAPP Proceedings and
Dangers to Freedom of Expression" 85

COURT PRACTICE

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina 92
(Miodrag N. Simović)

European Court of Human Rights 112
(Harun Išerić)

Court of the European Union 122
(Nasir Muftić)

Instructions for authors 128

UVODNA RIJEČ GLAVNE UREDNICE

Poštovane čitateljice i poštovani čitatelji!

Kao i do sada, Redakcija časopisa *Pravna misao* preporučuje za čitanje članke, prikaze i recentnu sudsku praksu objavljene u ovom dvobroju, uz zahvalnost svima koji su svojim znanjem, trudom i zalaganjem doprinijeli da se i u 2024. godini zadrži ne samo kontinuitet u izlaženju časopisa, već i kvalitet objavljenih tekstova.

Šta donosi dvobroj 11-12?

U članku pod naslovom „Uloga i značaj privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku“ (izvorni naučni rad) autorica istražuje, propituje i opisuje opštu i posebnu ulogu privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku kao pravo svake osobe koja se suočava s krivičnom optužbom da ne govori i ne svjedoči protiv sebe. Razmatranja započinju historijskom metodom kojom se istražuje razvoj i evolucija privilegije protiv samooptuživanja, da bi se nastavila razradom njenog teorijskog i zakonskog određenja metodom analize i sinteze bibliografske građe, te normativnom metodom obuhvatajući procesna pravila u redovnom i posebnim krivičnim postupcima. Komparativnom metodom analizira se odnos i međusobni uticaj privilegije protiv samooptuživanja s drugim procesnim garancijama. Poseban doprinos ogleđa se u determinisanju uloge i značaja ove privilegije na osnovu analize prakse Evropskog suda za ljudska prava.

O zakonodavnim aktivnostima u Federaciji Bosne i Hercegovine govori se kroz implementaciju međunarodnih standarda o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i u porodici, te o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe. U radu pod naslovom „Implementacija Istanbulske i Lanzarote konvencije u zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine“ autor analizira ne samo spomenute međunarodne dokumente, već i Preporuku Komiteta Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Grevio preporuke), te Direktivu (EU) 2024/1385 Evropskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Centralni dio rada posvećen je Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Prijedlogu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema

ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine, pri čemu se zaključuje da predložene zakonodavne aktivnosti i rješenja predstavljaju snažan iskorak u borbi protiv nasilja nad ženama i djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U rubrici *S međunarodne konferencije* objavljujemo članak „Femicid: Prikaz i ocjena hrvatskog zakonskog rješenja“. Cilj ovog rada je, po riječima autorice, prikaz razvoja hrvatske zakonske definicije femicida, od prvog predstavljanja prijedloga do konačne verzije, kao i usklađenosti zakonske definicije s aktuelnim definicijama. Dodatni cilj rada odnosi se na analizu javne rasprave o prijedlogu uvođenja femicida u Hrvatskoj, analizom primjedbi i odgovora na primjedbe u okviru provedenog e-savjetovanja. U radu se konstatuje da uprkos pojačanom aktivističkom i naučno-stručnom interesu za problem femicida, još uvijek ne postoji jedinstveno prihvaćena definicija što onemogućava provođenje nacionalnih i međunarodnih komparativnih studija koje bi mogle poslužiti kao naučna osnova u razvoju politika, strategija i aktivnosti usmjerenih na suzbijanje i prevenciju ovog problema.

U ovom broju možete pročitati izvještaje o obilježavanju vrijednog jubileja - 141 godine postojanja i rada advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini, te o održanoj IV školi medijskog prava pod nazivom „SLAPP postupci i opasnosti po slobodu izražavanja.“

Novi pregled prakse kako u BiH tako i na evropskom nivou dat je, kao i do sada, kroz odluke visokih sudova (Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Evropskog suda za ljudska prava i Suda Evropske unije).

Glavna i odgovorna urednica
Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić

ULOGA I ZNAČAJ PRIVILEGIJE PROTIV SAMOOPTUŽIVANJA U KRIVIČNOM POSTUPKU

izvorni znanstveni rad

UDK 343.131

Neira Raković*

Sažetak:

Ovaj članak istražuje, propituje i opisuje opću i posebnu ulogu privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku kao pravo svake osobe koja se suočava s krivičnom optužbom da ne govori i ne svjedoči protiv sebe. Razmatranja započinju historijskom metodom kojom se istražuje razvoj i evolucija privilegije protiv samooptuživanja. Autorica središnji dio članka posvećuje istraživanju teorije i zakonskog određenja privilegije protiv samooptuživanja metodom analize i sineteze bibliografske građe, te normativnom metodom koja je obuhvatila procesna pravila u redovnom krivičnom postupku i posebnim postupcima. Komparativnom metodom analizira odnos i međusobni utjecaj privilegije protiv samooptuživanja s drugim pravima i načelima u krivičnom postupku. Poseban doprinos jeste determiniranje uloge i značaja privilegije protiv samooptuživanja na osnovu analize sudske praske Evropskog suda za ljudska prava. Nakon provedenog istraživanja autorica zaključuje da je privilegija protiv samooptuživanja prisutna od davnina i da se njena uloga posebno ogleda u doprinosu ostvarivanju prava na pravičan krivični postupak i realizaciji procesnih garancija.

Ključne riječi:

privilegija protiv samooptuživanja, pravičan postupak, pretpostavka nevinosti, teret dokazivanja

* Program menadžerica u NVO Glas žene Bihać. Doktorantica na Pravnom fakultetu Sveučiliša u Mostaru.

1. Uvod

Privilegija protiv samooptuživanja predstavlja pravo osobe koja se suočava s krivičnom optužbom da sama sebe ne inkriminira. Kao sastavni element presumpcije nevinosti i/ili poseban element prava na pravičan postupak predstavlja vrlo zanimljiv i nedovoljno istražen procesni privilegij. S tim u vezi u radu se postavljaju određena pitanja: dokle seže ovo pravo, na šta se konkretno odnosi, da li obuhvata samo informacije o krivičnoj optužbi, da li ima neograničeno i apsolutno djelovanje? Među pitanjima su i ona o odnosu privilegije protiv samooptuživanja i prava na pravičan postupak uključujući i norme o teretu dokazivanja, pravu na šutnju, pravu na odbranu? Glavni cilj ovoga rada je putem naučnih metoda (historijske, analize i sinteze, dogmatsko-normativne, deskriptivne, komparativne) utvrditi opću i posebnu ulogu i značaj privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku s aspekta pravičnog tretmana osumnjičenog odnosno optuženog kao i sagledati međusobne odnose privilegije protiv samooptuživanja i drugih prava osumnjičenog odnosno optuženog. Drugim riječima u radu se nastoje kvalitativno opisati ovi odnosi kroz determinaciju uzročno-posljedične veze navedenih instituta na položaj osumnjičenog odnosno optuženog u krivičnom postupku. Poseban cilj istraživanja jeste temeljem analize sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava¹ (u nastavku ESLJP) utvrditi smisao i ulogu privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku. Na taj način moguće je doći do odgovora na pitanja o djelovanju ovog instituta na procesnopravni položaj osumnjičenog odnosno optuženog u krivičnom postupku.

Historijski razvoj privilegije protiv samooptuživanja

Historijski razvoj privilegije protiv samooptuživanja posmatramo u kontekstu razvoja osnovnih ljudskih prava kroz dokumente: Magna Carta Libertatum, Habeas Corpus Act, Habeas Corpus Amendment Act, Bill of Rights i drugi. Osim toga evolutivni razvoj krivičnog postupka od shvatanja krivičnog

¹ Evropski sud za ljudska prava međunarodni je sud, ustanovljen je Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Odjeljak II) i djeluje u okviru najstarije evropske organizacije, Vijeća Evrope, osnovan je 1959.g. Sjedište Evropskog suda za ljudska prava je u Strasbourgu, u Francuskoj, a službeni jezici Suda su engleski i francuski jezik. Njegova nadležnost je odlučivati o pojedinačnim ili međunarodnim zahtjevima koji se odnose na povredu građanskih i političkih prava sadržanih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.

djela kao privatne stvari do postupka u kojem se krivično djelo razumije kao javna stvar utjecalo je na razvoj ljudskih prava u krivičnom postupku i privilegije protiv samooptuživanja. Njeni najraniji počeci su u članu 39. Manga Carta Libertatum² iako Langbein H. smatra da se njeni prvi tragovi nalaze u reformi i uvođenju instituta „zabrane mučenja optuženih“.³ Tokom engleskih revolucija i pojave dokumenata Habeas Corpus (1640.)⁴ i Habeas Corpus Amendment Act (1679.)⁵ dolazi do uvođenja presumpcije nevinosti dok privilegiju protiv samooptuživanja nalazimo u zabrani iznuđivanja priznanja. U dokumentu Bill of Rights⁶ propisana su značajna ljudska prava u krivičnom postupku a u Petom amandmanu propisuje se privilegija protiv samooptuživanja kao pravo da niko ne može biti primoran svjedočiti protiv sebe. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina (1789.)⁷ ne spominje privilegiju protiv samooptuživanja i smatra se inkorporiranom u pretpostavci nevinosti a

² „Nijedan slobodan čovjek neće biti ubijen ili zatvoren, ili lišen svojih prava ili imovine, ili stavljen van zakona ili prognan, ili na bilo koji način lišen svog položaja, niti ćemo mi protiv njega upotrijebiti silu ili uputiti druge da to učine, osim na osnovu zakonite presude njemu jednakih ili prava zemlje.“ Velika Poveja slobode, Kralj Ivan 1215, Manga Chartum Libertatum, Magna Carta Project, dostupno na: https://magnacartaaresearch.org/read/magna_carta_1215/Clause_39

³ Langbein, H. J. (1994). The Historical Origins of the Privilege Against Self-Incrimination at Common Law. Michigan Law Review, Vol. 92, pp. 1084-1084.

⁴ Zakon je u Engleskom parlamentu usvojen 1640. godine, dostupno na <https://www.british-history.ac.uk/statutes-realm/vol5/pp110-112>

⁵ Zakon Engleskog parlamenta usvojen 1679., predstavlja jedan od najznačajnijih izvora anglosaksonskog prava. Dostupno na <https://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/31/2>

⁶ Povelja o pravima (engl. Bill of Rights) predstavlja izmjene i dopune na Ustav Sjedinjenih Američkih Država. Nju je uveo 1789. James Madison, a nakon ratifikacije u zemljama stupa na snagu 15.12.1791. i predstavlja simbol slobode naroda. Bill of Rights, Fifth Amendment and Sixth Amendment, Bill of Rights Institute, dostupno na <https://billofrightsinstitute.org/primary-sources/bill-of-rights>

⁷ Predstavlja prvi dokument Francuske revolucije i štiti pojedinačna i kolektivna prava. Donijela ga je Ustavotvorna skupština 26. 8.1789. The Declaration of Rights of Man and Rights of the Citizen, dostupno na <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen>

što je situacija i s Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima.⁸ Evropska konvencija o ljudskim pravima s Protokolima 1, 4, 6, 7, 11, 12, 13, 14 (u nastavku EKLJP)⁹ smatra se „najkvalitetnijim i najefikasnijim međunarodnim ugovorom o ljudskim pravima na svijetu“.¹⁰ U pogledu prava u krivičnom postupku najznačajniji je član 6. - Pravo na pravično suđenje. Privilegija protiv samooptuživanja ne navodi se eksplicitno ali se smatra posebnim elementom prava na pravičan postupak i sastavnicom pretpostavke nevinosti. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (u nastavku MPGPP) u čl.14 st. 3. propisuje pravo osumnjičenog u tački g) „da ne bude primoran da svjedoči protiv samoga sebe ili da prizna krivicu.“¹¹ U angloameričkom pravu privilegije protiv samooptuživanja nalazimo u Američkoj konvenciji o ljudskim pravima (1969.)¹² u članu 8. stav 2. g) „pravo da ne bude prisiljen svjedočiti protiv sebe ili priznati krivnju“.

Pravna regulacija privilegije protiv samooptuživanja odnosila se samo na trenutak davanja izjave o krivinji i inkriminaciju o činjenicama koje se odnose na krivnju. Prema Langbein H. suštinu pojave privilegije protiv

⁸ Usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih naroda dana 10. 12. 1948. g., dostupno na https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf

⁹ Predstavlja međunarodni ugovor o zaštiti ljudskih prava i sloboda u Evropi, potpisana je u Rimu 4. 11. 1950. g. od strane dvanaest zemalja članica novoosnovanog Vijeća Evrope, a na snagu je stupila 3. 9. 1953. g

Evropska konvencija o ljudskih pravima, Institucija Ombudsmana za ljudska prava BiH, Evropska konvencija o ljudskih pravima sa Protokolima 1, 4, 6, 7, 11, 12, 13, 14, dostupno na https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2013041003092706bos.pdf

¹⁰ Miličević, N. (2007). Ljudska prava, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 42

¹¹ Predstavlja međunarodni ugovor Ujedinjenih naroda usvojen na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 19. 12. 1966. g a na snagu stupio 23. 03. 1976. g. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica, dostupno na <http://www.mhrr.gov.ba/pdf/medunarodnipakt%20b.pdf>

¹² Američka konvencija o ljudskim pravima (ACHR), međunarodni instrument za ljudska prava. U u San Josú, Kostarika usvojile od strane mnogih zemalja, 22.11.1969. a stupio na snagu 1976. American Convencion on Human Rights: "Pact of San Jos , Costa Rica", dostupno na <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201144/volume-1144-I-17955-English.pdf>

samooptuživanja ne nalazimo u revolucionarnom razvoju ljudskih prava kako se u teoriji razumije nego u promjeni strukture krivičnog postupka i uvođenjem suprotstavljenih strana i branitelja u krivični postupak.¹³ Evolutivni razvoj privilegije protiv samooptuživanja usko je povezan s razvojem i promjenama modela krivičnog postupka. U početku se postupak odvijao na inkvizitorskom načelu („Pritom okrivljenik (inkvizit) nije bio subjekt nego objekt postupka: bio je pravno dužan priznati kazneno djelo ako ga je doista počinio, pa ako tako nije postupio, mogao ga je sud (u kontinentalnoj Hrvatskoj sve do 1776. godine) staviti na torturu, mučenje kako bi ga prisilio na priznanje“¹⁴), da bi kasnije razvojem načela akuzatornosti („presumpcija nevinosti je najpoznatije obilježje akuzatorskog oblika krivičnog postupka“¹⁵) dobili novu formu krivičnog postupaka koja omogućava funkcionalnu primjenu privilegije protiv samooptuživanja.

Povelja o temeljnim pravima Evropske unije (u nastavku Povelja EU) 2000.¹⁶ u Preambuli se poziva na dokumente o ljudskim pravima, zatim preuzima sva prava sadržana u EKLJP i ona koja proizilaze iz prakse ESLJP, što podrazumijeva privilegiju protiv samooptuživanja. U svrhu jačanja i zaštite prava u krivičnom postupku u zemljama članicama EU je donijela nekoliko direktiva¹⁷ a za ovo istraživanje najznačajnija je Direktiva EU o jačanju

¹³ Langbein, H. J., op. cit., pp. 1084-1085.

¹⁴ Krapac, D. (2007). Kazneno procesno pravo, III izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., Zagreb, str. 17.

¹⁵ Sijerčić-Čolić, H. (2006). Smisao presumpcije nevinosti i njena uloga u krivičnom postupku - prilog raspravi o krivičnoprocesnim normama i odlukama Evropskog suda za ljudska prava. Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XLIX, str.358.

¹⁶ Povelja Evropske unije o temeljnim pravima, Euro-lex, Povelja EU o temeljni pravima Sl. List EU br. 104, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A12007P>

¹⁷ Direktiva o pravu na informiranje u krivičnom postupku (Direktiva 2012/13) Euro-lex, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32012L0013>, Direktiva o pravu na pristup advokatu u kaznenom postupku i u postupku na temelju evropskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (Direktiva 2013/48), Euro-lex, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32012L0013>, Direktiva o pravu na pristup advokatu u kaznenom postupku i u postupku na temelju evropskog uhidbenog

određenih vidova pretpostavke nevinosti i prava sudjelovanja na raspravi u krivičnom postupku (Direktiva 2016/ 343).¹⁸ U članu 7. propisuje se pravo na šutnju i pravo da sam sebe ne izlaže krivičnom gonjenju.

Naprijed izneseno upućuje na zaključak da evolutivni put privilegije protiv samooptuživanja obilježava promjenu modela krivičnog postupka s inkvizicijskog do mješovitog modela i razvoj ljudskih prava globalno. U novijoj historiji značajni su dokumenti EU koji dodatno osiguravaju prava iz krivičnog postupka, zatim sudske odluke u zemljama angloameričkog prava (npr. UK, odluka Lord Mustilla u predmetu R.v. Directori of Serious Fraud Office, ex parte Smith¹⁹ kao i odluke ESLJP koje tumače ulogu i značaj prava iz EKLJP).

2. Uloga i značaj privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku

Posljedica djelovanja pretpostavke nevinosti u krivičnom postupku je pravo osumnjičenog odnosno optuženog na šutnju i pravo da sam sebe ne inkriminira. Privilegija protiv samooptuživanja predstavlja općepriznati pravni standard kojim se građaninu okrivljenom za određeno krivično djelo jamči pravo da uskrati iskaz odnosno davanje odgovora pred tijelima krivičnog postupka ukoliko bi na taj način razotkrio informacije kojima bi inkriminirao samog sebe.²⁰

Uloga i značaj privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku je višestruko, pravno i procesno složeno. Njenu opću ulogu posmatramo s

naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (Direktiva 2013/48), Euro-lex, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=celex:32013L0048>

¹⁸ Direktiva EU o jačanju određenih vidova pretpostavke nevinosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku (Direktiva 2016/ 343), Euro-lex, dostupno: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>

¹⁹ Ashworht, A., Redmayne M. (2005). The Crminal Process, Third edition, Oxford University Press, pp. 4.

²⁰ Novokmet, A. (2017). Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i prijedlog direktive Evropskog parlamenta i Vijeća o jačanju određenih vidova te pretpostavke u kaznenom postupku // Europeizacija kaznenog prava i zaštita ljudskih prava u kaznenom postupku i postupku izvršenja kaznenopravnih sankcija / Kurtović Mišić, Anita; Pajčić, Matko; Korošec, Damjan; Petrović, Borislav (ur.). Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, str. 113-142.

aspekta položaja osumnjičenog odnosno optuženog u krivičnom postupku kao krucijalnog elementa pretpostavke nevinosti i posebnog elementa prava na pravično suđenje. Posebnu ulogu privilegije protiv samooptuživanja čine različite posljedice odnosa koje nastaju u međusobnoj interakciji privilegije protiv samooptuživanja i drugih procesnih prava i pravila u krivičnom postupku.

Značaj ovog prava ogleda se u suštinskom doprinosu ostvarivanja prava na pravičan postupak u krivičnom postupku i pretpostavke nevinosti. Usko posmatrano uloga privilegije protiv samooptuživanja je zaštita osumnjičenog odnosno optuženog od svakog vida pritiska organa krivičnog gonjenja usmjerenih na svjedočenje protiv sebe (*nemo tenetur se ipsum accusare*). Drugim riječima, ova procesna garancija manifestuje se kao pravo učinioca krivičnog djela da uskrati iskaz, da ne iznosi svoju odbranu, da ne odgovara na postavljena pitanja, te kao pravo na šutnju. Privilegije protiv samooptuživanja u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine istaknute su u Ustavu BiH²¹ i sadržane u MPGPP (1966.) i Fakultativnim protokolima (1966. i 1989.).²² U Zakonu o krivičnom postupku BiH²³ (u nastavku ZKP BiH) reglisana je u članu 3. „Pretpostavka nevinosti“ (ukoliko je posmatramo kao sastavni element presumpcije nevinosti) i stavu 3. člana 6. „Prava osumnjičenog odnosno optuženog“. Na identičan način privilegija protiv samooptuživanja definirana je i u Zakonu o krivičnom postupku Federacije BiH²⁴ (u nastavku ZKP FBiH), Zakonu o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH²⁵ (u nastavku ZKP BD BiH) i Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske²⁶ (u nastavku ZKP RS).

²¹ Aneksu I „Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini“

²² Ustav Bosne i Hercegovine, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, dostupno na : https://www.ustavisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

²³ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18.

²⁴ Čl.6.st.3 Zakon o krivičnom postupku F BiH ("Službene novine F BiH", broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20)

²⁵ Čl. 6.st.3. Zakona o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH, („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 34/2013, 27/2014, 3/2019 i 16/2020)

²⁶ Čl. 6.st.3 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 i 92/09, 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21).

Zakonska norma više upućuje na pravo osumnjičenog da „nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja“, odnosno ne kao pravo odbiti svjedočiti protiv sebe, nego kao izostanak dužnosti da iznese odbranu i općenito odgovarati na postavljena pitanja. Premda je normativno definiranje privilegije izvedeno i negativno ono ima afirmativno djestvo za osumnjičenog odnosno optuženog i u sadržinskom smislu postavljeno je dosta široko.

Opća uloga privilegije protiv samooptuživanja u istrazi u BiH jeste onemogućavanje Tužitelja da protivno volji osumnjičenog prikuplja dokaze direktno od osumnjičenog na način da osumnjičeni „svjedoči“ odnosno „govori“ protiv sebe, uz određene izuzetke, bilo da je to svjedočenje usmeni iskaz ili neki materijalni dokaz.

Ukoliko posmatramo davanje iskaza kao svjedočenje protiv sebe onda je privilegija definisana kao pravo da odbije odgovoriti na pitanja koja bi značila samoinkriminaciju. Ispitivanje osumnjičenog kao najosjetljiviji trenutak za osumnjičenog ukoliko se provodi u skladu sa zakonom ne predstavlja prijetnju po narušavanje privilegije protiv samooptuživanja. Važno je da osumnjičeni bude pravilno obaviješten o minimalnim pravima koje obuhvata i pravo da nije dužan svjedočiti protiv sebe.

Privilegija protiv samooptuživanja štiti osumnjičenog od obaveze „dobrovoljne predaje predmeta“ prilikom pretresa osobe ili prostorija te predmeta koji je inkriminiraju. Ističem važnost blagovremenog informiranja osumnjičenog o njegovima pravima posebno da nije dužan svjedočiti protiv sebe bilo odgovorom na pitanja bilo dobrovoljnom predajom predmeta. Nije obaveza osumnjičenog da prilikom ličnog pretresa ili prostorija ustupa informacije ovlaštenoj službenoj osobi kada davanje istih informacija znači inkriminiranje samog sebe.

Privilegija protiv samooptuživanja tokom suđenja ostvaruje svoju opću i posebnu ulogu. Ta uloga je uočljiva kroz davanje pouka optuženom na početku glavnog pretresa, te davanje iskaza optuženog tokom postupka. Uloga privilegije protiv samooptuživanja tokom suđenja ogleda se u zaštiti optuženog od primjene bilo kakvog pritiska u svrhu iskazivanja o krivinji u smislu samoinkriminacije ili priznanja krivnje.

Tokom žalbenog postupka uloga i značaj privilegije protiv samooptuživanja identična je ulozi u prvostepenom postupku. Konačno, i primjera radi, zakonodavac u BiH propisao je niz razloga zbog kojih osuđeni može tražiti ponavljanje postupka, među njima je i „ako Ustavni sud Bosne i

Hercegovine, Dom za ljudska prava ili Evropski sud za ljudska prava utvrdi da su u toku postupka kršena ljudska prava i osnovne slobode i ako je presuda zasnovana na tom kršenju.“ To bi značilo da u slučaju kršenja privilegije protiv samooptuživanja može doći do ponavljanja postupka u korist osuđene osobe. Ovdje govorimo o najdalekosežnijem utjecaju privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku.

Uloga privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku protiv pravnih osoba identična je općoj i posebnoj ulozi u redovnom krivičnom postupku. Krivični postupak protiv pravnih osoba u krivičnom zakonodavstvu u BiH reguliran je u posebnoj glavi²⁷ i obilježavaju ga određene specifičnosti kao što su: jedinstvenost postupka protiv pravne i fizičke osobe (jedna optužnica jedna presuda), cjelishodnosti (načelo oportuniteta) pokretanja krivičnog postupka, zastupnik pravne osobe i razlozi za izuzeća zastupnika, pravo na branitelja, dostavljanje pismena, troškovi postupka, sadržaj optužnice, tok saslušanja i iznošenje završnih riječi, presuda i mjere obezbjeđenja.

U kontekstu privilegije protiv samooptuživanja možemo reći da pravna osoba putem svog pravnog zastupnika ostvaruje privilegiju protiv samooptuživanja u krivičnom postupku pravnih osoba. Imenovanje pravnog zastupnika omogućava pravnoj osobi u krivičnom postupku da ostvaruje sva prava i procesne garancije koje ima osumnjičena odnosno optužena fizička osoba u redovnom krivičnom postupku. S druge strane, to je zakonski instrument koji omogućava da se krivični postupak može voditi proti pravne osobe s obzirom da pravna osoba ne može sama po sebi ostvariti procesnu ulogu u krivičnom postupku. Odredbe koje propisuju specifičnosti krivičnog postupka protiv pravnih osoba doprinose ostvarivanju prava na fer i pravičan postupak protiv pravnih osoba pa time i ostvarivanja privilegije protiv samooptuživanja. Tako npr. zastupnik pravne osobe ne može biti lice koje je pozvano kao svjedok ili protiv kojeg već teče krivični postupak zbog istog krivičnog djela osim ako je jedini član pravne osobe; zatim pravo na branitelja, te branitelj pravne i fizičke osobe ne može biti isti i sl. Određivanje pravnog zastupnika i razdvajanje branitelja pravne i fizičke osobe u jedinstvenom

²⁷ Glava XXVII Postupak protiv pravnih osoba, član 375-387 ZKP BiH, Glava XXVIII Postupak za krivična djela protiv pravnih osoba, član 396-408 ZKP FBiH, XXIV Postupak protiv pravnih osoba, čl. 364- 376 ZKP BD, Glava XXVII Postupak protiv pravnih osoba, član 375-387 ZKP RS

postupku mjera je osiguranja za pravnu osobu u smislu uživanja prava koje ima svaki osumnjičeni odnosno optuženi u redovnom krivičnom postupku. Osim toga naš zakonodavac propisuje da se u krivičnom postupku protiv pravne osobe shodno primjenjuju odgovarajuće odredbe ovog zakona, čak i u slučaju ako se postupak vodi samo protiv pravne osobe.²⁸

Prema tome, zaključujemo da krivični postupak protiv pravnih osoba glede privilegije protiv samooptuživanja kao elementa prava na pravičan postupak nema značajnih odstupanja i razlikovanja u suštinskom smislu u odnosu na uživanje privilegije u redovnom krivičnom postupku protiv osumnjičenog kao fizičke osobe.

Krivični postupci protiv maloljetnika također su uređeni posebnim glavama u zakonima o krivičnim postupcima²⁹ ali i Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije BiH³⁰, Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima i krivičnom postupku Republike Srpske³¹ i Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH.³²

Po svojoj prirodi krivični postupak prema maloljetnicima specifičan je, počev od zahtjeva za obaveznom odbranom, postupanja s posebnom obazrivošću prema maloljetnicima, primjene načela oportuniteta krivičnog gonjanja, hitnosti postupanja, isključenja javnosti i sl. Privilegija o kojoj govorimo prisutna je u krivičnim postupcima prema maloljetnicima kao privilegija svake druge osumnjičene odnosno optužene osobe i ima istu ulogu i značaj. S tim da privilegija ima specifično produženo djelovanje kada je u pitanju osumnjičena maloljetna osoba, u situacijama kada titular nije maloljetna osoba ali ima utjecaj na procesnopravni položaj maloljetnika. Svjedočenje se odnosi na pitanja vezana za ocjenjivanje duševne razvijenosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilika u kojima živi. I ako se direktno ne odnose na pitanja o radnjama vezano za krivično djelo koje se stavlja na teret odgovori na ova pitanja mogli bi imati inkriminirajuće

²⁸ Čl. 387 ZKP FBiH, čl. 408 ZKP FBiH, čl. 376 ZKP BD, čl. 387 ZKP RS

²⁹ Glava XXVI Postupak prema maloljetnicima, član 340- 374 ZKP BiH, Glava XXVII Postupak prema maloljetnicima, član 361-396 ZKP FBiH

³⁰ "Službene novine Federacije BiH", br. 7/14 i 74/20

³¹ "Službeni glasnik RS", br. 13/10, 61/13 i 68/20

³² „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br 44/11

djelovanje na maloljetnika. Kada je riječ o prikupljanju ovih informacija bliske osobe i određene kategorije osoba imaju pravo da uskrate svjedočenje i to: roditelj, staratelj, usvojitelj, socijalni radnik, vjerski ispovjednik, odnosno vjerski službenik i branitelj. Ove odredbe dodatno zaštićuju maloljetnu osobu u krivičnom postupku i usmjerene su na osiguranje pravičnog postupanja.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH (a što je identično u istoimenom zakonu u RS i BD BiH) maloljetniku pripadaju minimalna prava u svim fazama krivičnog postupka: „i ona se odnose na pravo maloljetnika da mu se jasno kaže zbog čega se optužuje, da se smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno, da se brani šutnjom, da mu se priznanje ne iznuđuje silom, pravo na pravnu pomoć advokata, pravo na prisustvo roditelja ili staratelja, pravo na provođenje postupka "bez odgađanja", pravo da unakrsno ispituje svjedoke suprotne stranke i pozove i sasluša vlastite svjedoke pod jednakim uvjetima i pravo na djelotvoran pravni lijek“ (čl. 5. Zakona). Privilegija je definirana i sadržana u pretpostavci nevinosti, pravu na šutnju i zabrani iznuđivanja priznanja, dakle, kao i u krivičnom postupku protiv punoljetne osobe. Opća uloga privilegije protiv samooptuživanja jeste da osigura da maloljetnik i mlađi punoljetnik ne može biti prinuđen od strane organa krivičnog postupka da svjedoči ili govori protiv sebe. Posebna uloga privilegije protiv samooptuživanja u ovim krivičnim postupcima jeste da u zajedničkom djelovanju s općim krivično procesnim garancijama i specifičnim procesnim institutima (načelo oportuniteta, obavezna odbrana, oslobođanje od svjedočenja) osigura da krivični postupak bude fer i pravičan u svim fazama.

3. Privilegija protiv samooptuživanja, pretpostavka nevinosti i načelo *in dubio pro reo*

Pretpostavka nevinosti predstavlja pravo svake osobe da se smatra nevinom sve dok se pravosnažnom sudskom odlukom ne utvrdi krivnja u zakonito provedenom postupku. Pretpostavka nevinosti zagantovana je EKLJP čl. 6. st. 2. i u Ustavu BiH te zakonima o krivičnim postupcima u BiH.³³ Osnovno značenje pretpostavke nevinosti u krivičnom postupku je garancija osumnjičenom odnosno optuženom da njegovu krivnju može utvrditi samo

³³ Čl.3.st.1 ZKP BiH, Čl.3.st.1 ZKP FBiH, čl.3.st.1 ZKP RS, Čl.3.st.1 ZKP BD

sud u zakonom propisanom postupku i to samo na temelju svoje pravosnažne odluke.³⁴ Prema Pavišiću³⁵ "sastojci presumpcije okrivljenikove nedužnosti su:

- 1) *praesumption bona viri* (svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo),
- 2) *onus probandi* (dok mu se pravomoćnom presudom ne utvrdi (dokaže krivnja),
- 3) *in dubio pro reo* (činjenične dvojbe se rješavaju na način povoljniji za okrivljenika).

Presumpcija nedužnosti ima za posljedicu:

- 1) da se okrivljenik ne mora braniti, a jedina njegova dužnost je fizički sudjelovati u postupku,
- 2) da je teret dokaza na tužitelju i
- 3) da sud u dvojbi mora odlučiti u korist okrivljenika.“

U odnosu na pretpostavku nevinosti privilegija protiv samooptuživanja predstavlja jedan od tri važna stuba pretpostavke nevinosti. U slučaju kršenja privilegije dolazi do povrede pretpostavke nevinosti jer se nalazi u uzročno posljedičnom odnosu prema pretpostavci nevinosti. Privilegija je značajan faktor u ostvarivanju svrhe pretpostavke nevinosti u krivičnom postupku. Zajedno s ostalim sastavnim elementima prava na pravičan postupak doprinosi da se krivnja optuženog dokazuje na fer i pravičan način.

Logična posljedica pretpostavke nevinosti za osumnjičenog odnosno optuženog jeste primjena načela *in dubio pro reo*³⁶. Načelo *in dubio pro reo* je postulat zdrave logike i praktičnoga razuma, temeljeno na ograničenosti

³⁴ „Presumpcija nevinosti veže se ne samo za krivični postupak i pravila po kojima se provodi, već i za aktivnosti ovlaštenih državnih organa kojima se prikupljaju podaci o izvršenom krivičnom djelu i njegovom počinitelju. Stoga treba naglasiti da se presumpcija nevinosti prihvaća u toku cijelog krivičnog postupka sve dok presuda ne stupi na pravnu snagu, kao i da se odnosi na radnje koje prethode, a kojima državni organi prikupljaju podatke i obavještenja o izvršenom krivičnom djelu“. Sijerčić-Čolić H.(2007), Prava osumnjičenih i optuženih u krivičnim postupcima u Jugoistočnoj Evropi, U: Safeguarding human rights in Europe: The rights of suspects and defendants in criminal proceedings in South East Europe, Stefani Ricarda Ross (ur.), Konrad Adenauer Stiftung, str. 52-95.

³⁵ Pavišić B. (2005). Komentar Zakona o kaznenom postupku, Rijeka, str.15.

³⁶ „Sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili o kojima zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog“ (v. npr., čl. 3. st. 2. ZKP BiH).

ljudskog saznanja i nesavršenosti njegovih izvora i sredstava saznanja, pouzdan je vodič sudu na teškom i odgovornom putu otkrivanja istine.³⁷

Načelo *in dubio pro reo* nalaže sudovima u slučaju da nakon izvedenih dokaza na glavnoj raspravi, njihove slobodne i savjesne ocjene, kako pojedinačne tako i u vezi s drugim dokazima, sud se ne uvjeri u stvarno i istinito postojanje činjenica koje su se izvedenim dokazima htjele dokazati, treba presuditi u korist optuženog. Načelo *in dubio pro reo* je nesamostalno pravno pravilo koje predstavlja logičku posljedicu načela materijalne istine.³⁸ Kao takvo zahtijeva da se činjenice koje idu na štetu optuženog moraju utvrditi s potpunom sigurnošću i tačnošću, tj. izvan svake razumne sumnje, dok činjenice koje idu u korist optuženog postoje i onda kada su samo vjerovatne, odnosno kada nisu sa sigurnošću utvrđene, odnosno sumnja u njihovo postojanje ima za posljedicu da se smatra da postoje i da su istinite. Privilegija protiv samooptuživanja i pravilo *in dubio pro reo* kao posljedice pretpostavke nevinosti uzajamnim zajedničkim djelovanjem u krivičnom postupku doprinose ostvarivanju istog cilja (da niko nevin ne bude osuđen) i ako se krivnja ne dokaže izvan svake razumne sumnje ima za posljedicu oslobodajuću presudu u čemu se ogleda njihova povezanost.

4. Privilegija protiv samooptuživanja, pravilo tereta dokazivanja, pravo na pravičan postupak i pravo na odbranu

Pravilo tereta dokazivanja u krivičnom postupku posljedica je djelovanja pretpostavke nevinosti u smislu da onaj ko tvrdi suprotno ima dužnost dokazati tvrdnju. U vezi s teretom dokazivanja proizilaze dvije stvari koje bitno utječu na položaj osumnjičenog odnosno optuženog a to su: privilegije protiv samooptuživanja i pravo na šutnju. Pravo da sebe ne optužuješ podrazumijeva da u konkretnom krivičnom predmetu tužitelj dokaze protiv osumnjičenog prikuplja bez upotrebe metoda prinude.

³⁷ Sijerčić-Čolić H. (2019). Krivično procesno pravo, Knjiga I, Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje, Peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 114.

³⁸ Pajić, D. (2019). Načelo *in dubio pro reo* u bosanskohercegovačkom pravu i praksi. Revija za pravo i ekonomiju, godina 20. br:2, Mostar, str. 65.

Privilegija protiv samooptuživanja (sa ili bez prava na šutnju) i pravilo tereta dokazivanja dvije su komponente pretpostavke nevinosti. Njihov odnos i dinamiku odnosa promatramo unutar pretpostavke nevinosti i uočavamo da ova dva sastavna dijela pretpostavke nevinosti su međusobne zavisne komponente, jedna proizvodi ili ukida drugu. Tačnije ukoliko osumnjičeni odnosno optuženi u datom trenutku krivičnog postupka hipotetički posmatrano stekne dužnost dokazivanja i isto pređe na teret osumnjičenog automatizmom je izgubio pravo da odbije svjedočiti protiv sebe. Obrnuto ako u datom trenutku u krivičnom postupku osumnjičeni odnosno optuženi izgubi pravo tj. postane njegova dužnost da svjedoči protiv sebe time teret dokazivanja njegove nevinosti prelazi na njega samog.

U krivičnom postupku u BiH pravilo tereta dokazivanja uočljivo je na više mjesta, naprimjer: tužitelj ima pravo i dužnost „da podiže i zastupa optužnicu“, „glavni pretres započinje čitanjem optužnice“, prvo se izvode dokazi optužbe, zatim dokazi odbrane, potom dokazi optužbe kojima se pobijaju navodi odbrane (replika), te dokazi odbrane kao odgovor na pobijanje (duplika), a kod iznošenja završne riječi, prvo završnu riječ daje tužitelj, a posljednja riječ uvijek pripada optuženom. Iako nacionalna zakonodavstva ni na koji način ne bi trebala ograničavati privilegiju protiv samooptuživanja i prisutnost obrnutih pravila tereta dokazivanja ipak ih susrećemo. Primjer obrnutog tereta dokazivanja u našem zakonodavstvu koji izaziva brojne rasprave jeste prošireno oduzimanje imovinske koristi. Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom³⁹ obavlja se na način da se u krivičnom postupku utvrđuje da je određena imovina - korist pribavljanja krivičnim djelom i to se radi po službenoj dužnosti. Tužitelj u toku postupaka prikuplja dokaze i izviđa okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, stoga je teret dokaza na tužitelju. Osoba protiv koje se vodi postupak ima mogućnost da predlaže dokaze. Prema zakonskom riješenju postoji pravna pretpostavka da je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom ali ne apsolutna nego je na tužitelju da prikuplja dokaze i izviđa činjenice i postupak utvrđivanja imovinske koristi vodi se prema raspravnom načelu koje daje mogućnosti optuženom da dokazuje da imovinska korist nije pribavljena krivičnim djelom. U trenutku kada optuženi ulaže dokaze o porijeklu imovine i tvrdi da imovinska korist nije pribavljena krivičnim djelom pravilo tereta dokazivanja

³⁹ Čl.392 ZKP BIH, Čl. 392 ZKP BD, Čl. 420 ZKP RS, Čl. 413 ZKP FBiH

prelazi na optuženog. Sud bi u cijelosti trebao insistirati da tužitelj prikupi dokaze koji izvan svake razumne sumnje dokazuju da je imovinska korist stečena krivičnim djelom i to bi bilo u duhu pretpostavke nevinosti i prava na pravično suđenje. U našem krivično-procesnom pravu susrećemo institut privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja⁴⁰ a odluku o privremenoj mjeri donosi sud u toku postupka na prijedlog tužitelja i to imovine koja se ima oduzeti po krivičnom zakonu, mjeru zaplijene ili drugu neophodnu privremenu mjeru kako bi se spriječilo korištenje, otuđenje ili raspolaganje tom imovinom. Prijedlog tužitelja treba biti kvalitetno obrazložen s dokazima, a sudija za prethodni postupak bi trebao cijeniti sve dokaze i donositi odluke na osnovu jasnih i konkretnih dokaza a nikako na bazi indicija.

Nužna je pravilna primjena zakonskih odredbi u situacijama obrnutog tereta dokazivanja koja umanjuje negativne posljedice po privilegiju protiv samooptuživanja, stoga se apeluje na nositelje pravosudnih funkcija da zakonske odredbe primjenjuju u duhu ljudskih prava, razumno i u kontekstu svake pojedinačne situacije.

Odnos prava na pravično suđenje i privilegije protiv samooptuživanja posmatramo u kontekstu djelovanja na pravičnost krivičnog postupka jer privilegija protiv samooptuživanja (s pravom na šutnju) predstavlja srž prava na pravično suđenje. Načelo pravičnosti utvrđeno je najznačajnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima (čl.14. st.1.MPGPP; čl.6.st.1. EKLJP) i nacionalnim zakonima o krivičnim postupcima, dok je značenje ovog načela ESLJP kroz presude dodatno razradio, dopunio i protumačio. EKLJP garantuje jedno od temeljnih ljudskih prava i sloboda –pravo na pravičan postupak kao set određenih prava osumnjičenog odnosno optuženog.⁴¹ Elementi pravičnog suđenja u krivično-procesnom zakonodavstvu prisutni su kao: pravo da o krivičnoj optužbi odluči zakonom unaprijed određen sud,⁴² pravo osumnjičenog da prilikom prvog ispitivanja mora biti obaviješten o

⁴⁰ Čl. 73 ZKP BiH, Čl. 73 ZKP BD, Čl. 73 ZKF FBiH, Čl. 138 ZKP RS

⁴¹ „ ... riječ je o: pravu svakog čovjeka da o krivičnoj optužbi protiv njega odluči nezavisan i nepristrasan sud koji je ustanovljen zakonom; - pravu na javno suđenje i javno objavljivanje presude; - pravo na suđenje u razumnom roku; - načelu ravnopravnosti stranaka ili „jednakosti oružja“ (engl. „equality of arms“), - presumpciji nevinosti te minimalnim pravima na odbranu koja pripadaju osumnjičenom odnosno optuženom“, Sijerčić-Čolić H.(2007), op. cit, str. 54.

⁴² Čl.23,24,27 ZKP BiH, čl.23,28 ZKP BD BiH, čl.24,38 ZKP F BiH, čl. 23,36 ZKP RS

djelu za koje se tereti i o osnovama sumnje protiv i da njegov iskaz može biti korišten kao dokaz u daljnjem toku postupka,⁴³ pravo upotrebe maternjeg jezika ili jezika koji razumije, te pravo na besplatno prevođenje,⁴⁴ pravo na jednakost u postupanju,⁴⁵ pravo na javno suđenje (glavni pretres je javan) i javno objavljivanje presude,⁴⁶ pravo osumnjičenog da u najkraćem roku bude izveden pred sud i pravo na suđenje bez odlaganja,⁴⁷ pravo na odbranu (materijalna i formalna odbrana),⁴⁸ presumpciju nevinosti.⁴⁹

Privilegija protiv samooptuživanja u neraskidivom je odnosu s pravom na pravični postupak, bez poštivanja privilegije protiv samooptuživanja i pored uvažavanja ostalih elemenata pravičnog postupka, postupak se ne može smatrati pravičnim. Privilegija je osnovni zavisni element prava na pravičan postupak.

Odnos privilegije protiv samooptuživanja i pravo na odbranu vidimo kao tijesnu vezu s međusobnim uzajamnim djelovanjem na procesno-pravni položaj osumnjičenog odnosno optuženog. Pretpostavka nevinosti garantira osumnjičenom odnosno optuženom izostanak dužnosti da se brani jer se smatra nevinim a pri tom zadržava pravo da svoju odbranu temelji na nesvjedočenju protiv sebe i šutnji.

To znači zaštitu osumnjičenog od bilo kakve prisile organa krivičnog gonjenja na aktivno korištenje prava na odbranu. Privilegija protiv samooptuživanja ide korak dalje u odnosu na pretpostavku nevinosti, pa u situaciji kada osumnjičeni odnosno optuženi odluči da se brani u krivičnom postupku, privilegija ga štiti od odbrane koja predstavlja samoinkriminaciju bilo kroz iskaz ili neki drugi dokaz odbrane (materijalni, svjedok i sl.). Osim toga privilegija doprinosi ostvarivanju prava osumnjičenog odnosno optuženog na odbranu po vlastitom izboru. Zajednički i privilegija i pravo na odbranu teže ka postizanju višeg cilja da niko nevin ne bude osuđen u pravičnom krivičnom postupku.

⁴³ Čl. 6 st. 1 ZKP BiH, čl. 6 st. 1 ZKP FBiH, čl. 6 st. 1 ZKP RS, čl. 6 st. 1 ZKP RS

⁴⁴ Čl. 8 ZKP BiH, čl. 8 ZKP FBiH, čl. 8 ZKP RS, čl. 8 ZKP RS

⁴⁵ Čl. 14 ZKP BiH, čl. 15. ZKP FBH, čl. 14 ZKP BD, čl. 14 ZKP RS

⁴⁶ Čl. 234, 286 ZKP BiH, čl. 234, 286 ZKP BD BiH, čl. 249, 301 ZKP F BiH, čl. 250, 300 ZKP RS.

⁴⁷ Čl. 13 ZKP BiH, čl. 13 ZKP BD, čl. 14 ZKP F BiH, čl. 13 ZKP RS.

⁴⁸ Čl. 5-7 ZKP BiH, čl. 5-7 BD BiH, čl. 5-7 ZKP F BiH, čl. 5-7 ZKP RS.

⁴⁹ Čl. 3 ZKP BiH, čl. 3 ZKP BD BiH, čl. 3 ZKP F BiH, čl. 3 ZKP RS.

5. Smisao i uloga privilegije protiv samooptuživanja u odlukama Evropskog suda za ljudska prava

U svojoj praksi Sud je opisao kome pripada privilegija protiv samooptuživanja na način: „Svatko tko je optužen za krivično djelo ima pravo šutjeti i ne pridonositi inkriminirajući samog sebe.“⁵⁰ Suštinski značaj privilegije protiv samooptuživanja ESLJP pojašnjava u presudi John Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], 1996., stav 45.: *Iako nije izričito spomenuto u članu 6., pravo na šutnju i povlastica protiv samooptuživanja opće su priznati međunarodni standardi koji leže na srcu pojma pravičnog postupka prema članu 6.*⁵¹ Privilegija se odnosi na krivični postupak za sve vrste krivičnih djela, od najjednostavnijih do najsloženijih.⁵² Vremensko važenje ESLJP objasnio je na sljedeći način: „Pravo na šutnju primjenjuje se od trenutka kada je osumnjičeni ispitan od strane policije.“⁵³

Privilegija protiv samooptuživanja zahtijeva da prikupljanje dokaza od strane Tužiteljstva bude „bez pribjegavanja dokazima dobivenim metodama prisila ili ugnjetavanje u suprotnosti s voljom optuženika“.⁵⁴ S tim da se privilegija protiv samooptuživanja ne odnosi na dokaze koji se mogu dobiti od osumnjičenog putem prisile ali postoje neovisno o volji osumnjičenog kao što su: uzorci krvi, urina, DNK, itd.⁵⁵

Utjecaj privilegije ne odnosi se samo na stvarna priznanja i da bi se izjave smatrale samoinkriminirajućim, dovoljno je da su bitno utjecale na položaj osumnjičenog.⁵⁶ O odnosu privilegije protiv samooptuživanja i prava na šutnju,

⁵⁰ ESLJP, Presuda O'Halloran i Francis protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], od 29.06.2007., stav 45;

Presuda Funke protiv Francuske, od 25. 02. 1993., stav 44

⁵¹ Ovaj stav ESLJP ponovio je u presudu Bykov protiv Rusije [VV], od 10. 3.2009., stav 92.

⁵² ESLJP, presuda Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC] od 17. 12. 1996, stav 74

⁵³ ESLJP, presuda John Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], od 8. 2. 1996., stav 45

⁵⁴ ESLJP, presuda Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC] od 17. 12. 1996, stav 68; presuda Bykov protiv Rusije [VV], od 10. 03.2009., stav 92.

⁵⁵ Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], od 17. 12. 1996., stav 69; O'Halloran i Francis protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], od 29.06.2007., stav 47

⁵⁶ ESLJP, presuda Schmid-Laffer protiv Švicarske, od 16. 06. 2015., st. 37, 16., presuda Farrugia protiv Malta, od 4. 6. 2019., stav 118

te prava na pravnu pomoć (advokat) u krivičnom postupku ESLJP ističe da se radi o različitim ali komplementarnim pravima i da odricanje jednog ne znači i ne povlači za sobom odricanje od drugog prava.⁵⁷

U predmetu Stojković protiv Francuske i Belgije, 2011., ESLJP naglašava: „Važnost obavještanja osumnjičenog o njegovom pravu na šutnju je tolika da se, čak i kada osoba dobrovoljno pristane dati izjavu policiji nakon što je bila obaviještena da bi se njegove riječi mogle koristiti kao dokaz protiv njega, ne može se smatrati potpuno izbor ako nije izričito obaviješten o svom pravu na šutnju i ako je svoju odluku donio bez pomoći advokata.“⁵⁸

ESLJP je uspostavio standard za procjenu da li je došlo do povrede privilegije protiv samooptuživanja kroz ocjenu sljedećih elemenata:

- prirodu i stepen prisile;
- postojanje svih relevantnih zaštitnih mjera u postupku;
- način na koji se tako dobiveni materijal koristi.⁵⁹

Osim navednih elemenata ESLJP je dodao još jedan element u spomenutom predmetu Jalloh protiv Njemačke [GC], 2006., naglašavajući da javni interes za istraživanjem krivičnih djela i kažnjavanje za određeno djelo nikako ne može biti opravdanje za mjere koje gase samu suštinu prava pojedinaca na odbranu, uključujući privilegiju protiv samooptuživanja.⁶⁰

U predmetu Ibrahim i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva⁶¹ ESLJP posvećuje značajnu pažnju objašnjavajući suštinu, značaj i ulogu privilegije protiv samooptuživanja. U kontekstu odnosa s pravom na šutnju ističe da prava moraju biti praktična i učinkovita i da osumnjičena osoba za krivično djelo mora biti „svjesna“ prava. Kada advokat nije prisutan ispitivanju obavijest o pravima na šutnju i privilegiji protiv samooptuživanja ima posebnu važnost, stoga je uvjet poštivanja ovih prava zapravo blagovremeno

⁵⁷ ESLJP, presuda Brusco protiv Francuske, 14. 10. 2010., stav 54; presuda Navone i drugi protiv Monaka, od 24. 10. 2013., stav 74

⁵⁸ ESLJP, presuda Stojković protiv Francuske i Belgije, od 27. 10. 2011. br. 25303/08, stav 54.

⁵⁹ ESLJP, presuda Jalloh protiv Njemačke [GC], 11. 07. 2006., stav 101.; presuda O'Halloran i Francis protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], od 29. 06. 200., stav 55; presuda Bykov protiv Rusije [Vv], od 10. 03. 2009., stav 104; presuda Ibrahim i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], 13. 09. 2016., stav 269

⁶⁰ U stavu 97. spomenute presude.

⁶¹ ESLJP, presuda Ibrahim i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], 13. 09. 2016. aplikacije brojevi 50541/08, 50571/08, 50573/08 i 40351/09.,

obaviještenje o istim pravima. Pravo na pristup advokatu pojavulje se kao snažni faktor osiguranja učinkovitosti prava da sam sebe ne inkriminira. U kontestu priznanja iznuđenog putem prisile interesantan je stav ESLJP u predmetu Fefilov protiv Rusija⁶² u stavu 62. odluke „*Međutim, čak i u nedostatku bilo kakvog pritiska na podnositelja zahtjeva u vrijeme njegova priznanja, to što je podnositelj zahtjeva proveo nekoliko sati u policijskom pritvoru bez pravnog savjeta i bez da je njegovo hapšenje evidentirano, samo je predstavljalo okruženje prisile*“.

U kontekstu procjene poštenosti postupka po pritužbi na kršenja privilegije protiv samooptuživanja u interakciji s pravom na rani pristup advokatu, pravo na šutnju je ESLJP u predmetu Ibrahim protiv Ujedinjenog Kraljevstva detaljno opisao sve faktore za procjenu.⁶³ S tim u vezi, u predmetu

⁶² ESLJP, presuda Fefilov protiv Rusije od 17. 07. 2018. g.

⁶³ „.....Prilikom razmatranja postupka u cjelini kako bi se procijenio uticaj procesnih propusta u prepretnoj fazi na ukupnu pravičnost krivičnog postupka, sljedeća neiscrpna lista faktora, izvučena iz sudske prakse Suda, treba da: gdje je prikladno, uzeti u obzir:

(a) da li je podnositelj predstavke bio posebno ranjiv, naprimjer, zbog svojih godina ili mentalnih sposobnosti.

(b) pravni okvir koji reguliše prekrivični postupak i prihvatljivost dokaza na suđenju i da li je ispoštovan; kada se primjenjuje pravilo isključivanja, posebno je malo vjerovatno da bi se postupak u cjelini smatrao nepravičnim.

(c) da li je podnositelj predstavke imao priliku da ospori autentičnost dokaza i usprotivi se njihovoj upotrebi.

(d) Kvalitet dokaza i da li okolnosti u kojima su oni pribavljeni dovode u sumnju njegovu pouzdanost ili tačnost, uzimajući u obzir stepen i prirodu svake prisile.

(e) Kada su dokazi pribavljeni nezakonito, nezakonitost koja je u pitanju i, ako proizilazi iz povrede drugog člana Konvencije, priroda utvrđene povrede.

(f) U slučaju izjave, prirodu izjave i da li je odmah povučena ili izmijenjena.

(g) Namjena dokaza, a posebno da li su dokazi činili sastavni ili značajan dio dokaznog materijala na kojem je zasnovana osuda, te snagu drugih dokaza u predmetu.

(h) da li su ocjenu krivice izvršile profesionalne sudije ili porotnici, a u slučaju potonjih, sadržaj uputstava porote.

(i) Težina javnog interesa u istrazi i kažnjavanju konkretnog krivičnog djela.

(j) Druge relevantne proceduralne garancije koje pruža domaći zakon i praksa.“

Beuze protiv Belgije,⁶⁴ uz zaključak da je cjelokupan krivični postupak bio nepravičan, ESLJP ističe sljedeće:

- Ograničenja prava podnositelja zahtjeva na pristup advokatu bila su osobito opsežna;
- U tim okolnostima, i bez prethodnog dobivanja dovoljno jasnih informacija o svom pravu na šutnju, podnositelj je dao detaljne izjave dok je bio u policijskom pritvoru;
- Porotni sud je sve predmetne izjave prihvatio kao dokaze bez provođenja odgovarajućeg ispitivanja okolnosti u kojima su izjave date;
- Kasacijski sud je djelomično ispitivao predmetne izjave;
- Izjave koje je podnositelj dao odigrale su važnu ulogu u optužnici i, što se tiče tačke pokušaja ubojstva, činile su sastavni dio dokaza na kojima se temeljila osuda podnositelja zahtjeva;
- U suđenju pred Porotnim sudom porotnici nisu dobili nikakve upute ili smjernice o tome kako bi se trebale ocijeniti izjave podnositelja zahtjeva i njihova dokazna vrijednost.

Stoga, u vrlo specifičnim okolnostima uz ispunjenje odnosno neispunjene određenih faktora privilegija protiv samooptuživanja može dovesti do zaključka o nepravičnosti krivičnog postupka kao njegov krucijalni element. Ovim odlukama ESLJP-a jasno je opisao specifični smisao i ulogu privilegije protiv samooptuživanja u krivičnom postupku, njen domašaj, značaj, odnos s drugim pravima u kontekstu pravičnosti krivičnog postupka.

6. Zaključak

Istraživanje o razvoju privilegije protiv samooptuživanja rezultiralo je saznanjem o postojanosti privilegije protiv samooptuživanja od prvih dokumenata o ljudskim pravima. Kroz evoluciju privilegija je promijenila više formi, od privilegije da se ne optužuje do privilegije da se ne svjedoči ili ne odgovara. Ključnu ulogu u historijskom razvoju privilegije ima promjena krivičnog postupka s inkvizitorskog na akuzatorski model. U vrijeme inkvizije prisutna je pretpostavka krivnje i značila je obavezu osumnjičenog da se brani i dokazuje nevinost. Uvođenjem akuzatorskog modela krivičnog postupka usvaja se pretpostavka nevinosti i s njom pravo osobe da nije dužna svjedočiti protiv sebe. Provedenim istraživanjem identifikovala sam opću ulogu

⁶⁴ ESLJP, presuda Beuze protiv Belgije od 9. novembra 2018.

privilegije protiv samooptuživanja u redovnom i posebnim krivičnim postupcima koja se ogleda u zaštiti osumnjičenog od pritiska organa krivičnog gonjenja da svjedoči protiv sebe, a njen značaj u doprinosu da niko nevin ne bude osuđen. Posebna uloga privilegije protiv samooptuživanja jeste samostalno i u međusobnoj interakciji s pravom na šutnju, pravilom tereta dokazivanja, pravom na odbranu, pretpostavkom nevinosti suštinski doprinosi ostvarivanju pravičnosti krivičnog postupka. U krivičnom procesnom sistemu u BiH privilegija protiv samooptuživanja nije samostalno definirana, nego se kroz pravilo tereta dokazivanja i pretpostavku nevinosti izvodi kao pravo osumnjičenog odnosno optuženog na šutnju i da nije dužan svjedočiti protiv sebe. Nadalje, istraživanje je spoznalno kohezioni odnos privilegije protiv samooptuživanja, prava na šutnju, pravila tereta dokazivanja i pretpostavke nevinosti kao grupe esencijalnih elemenata pravičnosti postupka. Riječ je o specifičnom uzročno posljedičnom odnosu elemenata prava na pravičan postupak kako pojedinačno jedan prema drugom tako i kao cijelina. U odnosu na pretpostavku nevinosti privilegija protiv samooptuživanja nalazi se u funkcionalnom odnosu, dok se u odnosu na pravo na odbranu nalazi kao faktor osiguravatelj slobodnog izbora načina odbrane i zaštite funkcije odbrane. S načelom *in dubio pro reo* nema direktnu vezu nego posredstvom pretpostavke nevinosti i posredno doprinosi djelovanju načela *in dubio pro reo*. Privilegija protiv samooptuživanja igra važnu ulogu u odnosu na pravilo tereta dokazivanja i obrnuto, te u slučaju narušavanja jednog dolazi do kršenja drugog. ESLJP privilegiju protiv samooptuživanja tretira kao srž prava na pravičan postupak ali joj ne daje neprikosnovenost te prilikom razmatranja prigovora procjenjuju da li je narušavanje privilegije imalo za posljedicu nepravičnost postupka u cjelini, što jeste holistički pristup ljudskim pravima. Njen utjecaj na pravičnost postupaka je presudan za ocjenu poštenosti postupka, ali se ista ne promatra izolovano nego u kontekstu drugih elemenata prava na pravičan postupak. Njen zadatak je očuvati suštinu prava na pravično suđenje u sadejstvu s drugim elementima prava na pravičan postupak.

POPIS LITERATURE:

1. Ashworht, A. (2005) Redmayne M., The Crminal Process , Third edition, Oxford University Press, Oxford
2. Krapac, D. (2014) Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije, Narodne novine, Zagreb
3. Krapac , D. (2007) Kazneno procesno pravo, III izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., Zagreb
4. Langbein, H. J. (1994). The Historical Origins of the Privilege Against Self-Incrimination at Common Law. Michigan Law Review, Vol. 92.
5. Miličević, N. (2007) Ljudska prava, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
6. Novokmet, A. (2017) Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i prijedlog direktive Evropskog parlamenta i Vijeća o jačanju određenih vidova te pretpostavke u kaznenom postupku // Europeizacija kaznenog prava i zaštita ljudskih prava u kaznenom postupku i postupku izvršenja kaznenopravnih sankcija / Kurtović Mišić, A. ; Pajić, M. ; Korošec, D. ; Petrović, B. (ur.). Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, str. 113-142.
7. Pajić, D. (2019) Načelo *in dubio pro reo* u bosanskohercegovačkom pravu i praksi, Revija za pravo i ekonomiju, godina 20., br.2, Mostar.
8. Pavišić B. (2005) Komentar Zakona o kaznenom postupku, Rijeka.
9. Sijerčić-Čolić, H. (2006)Smisao presumpcije nevinosti i njena uloga u krivičnom postupku- prilog raspravi o krivičnoprocesnim normama i odlukama Evropskog suda za ljudska prava, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XLIX.
10. Sijerčić-Čolić H. (2007), Prava osumnjičenih i optuženih u krivičnim postupcima u Jugoistočnoj Evropi, str. 52-95. U: Safeguarding human rights in Europe: The rights of suspects and defendants in crminal proceedings in South East Europe, Stefani Ricarda Ross, Konrad Adenauer Stiftung.
11. Sijerčić-Čolić H.(2019) Krivično procesno pravo, Knjiga I, Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje, Peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.

PRAVNI IZVORI:

1. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina
2. Univerzalna deklaracija o ljudskih pravima
3. Evropska konvencija o ljudskih pravima s dodatnim protokolima
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
5. Američka konvencija o ljudskim pravima
6. Povelja Evropske unije o temeljnim pravima
7. Direktiva EU o jačanju određenih vidova pretpostavke nevinosti i prava sudjelovati na raspravi u krivičnom postupku
8. Zakon o krivičnom postupku BiH („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18)
9. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH ("Službene novine F BiH", broj 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20)
10. Zakono krivičnom postupku Brčko distrikta BiH („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 34/2013, 27/2014, 3/2019 i 16/2020)
11. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 i 92/09 ,53/12, 91/17, 66/18 i 15/21).
12. Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 7/14 i 74/20)
13. Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku republije Srpske ("Sl. glasnik RS", br. 13/10, 61/13 i 68/20)
14. Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br 44/11)

POPIS PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

1. O'Halloran i Francis protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], od 29. 06. 2007., br.15809/02, 25624/02,
2. Funke protiv Francuske od 25. 02. 1993., br. 10828/84
3. Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 17. 12. 1996., br.19187/91
4. John Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 8. 02. 1996.
5. Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva Izvještaj 1996. VI, br. 24
6. Stojković protiv Francuske i Belgije, od 27. 10. 2011. br. 25303/08,
7. Schmid-Laffer protiv Švicarske, od 16. 06. 2015., br. 41269/08
8. Farrugia protiv Malta od 04. 06. 2019., br. 63041/13,
9. Brusco protiv Francuske od 14. 10. 2010., br. 1466/07
10. Navone i drugi protiv Monaka, od 24. 10. 2013., br. 62880/11 i drugi
11. Jalloh protiv Njemačke od 11. 07. 2006., br. 54810/00
12. Ibrahim i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva ,od 13. 09. 2016., br.50541/08, 50571/08, 50573/08 i 40351/09
13. Fefilov protiv Rusija od 17. 07. 2018., br. 6587/07
14. Beuze protiv Belgije, od 09. 11. 2018., br. 71409/10

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE PRIVILEGE AGAINST SELF-INCRIMINATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

This article explores, questions, and describes the general and specific role of the privilege against self-incrimination in criminal proceedings as the right of any person facing a criminal charge not to speak or testify against himself. The considerations begin with a historical method that explores the development and evolution of the privilege against self-incrimination. The author devotes the central part of the article to the research of the theory and legal definition of the privilege against self-incrimination using the method of analysis and synthesis of bibliographic material, and the normative method that included procedural rules in regular criminal proceedings and special criminal proceedings. Using the comparative method, the relationship and mutual influence of the privilege against self-incrimination with other rights and principles in criminal proceedings is analysed. A special contribution is the determination of the role and significance of the privilege against self-incrimination based on the analysis of the judicial record of the European Court of Human Rights. Upon completing research, the author concludes that the right against self-incrimination has existed since ancient times and that its contribution to the realisation of procedural guarantees and the exercise of the right to a fair criminal procedure is especially noteworthy.

Key words:

Privilege against self-incrimination, fair procedure, presumption of innocence, burden of proof

IMPLEMENTACIJA ISTANBULSKE I LANZAROTE KONVENCIJE U ZAKONODAVSTVU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

zakonodavne aktivnosti

Damir Šapina*

Sažetak:

Ovaj rad se bavi implementacijom Konvencije Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija), Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe (Lanzarote konvencija), Preporukama Komiteta Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Grevio preporuke), te Direktive (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. svibnja 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (SL L2024/1385) u zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine. U tom smislu, Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Prijedlog zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine, predstavljaju snažan iskorak u borbi protiv nasilja u obitelji, nasilja nad ženama i djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi:

Istanbulska konvencija, Lanzarote konvencija, Grevio preporuke, Direktiva EU, kazneno zakonodavstvo, nasilje u obitelji, nasilje prema ženama, zaštita djeteta

* *Diplomirani pravnik, pomoćnik federalnog ministra pravde za pravosuđe*

Uvod

Konvencija Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji – Istanbulska konvencija (“Službeni glasnik BIH – Međunarodni ugovori”, broj 19/13)¹ je usvojena 11. 05. 2011. godine u Istanbulu, Republika Turska. Nakon niza preporuka Vijeća Europe o zabrani diskriminacije temeljem spola i zaštiti od nasilja koje su imale za cilj postavljanja zajedničkih ciljeva i minimuma zajedničkih standarda za države članice, ali nisu imale pravno obavezujući efekt, Konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući akt Vijeća Europe u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama. Ovaj akt ne mora biti izravno primjenjiv u državama potpisnicama, ali zahtijeva posebno prilagođavanje zakonskih i institucionalnih okvira država potpisnica radi njene uspješne implementacije. Bosna i Hercegovina je 7. 11. 2013. godine postala 6. zemlja članica Vijeća Europe koja je ratificirala Konvenciju, čime se obvezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacijskog okvira za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje učinitelja nasilja. Nažalost, tek nakon proteka više od deset godina od ratifikacije Istanbulske konvencije, poduzete su sve zakonodavne aktivnosti kako bi načela i instituti koje prepoznaje ova Konvencija zaživjeli i u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zlopotrebe (Lanzarote konvencija)² je usvojena dana 25. 10. 2007. godine u Lanzarotu, Kraljevina Španjolska. Konvencija je u Bosni i Hercegovini stupila na snagu 1. 3. 2013. godine. Svrha Konvencije je spriječiti i suzbijati seksualno iskorištavanje i seksualnu zlopotrebu djece, zaštititi prava djece žrtava seksualnog iskorištavanja i seksualne zlopotrebe i unaprijediti nacionalnu i međunarodnu suradnju protiv seksualnog iskorištavanja i zlopotrebe djece. Seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje su među najtežim oblicima nasilja nad djecom. Seksualno nasilje nad djecom može se javiti u različitim oblicima; seksualno zlostavljanje u obitelji ili u krugu onih

¹ <https://rm.coe.int/168046246e> - Konvencija o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji

² Lanzarote Convention - Children's Rights <https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention> – Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zlopotrebe

kojima dijete vjeruje, seksualno zlostavljanje kroz prostituciju ili sadržaje koji prikazuju seksualno zlostavljanje, seksualno zlostavljanje potpomognuto internetom, ili seksualni napadi vršnjaka. Konvencija predstavlja značajan iskorak kada je u pitanju prevencija seksualnog nasilja nad djecom. Nadograđujući se na postojeće međunarodne i regionalne pravne standarde, Konvencija ih proširuje kako bi se obuhvatila i kriminalizirala sva seksualna kaznena djela izvršena nad djecom, bez obzira da li se ta djela vrše radi zarade ili ne. Nažalost, trebalo je proteći više od deset godina od stupanja na snagu ove Konvencije kako bi ista bila inkorporirana u zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine što je nužno kako bi se djeca kao najranjivija kategorija društva kroz kazneno zakonodavstvo adekvatno zaštitila.

Dana 12. 12. 2022. godine, Sekreterijat Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji izdao je Preporuke o implementaciji Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji³, koje daju jasne smjernice i ohrabruju vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine da urade iskorak u implementaciji Istanbulske konvencije.

Europski Parlament i Vijeće Europske unije, uzimajući u obzir prijedlog Europske komisije, dana 14. 5. 2024. godine, usvojili su Direktivu (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (SL L2024/1385)⁴.

Dana 27. 4. 2022. godine na 32. redovnoj sjednici Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH i dana 21. 7. 2022. godine na nastavku 19. sjednice Doma naroda Parlamenta Federacije BiH, usvojeni su Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Nacrt zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (prilikom sačinjavanja prijedloga, promijenjen naziv u Prijedlog zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i nasilja prema ženama u Federaciji BiH).

Nakon provedene sveobuhvatne javne rasprave, Federalno ministarstvo pravde je tijekom 2024. godine pristupilo izradi Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (u

³ <https://www.parlament.ba/act/ActDetails?actId=1749> – Izvještaj Grevio

⁴ <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32024L1385&qid=1732738172282> - Direktiva (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. svibnja 2024. o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji

daljnjem tekstu: Prijedlog Kaznenog zakona) i Prijedloga zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Prijedlog zakona o zaštiti od nasilja u obitelji) i iste u 12. mjesecu 2024. godine uputilo Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, koja će nakon utvrđivanja konačnog teksta prijedloga zakona, iste uputiti u parlamentarnu proceduru.

Prilikom izrade prijedloga zakona, u obzir su uzeti svi navedeni dokumenti i izvršeno je usklađivanje teksta prijedloga zakona sa zahtjevima, principima, načelima i pravnim institutima koji su propisani u navedenim međunarodnim dokumentima. Stoga, usvajanjem navedenih prijedloga zakona, Federacija Bosne i Hercegovine će dobiti ne samo kvalitetan zakonski okvir za zaštitu obitelji, žene i djeteta, već zakonski okvir koji je u potpunosti ažuriran sa standardima koje nalaže Vijeće Europe i Europska komisija.

Tijekom 2023. i 2024. godine, u Federaciji Bosne i Hercegovine su se dogodili stravični zločini nasilja u obitelji i ubojstva žena koja su učinjena iz mržnje, koja su potresla širu društvenu zajednicu i dodatno potaknula izvršnu i zakonodavnu vlast da poduzme sve aktivnosti na prevenciji ovakvih zločina ali i stvaranju kvalitetnijeg zakonskog rješenja.

1. Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

Usvajanjem Prijedloga Kaznenog zakona, Federacija Bosne i Hercegovine će dobiti novi zakonodavni okvir na kojem su radili kako domaći, tako i međunarodni eksperti, s ciljem ispunjavanja međunarodnih obaveza koje je preuzela Bosna i Hercegovina prije više od deset godina.

Člankom 1. Prijedloga Kaznenog zakona, jasno se navodi da se u kazneno zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine djelomično preuzima Direktiva (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. 5. 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (SL L2024/1385). Usprkos činjenici da Federacija Bosne i Hercegovine, nakon proteka više od deset godina od usvajanja implementira dvije konvencije, istovremeno, predloženi zakonski okvir prati pravnu stečevinu Europske unije i nudi sva rješenja koja je Europska unija propisala kako bi standardizirala određene institute. Premda je Ured za zakonodavstvo i usklađenost s pravnom stečevinom EU Prijedlog Kaznenog zakona ocijenio djelomično usklađenim s europskom pravnom stečevinom, isti je gotovo u potpunosti usklađen s *acquis communautaire*. Navedena ocjena rezultat je činjenice da je pojedine institute

koji su predviđeni Direktivom potrebno ugraditi u druge zakone, poput Zakona o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

Člankom 2. Prijedloga Kaznenog zakona, mijenja se članak 2. stavak (12) važećeg Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i propisuje da je dijete osoba koja nije navršila 18 godina života, dok se izmijenjenim stavkom (13) propisuje da je mlađa punoljetna osoba ona osoba koja je u vrijeme učinjenja kaznenog djela navršila 18 a nije navršila 21 godinu života, čime se vrši usklađivanje s člankom 3. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe. Uvodi se nova definicija članova obitelji, definicija bliske osobe, te definicija životnog partnera. Propisuje se da su članovi obitelji bračni ili bivši bračni partner i njihova djeca ili djeca svakog od njih, izvanbračni partneri ili bivši izvanbračni partneri i njihova djeca ili djeca svakog od njih, krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stupnjem, očuh, maćeha, usvojenik i usvojitelj iz odnosa nepotpunog usvojenja, srodnici po tazbini zaključno s drugim stupnjem bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, osobe koje vezuje odnos starateljstva i udomiteljstva, osobe koje žive ili su živjele u istom domaćinstvu bez obzira na srodstvo, osobe koje imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto iako nikada nisu živjele u istom odmaćinstvu, nezavisno od toga da li učinitelj dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom. Nadalje, prijedlog novog zakonskog okvira nudi definiciju bliske osobe, prema kojoj su bliske osobe članovi obitelji, te životni partner, bivši životni partner, sadašnji ili bivši životni partner u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinitelj dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom, te definiciju prema kojoj je životni partner osoba koja s drugom osobom živi u zajednici koja ima trajniji karakter. Navedene definicije su promijenjene u odnosu na Nacrt zakona, istima se proširuje obuhvat, odnosno krug ljudi na koje se odnosi definicija, te se vrši usklađivanje s drugim zakonima i međunarodnim dokumentima. Predloženim zakonskim okvirom, uvodi se novi pojam u kazneno zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine, informacijsko-komunikacijske tehnologije, koje se definiraju kao postupci, metode, elektronska sredstva i programi koji omogućavaju prikupljanje, čuvanje, obradu, upravljanje, prijenos i prezentaciju kompjuterskih podataka i informacija u elektronskom obliku, kao i mrežna komunikacijska oprema koja omogućava ostvarivanje komunikacije, traženje, slanje primanje i pristupanje kompjuterskim podacima i informacijama u elektronskom obliku. Ovo je od

posebnog značaja s obzirom da se putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija mogu učiniti kaznena djela Neovlašteno objavljivanje i prikazivanje spisa, portreta i snimka, Psihičko nasilje i Spolno uznemiravanje, što će biti obrazloženo u nastavku.

Prijedlogom Kaznenog zakona, vrši se intervencija u članak 16. važećeg Zakona kojim je propisan tijek i prekid zastarjelosti kaznenog gonjenja, te se vrši usklađivanje s Konvencijom Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe na način da se propisuje da za kaznena djela trgovine ljudima i organizirane trgovine ljudima, kaznena djela protiv spolne slobode i morala, kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta i kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži učinjena na štetu djeteta, zastarjelost kaznenog gonjenja počinje teći od punoljetstva žrtve, što predstavlja dodatan instrument za zaštitu žrtve i jamstvo kaznenog progona učinitelja ovih kaznenih djela.

1.1. Strožija kaznena politika

Prilikom izrade Prijedloga Kaznenog zakona, jedan od ciljeva bio je i pooštriti kaznenu politiku, što je bio ne samo i cilj onih koji su radili na tekstu Prijedloga Kaznenog zakona, već i zahtjev javnosti. U tom smislu, tijekom 2022. godine, Vlada Federacije i Parlament Federacije, donijeli su zaključke kojim zadužuju obrađivača, odnosno Federalno ministarstvo pravde, da poduzme aktivnosti radi revidiranja i podizanja kazni. Sukladno navedenom, predloženi zakonski okvir propisuje da se učinitelju kaznenog djela iz koristoljublja novčana kazna može izreći kao sporedna i kada nije propisana Zakonom ili kada je propisano da će se učinitelj kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu izrekne kaznu zatvora. Isto tako, izvršena je intervencija u članak 43. stavak (3) važećeg Zakona, te se propisuje da se kazna zatvora, koja ne može biti kraća od 30 dana niti duža od 20 godina, ne može izreći djeci starijoj od 14 godina. Propisuje se da se djeci starijoj od 14 godina može izreći kazna maloljetničkog zatvora pod uvjetima propisanim posebnim zakonom, čime se ovaj članak usklađuje sa Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku. Izvršena je intervencija u članak 43a. stavak (2) važećeg Zakona, te se propisuje da se kazna zatvora zamjenjuje novčanom kaznom tako što se svaki dan izrečene kazne zatvora izjednačava sa 150 KM ako se novčana kazna utvrđuje u

određenom iznosu, umjesto dosadašnjih 100 KM. Također, u članku 43a. važećeg Zakona, iza stavka (3) dodaje se novi stavak (4) kojim se propisuje da se kazna zatvora izrečena u trajanju do jedne godine ne može zamijeniti novčanom kaznom za krivična djela protiv ustavnog poretka Federacije, trgovine ljudima i organizirane trgovine ljudima, krivična djela protiv spolne slobode i morala, krivična djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta i krivična djela protiv braka, obitelji i mladeži, čime se znatno pooštava kaznena politika u Federaciji i šalje jasna poruka učiniteljima ovih djela. Bitna novina u predloženom zakonskom okviru predstavlja i intervencija u članak 43c. stavak (4) važećeg Zakona, koji se mijenja, te se propisuje da se osobama osuđenima za krivična djela protiv braka, obitelji i mladeži ne može odrediti izvršenje kazne zatvora s elektronskim nadzorom. Navedenom intervencijom, također jasno se pooštava kaznena politika u Federaciji i ukidaju povlastice za učinitelje krivičnih djela protiv braka, obitelji i mladeži. Nadalje, vrši se intervencija u članak 47. stavak (3) važećeg Zakona, te se propisuje da najniži iznos novčane kazne ne može biti manji od 1.000 KM, umjesto dosadašnjih 500 KM, te intervencija u važeći članak 48. stavak (3), odnosno u institut zamjene novčane kazne, te se propisuje da će se za svakih započelih 150 KM novčane kazne odrediti jedan dan zatvora, umjesto dosadašnjih 100 KM. Isto tako, pri svakom uračunavanju izjednačava se dan pritvora, dan lišenja slobode, dan maloljetničkog zatvora, dan zatvora, dan dugotrajnog zatvora s iznosom od 150 KM, umjesto dosadašnjih 100 KM. Prijedlogom Kaznenog zakona jasno se propisuje da se: „Kod odmjeravanja kazne za krivična djela protiv života i tijela, trgovine ljudima i organizirane trgovine ljudima, krivična djela protiv spolne slobode i morala, krivična djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta i krivična djela protiv braka, obitelji i mladeži, ne mogu uzeti kao olakotne okolnosti kultura, običaji, religija, tradicija i takozvana čast“. Predloženi zakonski okvir, nudi značajnu novinu koja se ogleda u činjenici da se osuda na kaznu dugotrajnog zatvora i osuda zbog kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, te kaznenih djela trgovina ljudima i organizirana trgovina ljudima učinjenih na štetu djeteta, neće brisati. U odnosu na Nacrt, proširen je krug djela za koja se kazna ne briše na kaznena djela trgovine ljudima i organizirane trgovine ljudima učinjenih na štetu djeteta. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je tijekom 2024. godine, na snagu stupio Zakon o posebnom registru osoba pravomoćno osuđenih za kaznena djela protiv spolne slobode i morala prema

djeci i maloljetnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine⁵, te navedenu činjenicu da će za pojedina kaznena djela biti onemogućeno brisanje iz kaznene evidencije, jasno je kako zakonodavac u Federaciji Bosne i Hercegovine čini snažan iskorak kako bi zaštitio najranjivije kategorije stanovništva. Ovo naročito ako se ima u vidu i činjenica da se vrši intervencija u važeće kazneno zakonodavstvo pri čemu treba očuvati srazmjer u kaznenoj politici sa osnovnim tekstom zakona. U svakom slučaju, pored novog procesnog kaznenog zakonodavstva, potrebno je planirati izradu i donošenje novog Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine u skorijoj budućnosti kako bi se revidirala postojeća kaznena djela, naročito s aspekta kazni, i uvela nova sukladno zahtjevima Europske unije ali i zahtjevima građana (predlaže se uvođenje kaznenog djela Obijesna vožnja itd.).

1.2. Nove sigurnosne mjere

Predloženim zakonodavnim okvirom uvode se nove sigurnosne mjere: zabrana približavanja i komunikacije sa žrtvom i udaljenje iz domaćinstva.

Učinitelju krivičnog djela protiv života i tijela, krivičnog djela protiv spolne slobode i morala, krivičnog djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, krivičnog djela protiv braka, obitelji i mladeži kao i krivičnog djela uhođenja, može se izreći sigurnosna mjera zabrane približavanja i komunikacije sa žrtvom, ako postoji opasnost da bi učinitelj mogao ponoviti takvo krivično djelo. Sigurnosna mjera zabrane približavanja i komunikacije sa žrtvom uključuje zabranu približavanja žrtvi na određenoj udaljenosti, zabranu pristupa u prostor oko mjesta stanovanja ili mjesta rada žrtve, kao i zabranu uznemiravanja ili komunikacije sa žrtvom, bilo putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija, koje se Prijedlogom Kaznenog zakona uvode kao novi pojam, ili na drugi način. Sigurnosnu mjeru udaljenja iz domaćinstva sud može izreći učinitelju krivičnog djela protiv života i dijela, krivičnog djela protiv spolne slobode i morala, krivičnog djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, krivičnog djela protiv braka, obitelji i mladeži, ako postoji opasnost da bi učinitelj mogao ponovno učiniti krivično djelo prema članu domaćinstva. Obje sigurnosne mjere ne mogu trajati kraće od šest mjeseci niti duže od pet godina.

⁵ Službene novine Federacije BiH, broj 13/24

1.3. Intervencija u postojeća i nova kaznena djela

Člankom 25. Prijedloga Kaznenog zakona vrši se dopuna članka 166. važećeg Zakona kojim je propisano kazneno djelo ubojstva, te se propisuje da će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora kazniti onaj tko usmrti člana obitelji ili blisku osobu i tko usmrti dijete ili trudnu ženu, čime se vrši usklađivanje sa člankom 35. Istanbulske konvencije. Upravo je članak 166. važećeg Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i kazneno djelo Ubojstvo koje je njime propisano, predmet širih rasprava, kako među akademskom i pravosudnom zajednicom, tako i među nevladinim sektorom koji je stalno dostavljao inicijative za uvrštavanje posebnog kaznenog djela Ubojstva ženske osobe, poznatije kao tzv. kazneno djelo femicid. Člankom 166. stavak (2) točka c) važećeg Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, predviđeno je da će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora kazniti tko drugog usmrti iz mržnje. I upravo je element mržnje ključan kada je riječ o procesuiranju kaznenih djela ubojstva žena. Izmjenama Kaznenog zakona Republike Hrvatske iz 2024. godine, uvedeno je novo kazneno djelo Teško ubojstvo ženske osobe kojim je propisano da će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora kazniti tko učini rodno utemeljeno ubojstvo ženske osobe. Ukoliko uporedimo odredbe važećeg Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Kaznenog zakona Republike Hrvatske, jasno je vidljivo da oba zakona pružaju jednak stupanj zaštite i da je u oba zakona zapriječena ista kazna zatvora od deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora. Problem sa propisivanjem posebnog kaznenog djela Teškog ubojstva žene po uzoru na Republiku Hrvatsku nastaje u praksi jer će postupajući tužitelji u tom slučaju, slijedeći obilježja i biće kaznenog djela, u kaznenom postupku morati dokazati da je žena ubijena samo zato što je žena, što je u praksi teško dokazati i zbog čega je sudski epilog s takvom pravnom kvalifikacijom neizvjestan. Slijedom navedenog, stručna i naučna javnost u Federaciji smatra da je bolje zadržati postojeći pravni okvir koji predviđa učinjenje kaznenog djela ubojstva iz mržnje jer se istim osigurava lakša dokazivost učinjenja kaznenog djela i brže procesuiranje učinitelja kojem su zapriječene iste kazne. Dakle, važeći Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine prepoznaje institut ubojstva žene iz mržnje i štiti je kao ranjivu kategoriju u punom obimu i jednako kao Kazneni zakon u Republici Hrvatskoj, ali ga ne tretira kao posebno kazneno djelo niti ga naziva femicidom.

Nadalje, izvršena je intervencija u članak 170. važećeg Kaznenog zakona Federacije BiH kojim se propisuje kazneno djelo Učestvovanje u samoubojstvu, te se Prijedlogom Kaznenog zakona propisuje da će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina kazniti tko navede drugog na samoubojstvo ili mu pomogne u samoubojstvu, pa ono bude učinjeno ili pokušano. Stavkom (2) propisuje se da će se učinitelj, ukoliko predmetno djelo učini prema djetetu koje je navršilo 14 godina ili prema osobi čija je sposobnost shvaćanja značenja svog djela ili upravljanja svojim postupcima bitno smanjena, kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina. Također, stavkom (3) se propisuje da će se učinitelj koji učini djelo iz stava (1) ovog člana prema djetetu koje nije navršilo 14 godina ili prema osobi koja nije mogla shvatiti značaj svog djela ili upravljati svojim postupcima, kazniti sukladno članku 166. Ubojstvo. Stavkom (4) predmetnog članka propisuje se da će se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine kazniti tko okrutno ili nečovječno postupa s osobom koja se prema njemu nalazi u odnosu kakve podređenosti ili zavisnosti i time iz nehata izazove samoubojstvo ili pokušaj samoubojstva te osobe.

Prijedlogom Kaznenog zakona vrši se izmjena članka 172. važećeg Zakona kojim se propisuje kazneno djelo Teška tjelesna ozljeda. Stavkom (1) propisuje se da će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina kazniti tko drugoga teško tjelesno ozlijedi ili mu zdravlje teško naruši. Tko drugog tjelesno ozlijedi ili mu zdravlje naruši tako teško da je zbog toga doveden u opasnost život ozlijeđenog ili je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oslabljen koji važan dio njegova tijela ili koji važan organ ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad ozlijeđenog ili trajno i teško narušenje njegovog zdravlja ili unakaženost, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina. Stavkom (3), propisano je da ako ozlijeđeni umre zbog navedenih ozljeda, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do 12 godina. Ako su navedena krivična djela učinjena prema djetetu ili trudnoj ženi ili članu obitelji ili bliskoj osobi ili prema osobi koja je posebno ranjiva zbog teže tjelesne ili duševne smetnje ili iz mržnje, zakonodavac predviđa kaznu zatvora od jedne do osam godina (za djelo iz stavka 1), od dvije do deset godina (za djelo iz stavka 2) i od tri do 15 godina (za djelo iz stavka 3). Stavkom (5), propisuje se da tko kazneno djelo iz stavka (1) i (2) učini iz nehata, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine, a tko kazneno djelo iz stavka (1) do (3) učini na mah, doveden bez svoje krivnje u jaku razdraženost ili prepast napadom, zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od ozlijeđenog, kaznit će se za krivično djelo iz stavka (1) i (2)

kaznom zatvora do tri godine, a za krivično djelo iz stavka (3) kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Člankom 29. Prijedloga Kaznenog zakona vrši se intervencija u članak 173. stavak (2) važećeg Zakona, te se uvodi kvalificirana okolnost za učinitelja kaznenog djela laka tjelesna ozljeda ukoliko isto učini prema članu obitelji ili bliskoj osobi, prema djetetu ili trudnoj ženi, osobi koja je posebno ranjiva zbog njezine teže tjelesne ili duševne smetnje ili iz mržnje. Predmetnim člankom briše se stavak (3) članka 173. važećeg Zakona i mogućnost izricanja sudske opomene.

Člankom 30. Prijedloga Kaznenog zakona, dodaju se novi čl. 173a. Sakaćenje ženskih spolnih organa i 173b. Prinudna sterilizacija, čime se vrši usklađivanje predmetnog zakona sa čl. 38., 39. i 46. Istanbulske konvencije. Propisano je da će se, tko ženskoj osobi potpuno ili djelomično odstrani, obreže ili na drugi način izvrši sakaćenje vanjskih spolnih organa ili je na to prinudi, potiče ili joj pomogne u tome, kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina. Ako je djelo učinjeno prema djetetu, članu obitelji ili bliskoj osobi ili prema osobi koja je posebno ranjiva zbog teže tjelesne ili duševne smetnje, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godine. Ukoliko je pak, uslijed učinjenja kaznenog djela nastupila smrt ženske osobe, učinitelj će se za kazneno djelo kazniti kaznom zatvora od tri do 12 godina, odnosno tri do 15 godina. Kazneno djelo prinudne sterilizacije definirano je na način da će se kaznom zatvora od jedne do osam godina kazniti tko drugoj osobi izvrši operaciju u svrhu ili sa posljedicom onemogućavanja prirodne reprodukcije bez informiranog pristanka te osobe ili razumijevanja postupka. Kvalifikatorni oblici podrazumijevaju da je djelo učinjeno iz mržnje ili prema djetetu ili prema članu obitelji ili bliskoj osobi ili osobi koja je posebno ranjiva zbog teže tjelesne ili duševne smetnje, za što je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina. Ukoliko je uslijed djela nastupila smrt osobe, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do 15 godina.

Prijedlogom Kaznenog zakona uvodi se novo kazneno djelo Uhođenje (čl. 179a), kojim se vrši usklađivanje Zakona sa člankom 34. Istanbulske konvencije. U odnosu na usvojeni Nacrt zakona, izvršena je redefinicija kaznenog djela Uhođenje, te je predviđeno da se isto može vršiti i putem informacijsko – komunikacijskih tehnologija. Propisano je da će se kaznom zatvora do jedne godine kazniti tko ponovljeno prati ili uhodi drugu osobu ili s njom direktrno ili preko treće osobe ili putem informacijsko – komunikacijskih tehnologija nastoji uspostaviti ili uspostavlja neželjeni

kontakt ili je na drugi način zastrašuje i time kod nje izazove tjeskobu ili strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njenog člana obitelji ili njoj bliske osobe. Ako je djelo učinjeno prema članu obitelji, bliskoj osobi, djetetu ili osobi koja je posebno ranjiva zbog teže tjelesne ili duševne smetnje ili iz mržnje, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora do tri godine.

Prijedlogom Kaznenog zakona uvode se kaznena djela Prinuda (čl. 181a.) i Psihičko nasilje (čl. 181b). Kaznom zatvora do tri godine kaznit će se učinitelj kaznenog djela prinude ako drugog silom ili ozbiljnom prijetnjom prinudi da nešto učini ili ne učini ili trpi. Kazneno djelo psihičkog nasilja čini tko drugog zlostavlja ili prema njemu postupa na način kojim se vrijeđa ljudsko dostojanstvo i time naruši njegov psihički integritet. Predviđena je kazna zatvora do jedne godine. Stavkom (2) predviđen je kvalificirani oblik kaznenog djela psihičkog nasilja ukoliko je ono učinjeno prema djetetu ili prema osobi posebno ranjivoj zbog teže tjelesne ili duševne smetnje ili iz mržnje, ili putem informacijsko – komunikacijskih tehnologija.

Jedna od novina u kaznenom zakonodavstvu Federacije predstavlja i uvođenje novog kaznenog djela Zloupotreba snimke spolno eksplicitnog sadržaja (čl. 189a). Uvođenjem ovog djela, uveliko će se olakšati procesuiranje štetnih događaja koji su se u dosadašnjoj praksi, obzirom na nedostatak ovog instituta, kvalificirala kao kaznena djela Ucjene. Kazneno djelo Zloupotreba snimke spolno eksplicitnog sadržaja čini osoba koja zloupotrijebi odnos povjerenja i bez pristanka snimane osobe učini dostupnim trećoj osobi snimku spolno eksplicitnog sadržaja koja je snimljena uz pristanak te osobe za osobnu upotrebu i na taj način povrijedi privatnost te osobe. Zapriječena je kazna zatvora do tri godine. Istom kaznom kaznit će se tko upotrebom računalnog sistema ili na drugi način izradi novu ili preinači postojeću snimku spolno eksplicitnog sadržaja i tu snimku upotrijebi kao pravu i time povrijedi privatnost osobe na toj snimci. Kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina, predviđena je za učinitelja kaznenog djela zloupotrebe snimke spolno eksplicitnog sadržaja ako je djelo učinjeno putem računalnog sistema ili mreže ili na drugi način zbog čega je snimka postala dostupna većem broju osoba.

Predloženim Zakonom se uvodi novi članak 193a. koji regulira Neovlašteno objavljivanje i prikazivanje spisa, portreta i snimaka, te se propisuje da, tko neposredno ili putem informacijsko – komunikacijske tehnologije objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili drugi sadržaj osobnog karaktera bez pristanka osobe koja je spis sastavila ili na koju se spis odnosi, koja je prikazana na portretu, fotografiji, filmu ili čiji je glas snimljen na

fonografu ili bez pristanka osobe čiji se pristanak po zakonu traži, će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine, dok je za kvalifikatorni oblik djela, ukoliko ga učini službena osoba ili odgovorna osoba u vršenju službe ili javnih ovlasti, predviđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina. U odnosu na Nacrt zakona, ovo djelo je novina i uvedeno je sukladno zahtjevima društvene zajednice kako bi se zaštitila privatnost spisa, portreta i snimka osobnog karaktera.

Prijedlogom Kaznenog zakona se mijenja važeći članak 203. kojim je definirano kazneno djelo Silovanje i isto se u potpunosti usklađuje s člankom 36. Istanbulske konvencije. Stavkom (1) propisano je da tko s drugom osobom bez njezina pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka sama nad sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina. Stavkom (2) propisuje se i kažnjavanje ukoliko je učinitelj bio u otklonjivoj zabludi u pogledu postojanja pristanka, i to u trajanju do tri godine, čime se pooštrava kaznena politika i kriminalizira učinjenje kaznenog djela silovanja u slučaju otklonjive zablude. Pitanje instituta otklonjive zablude potrebno je posebno objasniti obzirom da se u široj društvenoj zajednici pogrešno tumači kao okolnost koja je pogodna za učinitelja kaznenog djela silovanja. Stavkom (3) propisano je da tko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju, na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s trećom osobom ili nad samom sobom izvrši spolni odnošaj ili s njom izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. Stavkom (4) propisuje se da ako je djelo iz stavka (1) učinjeno prema članu obitelji ili bliskoj osobi ili prema osobi koja je posebno ranjiva zbog bolesti, ovisnosti, trudnoće, invaliditeta, teže tjelesne ili duševne smetnje ili prema djetetu starijem od 15 godina ili na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način ili iz mržnje ili zajedno s jednim ili više učinitelja pri čemu je prema istoj osobi izvršeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji ili uz upotrebu oružja ili opasnog oruđa ili ako je silovana osoba teško tjelesno ozlijeđena ili je sotala trudna, kaznit će se kaznom zatvora od tri do 12 godina. Stavkom (5) propisano je tko djelo iz stavka (3) učini pod okolnostima iz stavka (4), da će se kazniti kaznom zatvora od pet do 15 godina. Stavkom (6) propisano je da će se učinitelj kazniti kaznom zatvora od

najmanje pet godina ako je kaznenim djelom iz stavka (1) i (2) prouzrokovana smrt osobe. Stavkom (7), propisano je da pristanka na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju nema ako je isto izvršeno uz upotrebu prijetnje, prijevare, zloupotrebe položaja prema osobi koja se prema učinitelju nalazi u odnosu zavisnosti, iskorištavanja stanja osobe zbog kojeg ona nije bila sposobna izraziti svoje odbijanje ili nad osobom kojoj je protupravno oduzeta sloboda.

Prijedlogom Kaznenog zakona se uvodi novo kazneno djelo u članku 203a. Spolno uznemiravanje koje je u potpunosti usklađeno s člankom 40. Istanbulske konvencije. Spolno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje spolne prirode koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe, koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Propisano je da se spolno uznemiravanje može vršiti i putem informacijsko – komunikacijskih tehnologija.

1.4. Implementacija Lanzarote konvencije

Predloženim Kaznenim zakonom, dodaje se nova Glava XIXa. - Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

Slijedom navedenog, člankom 44. Prijedloga Kaznenog zakona, uvodi se novo kazneno djelo Spolni odnošaj s djetetom mlađim od 15 godina (čl. 210c), koje je u potpunosti usklađeno s člankom 18. Lanzarote konvencije. Također, člankom 44. Prijedloga Kaznenog zakona uvode se nova kaznena djela: Spolna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina (čl. 210d), koje je također usklađeno s člankom 18. Lanzarote konvencije; Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba (čl. 210e), koje je u potpunosti usklađeno s člankom 23. Lanzarote konvencije; Zadovoljenje pohote pred djetetom (čl. 210f), koje je u potpunosti usklađeno s člankom 22. Lanzarote konvencije; Navođenje djeteta na prostituciju (čl. 210g), koje je u potpunosti usklađeno s člankom 19. i 28. Lanzarote konvencije; Iskorištavanje djeteta radi pornografije (210h), koje je u potpunosti usklađeno s člankom 20. i 28. Lanzarote konvencije; Iskorištavanje djeteta za pornografske predstave (čl. 210i), koje je u potpunosti usklađeno s člankom 21. Lanzarote konvencije i Upoznavanje djeteta s pornografijom (čl. 210j), koje je u potpunosti usklađeno s člankom 20. Lanzarote konvencije.

U nastavku, dat ćemo osvrt na novouvedena kaznena djela.

Kazneno djelo Spolne zloupotrebe djeteta starijeg od 15 godine učinit će srodnik po krvi u pravoj liniji do bilo kojeg stupnja, u pobočnoj zaključno s četvrtim stupnjem, očuh, maćeha, usvojitelj, staratelj, nastavnik, odgajatelj, ljekar, vjerski službenik ili druga osoba koja izvrši obljubu ili s njom izjednačenu spolnu radnju s djetetom koje je navršilo 15 godina koje mu je povjereno na čuvanje, učenje, odgoj, staranje ili njegu ili ga navede da izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s trećom osobom ili nad samim sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju. Za učinitelja ovog kaznenog djela predviđena je kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina, kao i za učinitelja koji izvrši obljubu ili s njom izjednačenu spolnu radnju s djetetom starijim od 15 godina, koji je iskoristio njegovu psihičku nezrelost ili lakomislenost ili stanje nemoći ili ga navede da izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s trećom osobom ili da nad samim sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju.

Kazneno djelo Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba učinit će punoljetna osoba koja osobi mlađoj od 15 godina, koristeći kompjutersku mrežu ili drugu informacijsko – komunikacijsku tehnologiju, dogovori sastanak radi vršenja obljube ili s njom izjednačene spolne radnje ili radi proizvodnje pornografskog materijala ili radi drugih oblika spolnog iskorištavanja i koja poduzme da do tog sastanka dođe, te će se kazniti kaznom zatvora do tri godine. Tko prikuplja, daje ili prenosi podatke o osobi mlađoj od 15 godina radi učinjenja navedenog kaznenog djela, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

Kazneno djelo Zadovoljenje pohote pred djetetom učinit će onaj tko pred djetetom mlađim od 15 godina učini radnje namijenjene zadovoljavanju vlastite ili tuđe pohote ili tko navede dijete mlađe od 15 godina da pred njim ili s drugom osobom čini takve radnje, te će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine.

Kazneno djelo Navođenje djeteta na prostituciju učinit će ona osoba koja radi zarade ili druge koristi dijete navodi, potiče ili namamljuje na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućiti njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga ili na bilo koji način sudjeluje u organiziranju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, a znala je ili je bila dužna i mogla znati da se radi o djetetu. Predviđena je kazna zatvora za osnovni oblik od jedne do osam godina. Ako je djelo učinjeno prema više osoba, zapriječena je kazna zatvora od jedne do deset godina. Kaznom zatvora od šest mjeseci do pet

godina kaznit će se osoba koja koristi seksualne usluge djeteta koje je navršilo 15 godina uz davanje bilo kakve naknade ili protuusluge, a znala je ili je bila dužna i mogla znati da se radi o djetetu. Tko osobu za koju je znao ili je bio dužan i mogao znati da je dijete, radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zloupotrebom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na pružanje seksualnih usluga ili tko koristi seksualne usluge tog djeteta uz naplatu, a znao je ili morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od tri do 15 godina. Zakonodavac je predvidio i kažnjavanje onih koji oglašavaju pružanje seksualnih usluga djeteta. Također, propisano je da nije od značaja za postojanje djela da li se osoba koja se navodi, potiče ili namamljuje već bavila prostitucijom.

Dječja pornografija u smislu Prijedloga Kaznenog zakona je materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje dijete ili realno prikazano nepostojeće dijete ili osobu koja izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe djece u seksualne svrhe. Kazneno djelo Iskorištavanje djeteta radi pornografije učinit će ona osoba koja navodi dijete na sudjelovanje u snimanju dječje pornografije ili koja organizira ili omogućiti snimanje dječje pornografije, te će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. Osoba koja snimi, proizvede, nudi, čini dostupnim, distribuira, širi, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili drugog, prodaje, daje, prikazuje ili posjeduje dječju pornografiju ili joj svjesno pristupa putem informacijsko – komunikacijskih tehnologija, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina. Osoba koja upotrebom sile, prijetnjom, obmanom, prijevarom, zloupotrebom položaja ili teških prilika djeteta ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede dijete na snimanje dječje pornografije, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. Zakonodavac je predvidio oduzimanje predmeta, uređaja, sredstava, računalnih programa i podataka koji su namijenjeni ili upotrijebljeni za učinjenje kaznenog djela iskorištavanja djeteta radi pornografije ili koji su nastali učinjenjem tog kaznenog djela. Dijete se neće kazniti za proizvodnju i posjedovanje pornografskog materijala koji njega prikazuje ili njega i drugo dijete ako su oni sami taj materijal proizveli i posjeduju ga uz pristanak svakog od njih i isključivo za njihovu osobnu upotrebu.

Pornografska predstava u smislu Prijedloga Kaznenog zakona je prikazivanje uživo ili putem informacijsko – komunikacijskih tehnologija pravog djeteta ili realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili spolnih

organa pravog djeteta, realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u seksualne svrhe. Osoba koja navodi dijete na sudjelovanje u pornografskim predstavama, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. Kaznom zatvora od jedne do 12 godina, kaznit će se osoba koja upotrebom sile, prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlupotrebom položaja ili teških prilika djeteta ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede dijete da sudjeluje u pornografskoj predstavi. Također, zakonodavac je predvidio i kaznenu odgovornost za osobe koje zarađuju od pornografskih predstava u kojima sudjeluje dijete ili na drugi način iskorištava dijete za pornografske predstave. Predviđena je kazna zatvora od jedne do 12 godina. Predviđena je i kaznena odgovornost za osobe koje posjećuju pornografsku predstavu ako su znale ili morale i mogle znati da u njoj sudjeluje dijete. Također, predviđeno je oduzimanje predmeta, uređaja, sredstava, računalnih programa i podataka koji su namijenjeni ili upotrijebljeni za učinjenje kaznenog djela Iskorištavanje djeteta za pornografske predstave, ili koji su nastali učinjenjem tog djela.

Pornografijom u smislu Prijedloga Kaznenog zakona smatra se materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje osobu u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe ljudi u seksualne svrhe. Kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine, kaznit će se osoba koja djetetu mlađem od 15 godina proda, pokloni, prikaže ili javnim izlaganjem posredstvom računalnog sistema, mreže ili medija za pohranu računalnih podataka ili drugih vidova komunikacije ili na drugi način učini dostupnim spise, slike, audio – vizualni materijal ili druge predmete pornografskog sadržaja ili mu prikaže pornografsku predstavu. Zakonodavac je također predvidio izuzimanje predmeta, uređaja, sredstava, računalnih programa i podataka koji su namijenjeni ili upotrijebljeni za učinjenje kaznenog djela Upoznavanje djeteta s pornografijom, ili koji su nastali učinjenjem ovog kaznenog djela, kao i okolnost da se materijali koji imaju umjetnički, medicinski ili znanstveni značaj ne smatraju pornografijom.

Prijedlogom Kaznenog zakona uvodi se novo kazneno djelo Povreda privatnosti djeteta (čl. 219a), koje je usklađeno s načelima iz Konvencije o pravima djeteta. Predmetnom odredbom štiti se pravo djeteta na privatnost i obiteljski život, što je od iznimnog značaja obzirom na ubrzani razvoj sredstava masovne komunikacije i kompjuterskih mreža. Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kaznit će se osoba koja iznese ili prenese nešto iz osobnog ili obiteljskog života djeteta ili suprotno propisima objavi djetetovo fotografiju ili otkrije identitet djeteta i time kod djeteta stvori stanje

uznemirenosti ili ga izloži poruzi vršnjaka ili drugih osoba ili na neki drugi način ugrozi dobrobit djeteta. Stavkom (2) predviđeno je izvršenje kaznenog djela putem informacijsko – komunikacijskih tehnologija, na javnom skupu ili na drugi način, zbog čega je ono postalo pristupačno većem broj osoba. Stavkom (3), predviđeno je da će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine kazniti osoba koja kazneno djelo Povreda privatnosti djeteta učini kao službena osoba ili u obavljanju profesionalne djelatnosti.

Člankom 53. Prijedloga Kaznenog zakona mijenja se članak 222. važećeg Zakona kojim je propisano kazneno djelo Nasilje u obitelji. U odnosu na važeći Zakon, kazne su značajno pooštrene, prije svega u odnosu na osnovni oblik djela za koji je podignut zakonski maksimum, te za djelo nasilja u obitelji uslijed kojeg je nastupila smrt člana obitelji ili domaćinstva ili bliske osobe na način da je podignut zakonski minimum sa dvije na tri godine. Stavkom (1) propisano je da će se kaznom zatvora do tri godine kazniti tko fizičkim, seksualnim, psihičkim ili ekonomskim nasiljem ugrožava mir, tjelesnu, seksualnu, psihičku ili ekonomsku cjelovitost člana svoje obitelji ili domaćinstva ili bliske osobe, nezavisno od toga da li učinitelj dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom. Ako je prilikom učinjenja djela iz stavka (1) upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. Ako je krivičnim djelom iz st. (1) i (2) član obitelji ili domaćinstva ili bliska osoba teško tjelesno ozlijeđena ili joj je zdravlje teško narušeno ili ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) učinjeno prema djetetu, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina. Ako je krivičnim djelom iz st. (1) do (3) prouzrokovana smrt člana obitelji ili domaćinstva ili bliske osobe, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do 15 godina.

Člankom 60. Prijedloga Kaznenog zakona, uvodi se novo kazneno djelo Kršenje zabrane utvrđene sigurnosnom mjerom (čl. 353a), te se propisuje da će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine kazniti tko prekrši zabranu utvrđenu sigurnosnom mjerom izrečenom pravosnažnom sudskom odlukom.

2. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine

U Prijedlogu zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, jasno se navodi da je Zakon usklađen s europskom pravnom stečevinom, i to Direktivom (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14.05.2024. godine o suzbijanju

nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Također, u uvodnom dijelu jasno je definirana svrha Zakona, a to je zaštita žrtava nasilja u obitelji i nasilja prema ženama, te suzbijanje i prevencija nasilja kojim se krše ljudska prava i slobode zajamčena ustavima, zakonima, Konvencijom Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i prihvaćenim međunarodnim ugovorima. Člankom 4. Prijedloga zakona o zaštiti od nasilja u obitelji propisano je da je zaštita od nasilja od javnog interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine, čime se naglašava društveno opredjeljenje za institucionalnim jačanjem borbe protiv nasilja u obitelji i nasilja prema ženama. Zakonskim tekstom, propisani su opći principi pružanja zaštite od nasilja, pri čemu je poseban naglasak stavljen na međunarodne ugovore i standarde koje je prihvatila Bosna i Hercegovina koji uređuju zaštitu od nasilja.

Prijedlogom zakona o zaštiti od nasilja u obitelji je definirano da nasilje u obitelji označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u obitelji ili domaćinstvu ili između bivših ili sadašnjih bračnih partnera odnosno partnera, neovisno od toga da li učinitelj dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom, te da nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koje dovode do, odnosno mogu dovesti do, fizičke, seksualne, psihičke, odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvaćajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno protupravno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu.

Člankom 9. Prijedloga zakona, propisan je pojam radnji nasilja u obitelji i nasilja prema ženama, te su taksativno nabrojana najčešće radnje koje predstavljaju nasilje, uz napomenu da je ostavljena širina u tumačenju radnji, na način da je navedeno da radnja nasilja u obitelji i nasilja prema ženama može biti i svaka druga radnja koja predstavlja nasilje. Neke od radnji nasilja u obitelji i nasilja prema ženama koje su taksativno nabrojane su: primjena sile na fizički integritet člana obitelji bez obzira da li je nastupila povreda, napad na psihički integritet člana obitelji bez obzira da li je nastupila povreda, drsko i bezobzirno ponašanje prema članu obitelji, praćenje, uhođenje i drugi slični oblici uznemiravanja člana obitelji, oduzimanje ili uskraćivanje prava na ekonomsku neovisnost zabranom rada ili držnjem člana obitelji u odnosu na ovisnosti ili podređenosti, ponižavajuće postupanje prema djeci ili njihovo odgajanje fizičkim kažnjavanjem i dr. Predmetnim člankom, propisano je da se radnjama nasilja u obitelji i nasilja prema ženama smatraju i prijetnje koje

predstavljaju nasilje. Iako je prilikom izrade teksta Zakona postojala dilema da li da se u samom Zakonu nabrajaju radnje nasilja obzirom da je nemoguće nabrojati sve radnje nasilja, prihvaćen je zahtjev praktičara koji su insistirali na tome da se taksativno navede što veći broj radnji nasilja u obitelji kako bi im se olakšala primjena i otklonile eventualne dileme.

Predloženi zakonski tekst nudi jasnu definiciju pojma člana obitelji, žrtve nasilja i učinitelja nasilja u obitelji i nasilja prema ženama. Člankom 13. Prijedloga zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, definirani su subjekti zaštite. Jasno je propisano da su zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja dužni pružiti policijski organi, tužiteljstva, sudovi, organi starateljstva, zdravstvene i obrazovne ustanove, zavodi za besplatnu pravni pomoć i druge javne ustanove. Precizno je definirana specijalizirana usluga podrške koja obuhvaća usluge stručne podrške i savjetovanja, te usluge institucionalnog socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške koje imaju za cilj zaštitu i prevenciju od nasilja. Također, propisano je da specijalizirane usluge podrške mogu pružati i javne ustanove, udruge, vjerske zajednice i dr. čime se u zakonski okvir uobličuje stanje na terenu da i pojedine vjerske zajednice pružaju usluge specijalizirane podrške za žrtve nasilja.

Nadalje, Prijedlogom zakona je propisan postupak ostvarivanja zaštite prava žrtava nasilja u obitelji i nasilja prema ženama. Detaljno je propisan konglomerat prava koje ima žrtva nasilja, među kojima su: pravo na pristup službama za podršku žrtvama nasilja, pravo na besplatnu medicinsku pomoć onoliko dugo koliko je potrebno, pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i podršku tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama nasilja, pravo na pratnju osobe od povjerenja, pravo na punomoćnika, pravo na pratnju personalnog asistenta i dr. Isto tako, propisana je obaveza informiranja žrtve nasilja, pravo žrtve na besplatnu pravnu pomoć, definiran je institut osobe od povjerenja, te je propisana žurnost postupka i obaveza postupanja subjekata zaštite. Člankom 20. Prijedloga zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, propisana je obaveza prijave nasilja i suradnja, te je propisano da su zaposleni u subjektima zaštite, obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama dužni odmah prijaviti policijskom organu ili tužiteljstvu djelo nasilja o kojem su obaviješteni ili o kojem saznaju na drugi način, te je propisano da je svatko dužan prijaviti kazneno djelo kojim se vrši ili je vršeno nasilje kada neprijavlivanje kaznenog djela predstavlja kazneno djelo ili ukoliko je žrtva nasilja dijete. Prijedlogom zakona jasno je propisana obaveza sačinjavanja procjene rizika. U odnosu na svaku prijavu nasilja, nadležni

policijski organ u suradnji sa subjektima zaštite mora izvršiti procjenu rizika za sve žrtve nasilja, naročito rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja s ciljem upravljanja rizikom i koordiniranog osiguranja zaštite za podrške žrtvama nasilja. Procjena rizika naročito uzima u obzir činjenicu da li učinitelj djela nasilja posjeduje vatreno oružje, te temeljem prikupljenih informacija da li je učinitelj nasilja ranije ili neposredno prije procjene rizika učinio nasilje u obitelji ili neki drugi vid nasilja i da li je spreman da ga ponovi, da li učinitelj živi sa žrtvom, da li je učinitelj prijetio tjelesnim ozljeđivanjem, ubojstvom ili samoubojstvom, da li je učinitelj mentalno bolestan, da li upotrebljava alkohol, psihoaktivne supstance ili pati od nekih oblika ovisnosti, da li postoji sukob oko starateljstva nad djetetom ili oko načina održavanja osobnog kontakta djeteta i roditelja koji je učinitelj nasilja, da li je učinitelju izrečena mjera zaštite od nasilja, da li je došlo do kršenja mjere, da li žrtva doživljava strah i kako ona procjenjuje rizik od ponavljanja nasilja, da li postoji uhođenje žrtve nasilja, da li je žrtva nasilja pokrenula ili planira pokrenuti postupak za razvod braka ili prekinuti zajednički život s učiniteljem, da li je žrtva nasilja posebno ugrožena zbog trudnoće, invaliditeta i starosti i dr.

2.1. Mjere zaštite

Prijedlogom zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, definiraju se hitne mjere zaštite čija je svrha otklanjanje neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve nasilja i njihove djece i sprječavanje ponavljanja nasilja. Propisane su tri vrste hitnih mjera zaštite, i to: udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor; zabrana približavanja žrtvi, a posebno prema djeci žrtve i osobama u odnosu na koju postoji opasnost od vršenja nasilja; te zabrana komunikacije, uznemiravanja i uhođenja žrtve nasilja. Jasno je propisan postupak određivanja i trajanje hitnih mjera zaštite. Nadležni policijski organ, kada su za to ispunjeni zakonom propisani uvjeti, odmah pismeno naređuje hitne mjere zaštite i o tome obavještava tužitelja. Ove mjere stupaju na snagu odmah i mogu trajati do 48 sati.

Predloženim zakonom se jasno propisuju i zaštitne mjere, čija svrha je otklanjanje opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve nasilja i sprječavanje ponavljanja nasilja otklanjanjem stanja i uvjeta koji mogu utjecati ili poticajno djelovati da učinitelj ponovno izvrši radnje nasilja. Zaštitne mjere su: udaljenje

iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor; zabrana približavanja žrtvi nasilja i prema potrebi djeci žrtve; zabrana komunikacije, uznemiravanja i uhođenja žrtve nasilja; obavezan psihosocijalni tretman; obavezno liječenje od ovisnosti i privremeno lišenje slobode i zadržavanje. Značajnu novinu u Prijedlogu zakona u odnosu na važeći Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji predstavlja odredba članka 28. stavak (3) kojim je propisano da se mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja može vršiti i putem elektronskog nadzora kretanja, što će pobliže biti uređeno podzakonskim aktom koji će donijeti federalni ministar pravde, čime se uvodi novina u kontroli izvršavanja ove mjere i putem tehnologije smanjuje rizik za učinjenje nasilja. Iako je jasno da za implementaciju ove mjere mora postojati određeno tehničko – tehnološko rješenje za čiju nabavku će trebati osigurati značajna financijska sredstva, ono bez sumnje predstavlja kvalitetan iskorak za pravovremeno sprječavanje potencijalnog nasilja. Prijedlogom zakona je propisano da je nadležni policijski organ obavezan za svaki prijavljeni slučaj nasilja izaći na lice mjesta, odmah izvršiti procjenu rizika za žrtvu i djecu, i odmah, odnosno najkasnije u roku od 12 sati od saznanja za radnje nasilja, podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere općinskom sudu, o čemu je odmah dužan obavijestiti tužitelja. Zahtjev za izricanje zaštitnih mjera mogu podnijeti i tužiteljstvo, organ starateljstva ili žrtva nasilja. Uz zahtjev, prilažu se prikupljeni dokazi i izvod iz kaznene, prekršajne i sve druge službene evidencije, kako bi postupajući sudac imao cjelokupnu sliku o događaju i evidenciji učinitelja nasilja. Nadležni sud dužan je u roku od 24 sata od prijema zahtjeva za izricanje zaštitne mjere: udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabrane vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor; zabrane približavanja žrtvi nasilja i prema potrebi djeci žrtve; zabrane komunikacije, uznemiravanje i uhođenja žrtve nasilja, odlučiti o zahtjevu i donijeti rješenje. U roku od 7 dana od dana prijema zahtjeva, nadležni sud je dužan osigurati nalaz i mišljenje vještaka odgovarajuće struke ako je to neophodno prilikom izricanja mjera: obavezan psihosocijalni tretman i obavezno liječenje od ovisnosti. Ako je žrtva nasilja ponijela zahtjev za izricanje zaštitnih mjera, sud je ovlašten tražiti izjašnjenje organa starateljstva, policijskog organa i tužiteljstva, koji su dužni dostaviti izjašnjenje u roku od 12 sati. Zaštitne mjere ne mogu trajati kraće od mjesec dana niti duže od tri godine. Izriče ih općinski sud rješenjem, protiv kojeg je dozvoljena žalba zbog bitne povrede postupka propisanog ovim zakonom, povrede materijalnih odredbi ovog zakona, pogrešno ili nepotpuno utvrđenog

činjeničnog stanja i odluke o izrečenoj zaštitnoj mjeri. Prijedlogom zakona o zaštiti od nasilja u obitelji je propisano da o žalbi odlučuje drugostupanjski sud na sjednici vijeća, čime se dodatno daje na značaju samog postupka. Člankom 55. Prijedloga zakona, propisuje se pravo na kontakt učinitelja nasilja sa djetetom koje se ostvaruje posredstvom i pod nadzorom organa starateljstva.

2.2. Zbrinjavanje žrtve

Prijedlogom zakona o zaštiti od nasilja u obitelji je definiran institut sigurne kuće kao pružatelja usluga socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške žrtvama nasilja u skladu s posebnim propisom. Određeno je da se sigurna kuća može osnovati od nevladine organizacije ili kao javna ustanova. Definiran je način zbrinjavanja žrtve, te je propisano da su, radi osiguranja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja, organ starateljstva uz asistenciju policijskog organa ili policijski organ, dužni uz prethodni pristanak žrtve, osim ako je žrtva dijete, privremeno zbrinuti žrtvu nasilja i djecu iz žrtvinog domaćinstva u sigurnu kuću, drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge obitelji. Jasno je naglašeno da se u sigurnoj kući osigurava socijalna, psihološka, pravna, pedagoška i medicinska pomoć i podrška. Žrtva nasilja može se privremeno smjestiti u sigurnu kuću temeljem rješenja organa starateljstva, u trajanju najdužem do šest mjeseci, odnosno dok traju okolnosti opasnosti po žrtvu nasilja, kao i zbog nastavka nužnog psihosocijalnog tretmana. Predloženim zakonom su propisani minimalni standardi za rad sigurnih kuća koji se odnose na lokaciju, prostor, opremu, organizaciju, broj i stručnu spremu angažiranih stručnih djelatnika, te procjenu, planiranje i aktivnosti za pružanje usluga socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške. Definirano je da se sredstvima iz Proračuna Federacije Bosne i Hercegovine sufinansiraju troškovi tekućeg poslovanja sigurne kuće koji obuhvaćaju osiguranje adekvatnih smještajnih kapaciteta, režijske troškove i naknade za rad djelatnika, dok se sredstvima iz proračuna kantona i jedinica lokalne samouprave financiraju troškovi vezani za smještaj i boravak žrtve obiteljskog nasilja u sigurnoj kući. Prema procjeni Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, za troškove tekućeg poslovanja za rad sigurnih kuća, Federacija će izdvajati milijun i pol KM na godišnjoj razini.

Predloženim zakonom je propisana i obaveza pripreme plana pomoći žrtvi nasilja. Naime, u slučajevima nasilja, kada smatra da je to potrebno, nadležni organ starateljstva može formirati poseban stručni tim sastavljen od

organa starateljstva, policijskog organa i pravne osobe koje pružaju specijaliziranu uslugu podrške, koji će izraditi poseban plan zaštite, pomoći i podrške žrtvi. Isto tako, propisana je uspostava besplatne SOS telefonske linije za pomoć žrtvama nasilja, čime se ispunjavaju međunarodne obaveze.

2.3. Multisektorski pristup i koordinacija

Predloženim člankom 75. Multisektorski pristup i koordinacija, propisano je da Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na prijedlog Gender centra Federacije donosi odluku o izradi Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji i nasilja nad ženama Federacije kojom se određuje nositelj izrade strateškog dokumenta, sudionici u procesu izrade i drugi elementi. Također je propisano da se u cilju osiguranja i koordiniranog i multisektorskog rada, planiranja i izvještavanja o implementaciji strateškog okvira formiraju koordinacijska tijela na svim razinama vlasti u Federaciji u koja se imenuje ključna koordinirajuća institucija i predstavnici nadležnih institucija iz oblasti pravosuđa, policije, zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja i dr.

2.4. Kazneno djelo kršenja zaštitnih mjera

Posebno je bitno istaknuti da je člankom 81. Prijedloga zakona o zaštiti od nasilja u obitelji propisano novo kazneno djelo Krivično djelo kršenja zaštitnih mjera, čime se kaznena politika za učinitelje nasilja u obitelji i nasilja prema ženama znatno pooštrava. Naime, propisano je da će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine kazniti tko prekrši bilo koju izrečenu hitnu mjeru zaštite ili izrečenu zaštitnu mjeru udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabranu vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor, odnosno zabranu približavanja žrtvi nasilja i prema potrebi djeci žrtve, odnosno zabranu komunikacije, uznemiravanja i uhođenja žrtve nasilja. Istim člankom propisano je da se kazna zatvora ne može zamijeniti novčanom kaznom. Novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 do 5.000,00 KM kaznit će se osoba koja prekrši zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana i obaveznog liječenja od ovisnosti. Ovakvim represivnim pristupom, želi se poslati krajnje jasna poruka zakonodavca kako se nasilje u obitelji i nasilje prema ženama, kao ranjivoj kategoriji društva, neće tolerirati.

Zaključak

Nakon dugotrajnog procesa izrade, provođenja javnih konsultacija, održavanja javnih rasprava, nekoliko okruglih stolova i prezentacija, Federacija Bosne i Hercegovine dobiva Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine. U vremenu koje je pred nama, pokazat će se koliko su nova zakonska rješenja kvalitetna. U svakom slučaju, navedenim zakonima se izvršavaju obaveze koje je Bosna i Hercegovina preuzela prije desetak godina i jasno podiže granica odgovornosti učinitelja kaznenih djela učinjenih na štetu obitelji, djece i žena. Zakoni nude nova, kvalitetna i inovativna rješenja, poput elektronskog nadzora zabrane približavanja žrtvi, kao i značajno pooštavanja kazni. Nesporno je da će pojedine organizacije i dalje zagovarati inkriminaciju kaznenog djela Ubojstva ženske osobe, odnosno femicida kao posebnog kaznenog djela. U tom smislu, bitno je pratiti i sudsku praksu i ishode kaznenih postupaka s tom pravnom kvalifikacijom u Republici Hrvatskoj, naročito predmete u kojima će pravne stavove zauzimati Vrhovni sud. Zaključno, usvajanjem navedenih zakona Federacija Bosne i Hercegovine čini snažan iskorak u jačanju vladavine prava, a činjenica da je novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine gotovo u potpunosti usklađen s europskom pravnom stečevinom, odnosno Direktivom (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (SL L2024/1385), ulijeva optimizam i nadu i u naš europski put.

IMPLEMENTATION OF THE ISTANBUL AND LANZAROTE CONVENTIONS IN THE LEGISLATION OF THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

This paper deals with the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention), the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention), the Recommendations of the Council of Europe Committee on preventing and combating violence against women and domestic violence (GREVIO Recommendations), and Directive (EU) 2024/1385 of the European Parliament and the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence (OJ L2024/1385) into the legislation of the Federation of Bosnia and Herzegovina. In this regard, the Draft Law on Amendments to the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Draft Law on Protection from Domestic Violence and Violence against Women in the Federation of Bosnia and Herzegovina are significant steps forward in the fight against domestic violence, violence against women, and violence against children in the Federation of Bosnia and Herzegovina.

Key words:

Istanbul Convention, Lanzarote Convention, Grevio recommendations, EU Directive, criminal legislation, domestic violence, violence against women, child protection

FEMICID: PRIKAZ I OCJENA HRVATSKOG ZAKONSKOG RJEŠENJA*

UDK 347.961(497.6)

Irma Kovčo Vukadin**

Sažetak:

Femicid predstavlja najteži oblik rodno utemeljenog nasilja. Prema podacima UNODC-a 137 žena u svijetu je ubijeno svaki dan. Donošenje Istanbulske konvencije (Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji) povećalo je društveni, politički i javni interes te povećalo osvještavanje o femicidu i posljedično (u manjem broju europskih država) rezultiralo u uvođenju posebnog kaznenog djela u kaznene zakone ili donošenju posebnih zakona usmjerenih na zaštitu žrtava i prevenciju femicida. Usprkos pojačanom aktivističkom i znanstveno-stručnom interesu za ovaj problem, još uvijek ne postoji jedinstveno prihvaćena definicija femicida što onemogućava provedbu nacionalnih i međunarodnih komparativnih studija koje bi mogle poslužiti kao znanstvena osnova u razvoju politika, strategija i aktivnosti usmjerenih na suzbijanje i prevenciju ovog problema. Hrvatska je u ožujku 2024. godine usvojila izmjene Kaznenog zakona kojima se, između ostalog, uvodi novo kazneno djelo „teško ubojstvo ženske osobe“ koje predstavlja kaznenopravnu definiciju femicida. Cilj ovog rada je prikaz razvoja hrvatske zakonske definicije femicida, od prvog predstavljanja prijedloga do konačne verzije, kao i usklađenosti zakonske definicije s aktualnim definicijama. Dodatni cilj rada odnosi se na analizu javne rasprave o prijedlogu uvođenja femicida u Hrvatskoj, analizom primjedbi i odgovora na primjedbe u okviru provedenog e-savjetovanja.

Ključne riječi:

femicid, Hrvatska, kazneni zakon

* Rad je izložen na IX međunarodnoj naučnoj konferenciji „Društvene devijacije“, u organizaciji Centra modernih znanja (Banja Luka, 21. i 22. juni 2024. godine). Članak je uz saglasnost Organizacionog odbora Konferencije preuzet iz Zbornika radova pod naslovom NE NASILJU – KROZ SISTEM DRUŠTVENIH VRIJEDNOSTI I KULTURU (Banja Luka, 2024).

** Prof. dr. Irma Kovčo Vukadin, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za kriminologiju.
irma.kovco.vukadin@erf.unizg.hr

Uvod

Femicid predstavlja najteži oblik rodno utemeljenog nasilja. Prema podacima UNODC studije o ubojstvima (UNODC, 2019), 137 žena u svijetu je ubijeno svaki dan. Podaci iz 2020. godine pokazuju kako je u svijetu ubijeno oko 47 000 žena i djevojaka od strane intimnih partnera ili drugih članova obitelji, od čega oko 2 600 u Europi. UN-ova specijalna izvjestiteljica o nasilju nad ženama i djevojkama (Šimonović, 2020) pozvala je države članice na poduzimanje sljedećih aktivnosti za prevenciju femicida: 1. poboljšanje prikupljanja i prijavljivanja u odnosu na komparabilne administrativne podatke o femicidu ili rodno povezanim ubojstvima žena i djevojaka kao integralnog dijela podataka o nasilju nad ženama, 2. prikupljanje administrativnih podataka o femicidu ili rodno temeljenim ubojstvima žena u okviru komparabilnih kategorija: a) intimni partnerski femicid ili rodno temeljena ubojstva intimna partnerska ubojstva žena, b) obiteljski povezani femicidi ili obiteljska rodno temeljena ubojstva žena (temeljeno na odnosu između počinitelja i žrtava) i c) drugi femicidi i njihovo javno objavljivanje i prijavljivanje nadležnim mehanizmima nadzora, 3. podržavanje uspostave indikatora stope femicida u okviru 5. cilja održivog cilja (postići rodnu rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke), podcilj 2 (eliminirati sve oblike nasilja nad ženama i djevojkama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovanje ljudima, odnosno seksualno iskorištavanje i druge oblike iskorištavanja), 4. uspostavljanje „femicide watch-a“, odnosno interdisciplinarnih nacionalnih tijela praćenja i/ili civilnog društva, akademskih institucija i nacionalnih institucija za ljudska prava, 5. razvoj metodologije za analizu slučajeva femicida uz korištenje međunarodnog okvira ljudskih prava i relevantnih nacionalnih zakona (npr. zakona o obiteljskom nasilju, kaznenog zakona i sl.), 6. analiza slučajeva treba uključiti pregled upravljanja slučajem i procjene rizika od strane različitih sektora koji pružaju usluge (zdravstvo, socijalna skrb, policija, tužiteljstvo) i koordinaciju preventivnih mjera povezanih s kapacitetom usluga, uključujući interakciju žrtava i počinitelja s različitim službama i institucijama nadležnima za postupanje u takvim slučajevima, broj poziva/prijava o nasilju nad ženama upućenih policiji, broj izrečenih mjera zaštite, duljina rokova za njihovo izdavanje, kršenje mjera zaštite, smještaj u sklonište ili sigurnu kuću i dostupnost mjesta u skloništu, 7. analiza predmeta trebala bi uključivati pregled sudskih slučajeva femicida, donesenih odluka i kazni izrečenih počiniteljima.

Donošenje Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (dalje u tekstu Isanbulska konvencija) povećalo je društveni, politički i javni interes te povećalo osvještavanje o femicidu i posljedično (u manjem broju europskih država) rezultiralo u uvođenju posebnog kaznenog djela u kaznene zakone ili donošenju posebnih zakona usmjerenih na zaštitu žrtava i prevenciju femicida (Coradi i sur., 2018). Usprkos pojačanom aktivističkom i znanstveno-stručnom interesu za ovaj problem, još uvijek ne postoji jedinstveno prihvaćena definicija femicida što onemogućava provedbu međunarodnih komparativnih studija (Capecchi, 2019). Hrvatska je u ožujku 2024. godine usvojila izmjene i dopune Kaznenog zakona kojima se, između ostalog, uvodi novo kazneno djelo „teško ubojstvo ženske osobe“ koje predstavlja kaznenopravnu definiciju femicida. Cilj ovog rada je prikaz razvoja hrvatske zakonske definicije femicida, od prvog predstavljanja prijedloga do konačne verzije, kao i usklađenosti zakonske definicije s aktualnim definicijama. Dodatni cilj rada odnosi se na analizu javne rasprave o prijedlogu uvođenja femicida u Hrvatskoj, analizom primjedbi i odgovora na primjedbe u okviru provedenog e-savjetovanja.

Definiranje femicida

Definiranje pojma femicida od izuzetnog je značaja, kako u kontekstu kriminologije i viktimologije, tako i kontekstu kaznenog prava jer nam postojanje univerzalno prihvaćene definicije omogućuje praćenje opsega i trendova problema, kao i provođenje međunarodnih komparativnih studija s ciljem utvrđivanja univerzalnih korelata femicida, a u svrhu njegove prevencije. U kontekstu kaznenog prava od izuzetne je važnosti definiranje femicida i njegovo razlikovanje od ubojstva (Dawson i Carrigan, 2021). Prvo korištenje pojma femicid (u kontekstu rodno uvjetovanog nasilja) vezuje se uz Dianu Russell koja ga je koristila prilikom prvog Međunarodnog suda o kriminalu nad ženama 1976. godine, konferenciji koju je u okviru UN-ove Međunarodne godine žena suorganizirala sa Nicole van de Ven u Brussels-u, Belgiji, po uzoru na Međunarodni sud za ratne zločine. Russell ipak navodi kako je Carol Orlock „skovala“ termin „femicid“. U materijalima konferencije ne daje se definicija femicida, tek se navodi kako se treba prepoznati činjenica da se mnogo ubojstava zapravo odnosi na ubojstvo žene te kako treba prepoznati spolnu politiku ubojstava koja seže u davnu prošlost – od paljenja vještica do suvremenijih oblika koji obuhvaćaju ubojstvo ženske novorođenčadi, ubojstva žena „iz časti“ i sl. (Russell i Van den Ven, 1990).

Po definiciji ponuđenoj 1990. godine femicid označava ubojstvo žene od strane muškarca koje je motivirano mržnjom, prijezirom, zadovoljstvom ili osjećajem posjedovanja žene (Caputi i Russell, 1990), a nakon dvije godine je definiran kao mizogino ubojstvo žene od strane muškarca (Radford i Russell, 1992). Mizogini dodatak pripisuje se Kelly koja je time željela naglasiti rodnu narav nasilja prema ženama i usmjeriti fokus na muškarčevu želju za moći, dominacijom i kontrolom (Radford, 1992). Od 2001. godine femicid se počinje razumijevati kao ubojstvo žene zbog toga što je žena pri čemu se obuhvaćaju svi oblici muškog seksizma, uključujući osjećaj prava, zadovoljstvo i očekivanje poslušnosti pa se definicija odmiče od prethodne koja se fokusirala na mizoginiju (Russell, 2001). Russell (2001) smatra kako namjera za ubojstvo nije bitna, smrt žene je femicid i u slučajevima kada nije postojala namjera ubojstva; ovakve slučajeve (primjerice kada smrt nastupi zbog fizičkog nasilja) ona naziva prikrivenim ubojstvima. U pregledima definicija femicida navodi se i ona koju je ponudio Iranzo (2015) po kojoj je femicid „ubojstvo žene zato što ju je neki muškarac ili muškarci, iako povremeno i neke žene koje prihvaćaju muške vrijednosti, osudio na smrt navodeći bilo koje razloge, motive ili uzroke, ali unatoč tome stvarno i konačno zato što on ili oni vjeruju da je ona prkosila (riječi koje često koriste su „prekršila“ ili „povrijedila“) patrijarhalni poredak (po njihovim riječima „časnog“ društva) izvan onoga što je njezin sudac (često, ali ne uvijek ista osoba koja ju ubija) spreman tolerirati bez odmazde.“

U istraživačkom smislu prisutna su dva definicijska pristupa, jedan u kojem se fokus stavlja na sva ubojstva žena te drugi u kojem je fokus na intimnim partnerskim femicidima što je problematično iz razloga svodenja femicida na dvije značajke – rod i odnos između počinitelja i žrtve (Dawson i Carrigan, 2021). U okviru ovih pristupa postoje razlike u istraživačkim operacionalizacijama femicida u smislu uključivanja ubojstava žena od strane članova obitelji (očevi i braća) i uključivanja ubojstava žena od strane žena u istospolnim zajednicama te¹, u okviru drugog pristupa, pitanje definiranja intimnog partenrstva (uključuje li povremene seksualne odnose, početak intimne veze i sl.)

Uz pojam femicida nerijetko se navodi i pojam feminicida koji je potrebno definirati. Grzyb i sur. (2018) navode kako je meksička

¹ Russell (2001) sugerira korištenje termina „ubojstvo žene od žene“ (eng. female-on-female murder) za ovakve slučajeve.

antropologinja Marcela Lagarde, inspirirana radom Russell i Radford, kreirala termin feminicid početkom 90-ih godina prošlog stoljeća. Taj termin koristila je za opisivanje i pružanje teoretskog okvira za analizu dramatičnog porasta ekstremnog nasilja prema ženama u Meksiku tog vremena. Značajan dio njene definicije odnosi se na ignoriranje problema od strane države na način nepokretanja kaznenog postupka i kažnjavanja počinitelja. Kasnije se i u latinoameričkim državama koriste oba termina čime se femicid/femicid shvaća kao kriminal države koji je toleriran od strane javnih institucija i službenika, oblik rodno utemeljene diskriminacije i osnova za međunarodnu odgovornost države zbog kršenja ljudskih prava (Grzyb i sur., 2018). Spinelli (2011) navodi kako su i neke europske države (Španjolska i Italija) prihvatile taj termin.

Osnovna ideja uvođenja femicida je bila odraz nastojanja feminističkog pokreta da se politizira tema nasilja muškaraca prema ženama, no vremenom se ta definicija mijenjala na način da uključuje bilo koje ubojstvo žene što je dovelo do gubitka njene temeljne političke konotacije (Alvazzi del Frate, 2011).

Povjerenstvo za prevenciju kriminala i kazneno pravosuđe Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda (UN, 2013) 2013. godine je usvojilo tzv. Bečku deklaraciju o femicidu u kojoj se femicid definira kao „ubojstvo žena i djevojaka zbog njihova roda, a koje može imati mnoge oblike, između ostalih:

1. ubojstvo žena kao rezultat intimnog partnerskog nasilja;
2. mučenje i mizogino ubijanje žena;
3. ubijanje žena i djevojaka u ime „časti“;
4. ciljano ubijanje žena i djevojaka u kontekstu oružanih sukoba;
5. ubijanje žena povezana s mirazom;
6. ubijanje žena i djevojaka zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta;
7. ubijanje aboridžinskih i domorodačkih žena i djevojaka zbog njihova roda;
8. ubijanje ženske djece (infanticid) i rodno utemeljena ubojstva fetusa (feticid);
9. usmrćenja povezana s genitalnom mutilacijom;
10. optužbe za vještičarenje i
11. drugi femicidi povezani s bandama, organiziranim kriminalom, prodajom droge, trgovanjem ljudima i oružjem.

Na području Europe osnovu na definiranje femicida (u kaznenopravnom smislu) daje Istanbulska konvencija u kojoj se navodi kako je „nasilje prema ženama oblik rodno utemeljenog nasilja koje se čini prema ženi zbog toga što je žena“. Europski institut za rodnu ravnopravnost preuzeo je definiciju iz Bečke deklaracije te dodaje statističku definiciju prema kojoj je femicid „ubojstvo žene od strane intimnog partnera i smrt žene koja je nastupila kao rezultat ponašanja koje je štetno za žene. Intimni partner se shvaća kao bivši ili trenutni supružnik ili partner, bez obzira na to dijele li isto kućanstvo.“². U okviru dodatnih napomena i informacija navodi se i kako je termin femicid naročito prihvaćen u Latinskoj Americi kao koristan alat u odgovoru na alarmantnu eskalaciju ubojstava žena i djevojaka te kako je paralelno uveden pojam feminicida s ciljem označavanja nekažnjavanja i institucionalnog nasilja, kao rezultata nedostatka odgovornosti i adekvatnog odgovora države u slučajevima ovakvih ubojstava te kako se ovaj pojam koristi u kontekstu odgovornosti države.

Temeljem svega navedenog uočava se kako ni nakon nekoliko desetljeća ne postoji univerzalno prihvaćena definicija femicida, čak ni unutar feminističkih krugova koji ih zagovaraju (Pasinato i Avila, 2023) što predstavlja temeljni problem koji se reflektira u svim drugim aktivnostima u kontekstu suzbijanja i prevencije femicida.

Pravne definicije femicida

Nepostojanje univerzalno prihvaćene definicije femicida i posljedično nedostatnih znanstvenih spoznaja o problemu reflektira se i na nejednaka zakonska rješenja u različitim državama. U tom kontekstu vrijedno je navesti kako ni u državama Južne Amerike (koje se u navode kao primjer dobre prakse) ne postoje jednaka zakonska rješenja (Aebi i sur., 2021). U nekim državama postoje posebna kaznena djela femicida (koja opet nisu nužno definirana na isti način), dok se u drugim državama ubojstvo žene (od strane muškarca) koje je rodno utemeljeno definira kao otegotna okolnost koja onda podrazumijeva strože kažnjavanje (Aebi i sur., 2021). Detaljniji pregled razvoja kriminalizacije femicida u Latinskoj Americi daju Pasinato i Avila (2023) koji kao najznačajniji impuls u razvoju specifičnih kriminalizacija

² <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1192> (2. 5. 2024.)

femicida navode slučaj Gonzales i dr. vs Mexico (poznat kao slučaj „Polja pamuka“) (2009) na Interameričkom sudu za ljudska prava u kojem je presuđena odgovornost Meksika za kršenje ljudskih prava u odnosu na način rješavanja nestanka i smrti žena i djevojaka u Ciudad Juarez-u. Slučaj se smatra primjerom strukturalnih uzroka diskriminacije i nasilja prema ženama.

Prve dvije države koje su kriminalizirale femicid u Latinskoj Americi su Kostarika i Gvatemala čija su zakonska rješenja primjer različitih pravnih konceptualizacija. Kostarika je femicid uvela 2007. godine i ograničila se samo na bračne odnose te je 2021. godine proširila pravnu definiciju na intimne partnere, uključujući i situacije ne-zajedničkog življenja. Gvatemala se, uvođenjem femicida 2008. godine, odlučila za širu konceptualizaciju uključujući privatne i javne odnose između počinitelja i žrtve. Čile i Peru su prvo uveli inkriminacije koje se odnose samo na bračno nasilje, no kasnije su ih proširili na način uključivanja ne-intimnih femicida. Pasinato i Avila (2023) navode kako je u 13 godina 18 država u regiji kriminaliziralo femicid pri čemu jedino Kostarika i Dominikanska Republika imaju definiciju koja se ograničava na ubojstva u kontekstu intimnih odnosa. U odnosu na glavne kategorije femicida u Latinskoj Americi, autori navode: intimni femicid (uobičajeno obuhvaća tri oblika: ubojstvo od strane intimnog partnera, člana obitelji i člana kućanstva) i ne-intimni femicid (uzrok ubojstva je povezan s uvjetima žena, rodnom diskriminacijom, nejednakim odnosom moći, odnosima superiornosti ili zavisnosti i rizikom ili osjetljivošću koja je povezana s rodom), no navode i uvođenje navođenja (ili pomaganja u) na samoubojstvo kao paralelnog oblika rodnog ubojstva.

U europskim državama je Cipar (2022. godine) prvi uveo odredbu o femicidu u Zakon o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i rodnog nasilja te se njima povezanim pitanjima³, nakon kojeg je Malta (također 2022. godine) uvela femicid u svoj kazneni zakon⁴. Godinu dana kasnije (veljača 2023. godine) Sjeverna Makedonija je u svoj Kazneni zakon unijela izmjene i dopune kod kaznenog djela ubojstva (čl. 123) dodavanjem nove točke (2-a) kod stavka 2 u kojoj se kao kvalifikatorna okolnost navodi oduzimanje života

³ Članak 10.a

[https://www.olc.gov.cy/OLC/OLC.NSF/E05815D6C4BB3F3CC225887E003E0ADD/\\$file/The%20Prevention%20and%20Combating%20of%20violence%20against%20women.pdf](https://www.olc.gov.cy/OLC/OLC.NSF/E05815D6C4BB3F3CC225887E003E0ADD/$file/The%20Prevention%20and%20Combating%20of%20violence%20against%20women.pdf) (11. 5. 2024.)

⁴ Čl. 211.A <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng/pdf> (11. 5. 2024.)

ženi ili djevojci mlađoj od 18 godina, u okviru rodno utemeljenog nasilja⁵ (Ratkoceri, 2023). Posljednja država iz europskog prostora (osim Hrvatske) koja je napravila zakonodavne izmjene u ovom području je Belgija koja je u lipnju 2023. godine donijela Zakon o prevenciji i borbi protiv femicida, rodno uvjetovanih ubojstava i nasilja⁶, koji se naziva i Zakon o zaustavljanju femicida (eng. „the Stop Femicide Law“), a koji nije kazneni zakon već predstavlja set instrumenata za prevenciju i monitoring ovih kaznenih djela. Ovakav pristup smatra se jedinstvenim u smislu njegove sveobuhvatnosti (European Commission, 2024). Ovim zakonom razlikuju se tri vrste femicida: 1. intimni femicid (od strane partnera ili člana obitelji u ime kulture, običaja, vjere, tradicije, iz tzv. časti ili iz drugih razloga), 2. ne-intimni femicid (u kontekstu spolnog iskorištavanja i nasilja, trgovanja ljudima ili u kontekstu kontinuuma nasilja povezanog s odnosnom nejednake moći ili zlouporabe ovlasti počinitelja ili drugog rodnog konteksta) i 3. indirektni femicid (smrt žene koja je rezultat praksi štetnih za žene, npr. partnerskog ili obiteljskog nasilja, sakaćenja ženskih spolnih organa ili nasilja koje je počinila treća osoba)⁷.

Europski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE, 2023) napravio je analizu zakonskih odgovora na femicid u državama Europske unije pregledom postojeće literature i zakona, kao i analizom 109 intervjua provedenih sa stručnjacima i žrtvama⁸ u Njemačkoj, Španjolskoj, Portugalu i Rumunjskoj. Autori analize navode sljedeće argumente za uvođenje femicida kao posebnog kaznenog djela: 1. povećanje vidljivosti femicida kao problema, 2. preveniranje femicida, 3. prepoznavanje izloženosti žene rodno utemeljenom nasilju, 4. preveniranje obiteljskog nasilja i 5. povećanje prijavljivanja obiteljskog nasilja policiji. Također se navodi kako postoje dva zakonska odgovora na femicid u europskim državama: onaj koji femicid prepoznaje kao oblik rodno uvjetovanog nasilja i onaj koji femicid tretira kao rodno neutralno ubojstvo. U nekim državama koje femicid tretiraju kao rodno neutralno

⁵ <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/75a2a79bf50f4420a995d414a3bb73f1.pdf>

⁶ https://www.ejustice.just.fgov.be/mopdf/2023/08/31_1.pdf#Page8 (11.5.2024.)

⁷ https://www.ejustice.just.fgov.be/mopdf/2023/08/31_1.pdf#Page8 (11.5.2024.)

⁸ Žrtve su definirane kao članovi obitelji ubijenih osoba, a u izvješće su uključene perspektive zakonskih zastupnika žrtava, predstavnici nevladinih organizacija i bliski prijatelji žrtava.

ubojstvo (primjerice Španjolska, Francuska, Rumunjska i Portugal) rodna utemeljenost ili rodna diskriminacija mogu biti smatrane kvalifikatornim okolnostima u slučajevima femicida. Intervjuirani stručnjaci i žrtve smatraju kako su u prevenciji femicida ključne rane intervencije u slučajevima obiteljskog nasilja, precizne procjene rizika i upravljanje rizikom, kao i podrška i zakonska zaštita od budućeg nasilja. Dodatno se kao značajna ističe komunikacija stručnjaka kaznenopravnog sustava koja podrazumijeva dodatnu educiranost stručnjaka o rodno utemeljenom nasilju. Valja ipak naglastiti kako određeni broj intervjuiranih stručnjaka (30%) ne smatra potrebnim uvođenje femicida kao posebnog kaznenog djela što autori publikacije ocjenjuju nedostatkom rodne perspektive u razumijevanju femicida, odnosno pogrešnom interpretacijom temeljnog principa rodne ravnopravnosti te ističu kako „ne prepoznaju da svi oblici nasilja, uključujući femicid, nesrazmjerno pogađaju žene i stoga predstavljaju oblik diskriminacije na temelju spola“ (EIGE, 2023, str. 32). U kontekstu preporuka za razvoj pravnih standarda u zaštiti žena od nasilja za države članice, autori publikacije navode kako države članice trebaju osigurati prepoznavanje femicida kao ekstremnog oblika rodno utemeljenog nasilja.

Uvođenje femicida u Kazneni zakon Republike Hrvatske

U ožujku 2024. godine hrvatski je Kazneni zakon doživio osme izmjene i dopune⁹ kojima se, prema Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz siječnja 2024. godine (Vlada RH, 2024) predlaže nastavak zakonodavnih aktivnosti u smjeru suzbijanja nasilja u obitelji i nasilja nad ženama te jačanja zaštite žrtava predmetnih kaznenih djela, posebice kroz uvođenje definicije rodno utemeljenog nasilja nad ženama u članku 87. stavku 32. Kaznenog zakona, samostalnog kaznenog djela teškog ubojstva ženske osobe u članku 111.a Kaznenog zakona, redefinirane kvalifikatorne okolnosti iz članka 111. točke 3. Kaznenog zakona (teškog ubojstva) i pooštavanje zakonske kaznenopravne politike kažnjavanja kod kaznenog djela silovanja iz članka 153. stavka 1. i 2. Kaznenog zakona, teškog kaznenog djela protiv spolne slobode iz članka 154. stavka 1. Kaznenog zakona, kaznenog djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina iz članka 158. stavka 5. Kaznenog zakona i kaznenog djela spolne zlouporabe djeteta starijeg od 15 godina iz članka 159. stavka 1. Kaznenog zakona.“ Osim Kaznenog zakona, donesene su i izmjene i dopune Zakona o kaznenom postupku¹⁰ te Zakona o

⁹Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, NN 36/24

zaštiti od nasilja u obitelji¹¹. Ove izmjene, prema riječima premijera Plenkovića (A.S/HRT/HINA, 2023), predstavljaju „treći krug mjera za suzbijanje nasilja nad ženama kojima se uvode do sada najopsežnije, a možda i najznačajnije promjene do sada te predstavljaju „potvrdu i daljnji iskorak politike nulte tolerancije na nasilje“, a „u cilju unapređenja zakonodavnog okvira zaštite od nasilja u obitelji i nasilja nad ženama“ (Nacrt konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 29. veljače 2024. godine, str. 11).

Kao povod za uvođenje femicida kao samostalnog kaznenog djela, Maršavelski i Moslavac (2023) navode GREVIO¹² izvješće iz rujna 2023. godine u kojem se, u odnosu na analizu slučajeva femicida u Hrvatskoj primjećuje odsustvo primjene dostupnih zakonodavnih mjera za zaštitu žena od nasilja te generalna blagost kažnjavanja u slučajevima nasilja nad ženama¹³. U određenom dijelu medija se uvođenje femicida također povezuje s utjecajem GREVIO-a i lijevih udruga (Peterlin, 2024).

U odnosu na očekivanja od uvođenja femicida kao posebnog kaznenog djela u Hrvatskoj u javnom diskursu u Hrvatskoj navodi se nekoliko ključnih argumenata: 1. prevencija nasilja nad ženama (opća prevencija femicida i slanje poruke o neprihvatljivosti nasilja nad ženama) (Kujundžić, 2024) i njegova odvratajuća funkcija¹⁴, 2. priznavanje i adresiranje socijalnog problema (izražavanje političke volje potrebne za priznavanje i pravno rješavanje socijalnog problema femicida) (Čatipović i Kučer, 2024), 3. poboljšanje položaja žrtava i svjedoka¹⁵ (Čatipović i Kučer, 2024), 4. politički motivi (uvođenje femicida kao posebnog kaznenog djela može biti motivirano

¹⁰ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, NN 36/24.

¹¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 36/24

¹² Grupa stručnjaka Vijeća Europe za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji

¹³ Što potvrđuje i analiza slučajeva teškog ubojstva ranije zlostavljanje bliske oobe koju su napravile Škorić i Rittossa (2022), kao i analiza 10 presuda ubojstva i teškog ubojstva žena donesenih u 2022. godini koju su napravili Maršavelski i Moslavac (2023).

¹⁴ Odvratajuću funkciju je prezentirao premijer Plenković u javnom nastupu: „Takve pooštrene kazne smo uveli upravo kako bismo odvratali potencijalne počinitelje ovakvih kaznenih djela“ (HINA, 5. travnja 2024.)

¹⁵ Osim izmjena vezanih uz uvođenje femicida, usvojene su i druge izmjene koje su usmjerena na poboljšanje položaja žrtava i svjedoka, kao i implementaciju odredbi Istanbulske konvencije.

i političkim razlozima, kao što su predstojeći parlamentarni i predsjednički izbori) (Kujundžić, 2024). Ovaj posljednji argument dovodi se u vezu sa tzv. „karceralnim feminizmom“¹⁶ (*eng. carceral feminism*) koji se shvaća kao feministička podrška punitivnim politikama u odnosu na seksualno i rodno utemeljeno nasilje koje doprinosi masovnom zatvaranju (Terwiel, 2020).

Usvojene izmjene i dopune Kaznenog zakona definiraju femicid kao posebno kazneno djelo – čl. 111.a. Teško ubojstvo ženske osobe. U prvom stavku navodi se: „Tko počini rodno utemeljeno ubojstvo ženske osobe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora“, dok se u drugom stavku navodi: „Pri utvrđivanju kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka, uzet će se u obzir da je djelo počinjeno prema bliskoj osobi, osobi koju je počinitelj već ranije zlostavljao, ranjivoj osobi, osobi koja se nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti, ili je djelo počinjeno u okolnostima spolnog nasilja ili zbog odnosa koji žene stavlja u neravnopravan položaj ili da postoje druge okolnosti koje upućuju da se radi o rodno utemeljenom nasilju“.

U obrazloženju navedenih izmjena (Nacrt konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 29. veljače 2024. godine) u odnosu na uvođenje novog kaznenog djela Teško ubojstvo ženske osobe navodi se temeljna analiza statističkih podataka Ministarstva pravosuđa i uprave o broju pravomoćnih presuda za kazneno djelo stavka 3. kaznenog djela teškog ubojstva (teško ubojstvo bliske osobe koju je počinitelj ranije zlostavljao) u razdoblju od 2020. do 2023. godine, a u odnosu na vrstu presude, spol žrtve i vrsti odnosa u slučajevima ženskih žrtava. Također se pojašnjava kako je odredbu Istanbuske konvencije, prema kojoj postoji obveza država da sankcioniraju svaki čin fizičkog nasilja nad drugom osobama, uključujući i nasilje koje rezultira smrću žrtve, potrebno razumjeti u kontekstu članka 4. kojim se propisuje kako se posebne mjere koje su potrebne za sprječavanje i zaštitu žena od rodno utemeljenog nasilja ne bi smatralo diskriminacijom.

Osim uvođenja femicida kao posebnog kaznenog djela, u ovom kontekstu važno je navesti i još dvije relevantne izmjene. Jedna se odnosi na

¹⁶ Ovaj termin prvi put je upotrijebila Elisabeth Bernstein (2007), feministička sociologinja, u radu Seksualne politike novog abolicionizma kako bi opisala vrstu feminizma koji se zalaže za podržavanje i povećanje kazni zatvora u rješavanju feminističkih i rodnih pitanja. Termin se odnosi na kritiku uvjerenja da će strože i duže kazne zatvora pomoći u rješavanju ovih pitanja.

dodavanje novog stavka (32) u članak 87. (Značenje izraza) kojim se u Kazneni zakon dodaje definicija rodno utemeljenog nasilja nad ženama: „Rodno utemeljeno nasilje nad ženama označava nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nesrazmjerno pogađa žene. Takvo postupanje uzet će se kao otegotna okolnost ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje“. U obrazloženju (Nacrt konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 29. veljače 2024. godine) se navodi kako se preuzima definicija iz Istanbulske konvencije „kojem se rodno utemeljeno nasilje nad ženama definira kao nasilje koje je usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene“ dok se drugim dijelom propisuje „kako se počinjenje rodno utemeljenog nasilja nad ženama ima uzeti kao otegotna okolnost, osim u slučajevima kada je Kaznenim zakonom propisano teže kažnjavanje“.

Druga izmjena napravljena je u kaznenom djelu teškog ubojstva (čl. 111) u kojem se stavak 3. koji je glasio „tko ubije blisku osobu koju je već ranije zlostavljao“ mijenja na način da glasi „tko ubije blisku osobu ili osobu koju je već ranije zlostavljao“. U obrazloženju (Nacrt konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 29. veljače 2024. godine) navodi se kako se ova kvalifikatorna okolnost redefinira na način da je za ostvarenje ove okolnosti dovoljno da je ubojstvo počinjeno prema bliskoj osobi (definicija bliske osobe navedena je u stavku 9 članka 87. Kaznenog zakona) ili prema bilo kojoj drugoj osobi koju je počinitelj već ranije zlostavljao te kako se, kao i do sada, neće tražiti da je počinitelj osuđen za ranije fizičko ili psihičko zlostavljanje.

Iz prikazanih izmjena i dopuna Kaznenog zakona razvidno je kako Hrvatska postaje jedna od svega nekoliko europskih država koje femicid definiraju kao posebno kazneno djelo. Hrvatska definicija spada u krug tzv. „širokih“ definicija jer se ne ograničava isključivo na obiteljsko ili intimno partnersko nasilje, što je vidljivo iz pojašnjenja iz stavka 2. članka 111.a. Osim same posebne inkriminacije, Hrvatska i u definiranju izraza korištenih u Kaznenom zakonu (čl. 87.), osim prethodno postojećeg zločina iz mržnje koji je omogućavao strože ubijanje žene, uvodi pojam rodno utemeljenog nasilja, a kazneno djelo Teško ubojstvo (čl. 111) ostaje na razini općih kvalifikatornih okolnosti ubojstva.

O nedovoljnoj promišljenosti početne formulacije femicida kao posebnog kaznenog djela u Hrvatskoj svjedoči broj izmjena od početnog prijedloga do konačnog usvajanja. U inicijalnom prijedlogu koji je Vlada

Republike Hrvatske predstavila 13. rujna 2023. godine teško ubojstvo ženske osobe bilo je definirano kao ubojstvo ženske osobe koju je počinitelj već ranije zlostavljao, u definiciji koja je bila u tekstu na e-savjetovanju uvodi se kriterij bliske osobe, a briše element prethodnog zlostavljanja, dok usvojena definicija uvodi pojam rodno utemeljenog ubojstva ženske osobe, zajedno s pojašnjenjem. Verzije definicije teškog ubojstva ženske osobe prikazane su u Tablici 1.

Tablica 1. Kronološki prikaz predloženih i usvojene definicije femicida

izvor	definicija
Vlada RH: Unapređenje sustava zaštite žena od nasilja, 13.09.2023. ¹⁷	<i>Teško ubojstvo ženske osobe</i> Tko ubije žensku osobu koju je već ranije zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom sugotrajnog zatvora.
e-savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, 22.9.-22.10.2023. ¹⁸	<i>Teško ubojstvo bliske ženske osobe</i> Tko ubije blisku žensku osobu, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora
Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, 25.3.2024. ¹⁹	<i>Teško ubojstvo ženske osobe</i> (1) Tko počini rodno utemeljeno ubojstvo ženske osobe, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora. (2) Pri utvrđivanju kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka uzet će se u obzir da je djelo počinjeno prema bliskoj osobi, osobi koju je počinitelj već ranije zlostavljao, ranjivoj osobi, osobi koja se nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti, ili je djelo počinjeno u okolnostima spolnog nasilja ili zbog odnosa koji žene stavlja u neravnopravan položaj ili da postoje druge okolnosti koje upućuju da se radi o rodno utemeljenom nasilju.

Sudska praksa pokazat će koliko je usvojeno rješenje uspješno.

¹⁷ <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti/2023/Rujan/13%20rujna/Unaprje%C4%91enje%20sustava%20za%C5%A1tite%20%C5%BEena%20od%20nasilja.pdf>

¹⁸ <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=25186>

¹⁹ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_03_36_570.html

Analiza javne rasprave o uvođenju femicida u Hrvatskoj

Uvođenje femicida izazvalo je vrlo živu javnu raspravu koja se odvijala, kako u okviru e-savjetovanja o Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona^{20 21}, tako i u medijskom prostoru.

U ovom radu (zbog ograničenog opsega rada) analizira se samo rasprava u okviru e-savjetovanja. U odnosu na širu medijsku raspravu, može se tek konstatirati kako je ona vođena u rasponu od osobnog prozivanja osoba koje su imale primjedbe na predloženu inkriminaciju ispred relevantnih institucija (Kovačević, 2023) i korištenju pojma „pravosudne „pobune“ zbog kaznenog djela femicida“ (HINA, 2023) do shvaćanja uvođenja femicida kao primjera „sprege Plenkovićeve vlade, Europske unije i ekstremno lijevih udruga i „guranja feminističkog narativa u zakonodavstvo“ (Peterlin 2024) te premijerovog „kukavičjeg jaja“ (HINA, 2024), odnosno korisne političke agende uoči parlamentarnih izbora (Kujundžić, 2024).

Na tekst predloženog novog kaznenog djela Teško ubojstvo bliske ženske osobe upućena su 22 komentara čiji je sadržaj ukratko prikazan u Tablici 2. Osim pojedinaca, u raspravi su sudjelovale organizacije civilnog društva koje pružaju pomoć i podršku ženama žrtvama nasilja, dok su se od pravnih stručnjaka u raspravu uključili suci kaznenog odjela Vrhovnog suda RH, Hrvatska odvjetnička komora te jedan profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Predložena definicija je najčešće definirana neprikladnom iz dvije glavne skupine razloga. Jedna skupina razloga odnosi se na mišljenje o neprihvatljivosti zakonske definicije femicida iz razloga kršenja temeljnih principa jednakosti pred zakonom i ravnopravnosti spolova pa tako zagovaratelji ovog mišljenja navode protuustavnost ovog rješenja te smatraju kako će ovakvo rješenje „dovesti i do praktičnih problema“. No, kako je pojašnjavano ne prihvaćanje ovakvih komentara, uvođenje ovakve formulacije ne smatra se diskriminatornom, sukladno članku 4. Istanbulske konvencije prema kojem se posebne mjere koje su potrebne za sprječavanje i zaštitu žena od rodno utemeljenog nasilja ne bi smatralo diskriminacijom u smislu Konvencije. Druga skupina komentara odnosila se na uočavanje neprimjerenosti ograničavanja ubojstva ženske osobe samo u slučaju bliskog

²⁰ <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=25186>

²¹ E-savjetovanje provedeno je u razdoblju od 22. rujna do 22. listopada 2023. godine.

odnosa s počiniteljem, kao i na potrebe izmjena i drugih članaka Kaznenog zakona, primjerice kaznenog djela teškog ubojstva (čl. 111.), ali i dopune pojmova koji se koriste u Kaznenom zakonu (čl. 87.). Određeni broj sudionika savjetovanja upozorava kako nije svako ubojstvo žene rodno uvjetovano i kako to treba biti jasno definirano, ukoliko se izmjenama i dopunama Kaznenog zakona namjerava inkriminirati femicid onako kako je, najšire gledano, shvaćen na europskoj razini (rodno uvjetovano ubojstvo žene). Također, iz primjedbi Ureda pučke pravobraniteljice, kao i određenog broja organizacija civilnog društva, razvidno je kako se ne inzistira na uvođenju posebnog kaznenog djela, već na prepoznavanju postojanja rodno utemeljenih ubojstava žena i njihovom strožem kažnjavanju od tzv. „običnog“ ubojstva. Neki sudionici sugeriraju kreiranje posebnog zakona (vjerojatno po uzoru na belgijsko rješenje) koje bi adresiralo nasilje nad ženama. Važno je za istaknuti i da određeni sudionici prepoznaju kako samo uvođenje posebnog kaznenog djela, bez njegove „ispravne i ujednačene“ primjene te dodatne edukacije stručnjaka kaznenopravnog sustava neće „ostvariti niti značajan preventivni učinak, niti bolje razumijevanje nasilja prema ženama“. Detaljnija analiza samih (u dijelovima identičnih) formulacija komentara od strane različitih sudionika upućuje na svojevrsno „udruživanje“ predstavnika opisanih dviju skupina u komentiranju predloženog Nacrta.

Tablica 2. Sažeti prikaz provedenog e-savjetovanja

Autor*	Kratki sadržaj komentara (odgovor: "-" nije prihvaćen, "+" primljeno na znanje)
IV	Kršenje načela jednakosti pred zakonom (-)
Ured pučke pravobraniteljice	Ako bi se išlo na uvođenje zasebnog kaznenog djela, predlaže se korekcija jer nije svako ubojstvo, tj. teško ubojstvo ženske osobe femicid i brisanje određenja „bliske osobe“ jer bliskost nije nužni uvjet za postojanje femicida. Naglašava se značaj ispravne i ujednačene primjene zakonskih normi, kao i adekvatne edukacije onih koji ih primjenjuju. (+)
Domine	Predlaže se uvođenje opće definicije femicida temeljene na Istanbulskoj konvenciji: „Tko ubije žensku osobu zbog njezinog roda, kaznit će se ...“, uz dodatna pojašnjenja nužna za razumijevanje pojma femicida. Prijedlog dopune čl. 87. dodavanjem pojmova roda, nasilja nad ženama, rodno utemeljenog nasilja i ženska osoba. (+)
Ženska mreža Hrvatske	Isto kao prethodno (+)

IM	Nejasan razlog propisivanja strože kazne u odnosu na temeljni oblik ubojstva (je li život bliske ženske osobe više vrijedan negoli život muške osobe i život ne-bliske ženske osobe); neustavnost prijedloga (-)
Autonomna ženska kuća Zagreb	Prijedlog dopune čl. 87. definicijama iz Istanbulske konvencije (nasilje nad ženama i rodno utemeljeno nasilje nad ženama); brisanje određenja „bliske“ osobe; alternativno: posebno kazneno djelo ili novi oblik teškog ubojstva (+)
CESI	Prijedlog korištenja pojma femicid u naslovu kaznenog djela, jasno prepoznavanje femicida kao rodno utemeljenog ubojstva žene (Prijedlog teksta: „Tko ubije žensku osobu zbog njezinog roda, kaznit će se ...“); dopuna čl. 87. st. 21. (zločin iz mržnje) kategorijom roda; promjena čl. 111. točka 2. dodavanjem roda, brisanje „koju je već ranije zlostavljao“ u čl. 111. točka 3.; dodavanje pojmova u čl. 87 (rod, nasilje nad ženama, rodno utemeljeno nasilje nad ženama i ženska osoba); potreba donošenja sveobuhvatnog Zakona o nasilju nad ženama i u obitelji u kojem bi se jedno od poglavlja bavilo femicidom. (+)
Hrvatska odvjetnička komora	Postojeći zakonodavni okvir omogućava kažnjavanje počinitelja kaznenog djela teškog ubojstva bliske osobe koju je već ranije zlostavljao te ne postoje ustavnopravni, konvencijskopravni te kaznenopravni razlozi za uvođenje novog posebnog oblika teškog ubojstva (ravnopravnost spolova) (-)
B.a.B-e.	Predložena definicija ne obuhvaća sve oblike femicida (ne-bliske odnose); prijedlog dopune čl. 87. definicijom rodno utemeljenog nasilja uz odredbu da uvijek predstavlja otegotnu okolnost i propisivanjem strožeg kažnjavanja (+)
SOS Rijeka	Prijedlog korištenja termina femicid; korekcija definicije („Tko ubije žensku osobu zbog njezinog roda, kaznit će se...“); dopuna čl. 87. st. 21. (zločin iz mržnje) kategorijom roda; dodavanje pojmova u čl. 87 (rod, nasilje nad ženama, rodno utemeljeno nasilje nad ženama i ženska osoba). Naglašavanje kako samo uvođenje posebnog kaznenog djela neće biti sposobno ostvariti niti značajan preventivni učinak, niti bolje razumijevanje nasilja prema ženama. (+)
Suci kaznenog odjela Vrhovnog suda RH	Obrazloženje ne daje znanstveno-stručne razloge za uvođenje kaznenog djela teškog ubojstva ženske osobe; izgleda da je razlog političke naravi; neprihvatljivost prijedloga s ustavnopravnog, konvencijskog i kaznenopravnog aspekta; riječ je o udvajanju propisa koje će dovesti i do praktičnih problema. (-)
KG	Femicid nije svako ubojstvo bliske ženske osobe, nego rodno utemeljeno ubojstvo žena i djevojaka; femicid je rodno uvjetovan zločin iz mržnje. I do sada se femicid mogao podvesti pod čl. 111. st. 4 u svezi sa čl. 83. st.21. (-)

FG	Prijedlog brisanja predloženog članka zbog spolne diskriminacije; zakonima i papirnatim deklaracijama, bez stvarne ravnopravnosti u svakodnevnom životu neće se postići zacrtani ciljevi. (-)
LB	Uvođenje sveobuhvatnog članka o femicidu: Femicid: Kaznom zatvora od najmanje 10 godina ili kaznom dugotrajnog zatvora kaznit će se tko ubije žensku osobu: - zbog njenog roda, - blisku osobu, - koju je ranije zlostavljao (uključujući psihičko, fizičko, ekonomsko, seksualno nasilje, oduzimanje slobode, prijetnje i uhođenje), - zbog uzrokovanja straha i poniženja kod onih koji se smatraju neprijateljima, - uslijed počinjenja kaznenog djela protiv spolne slobode, spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, - kao posljedicu iskorištavanja odnosa moći nad ženama, izraženih na osobnoj, ekonomskoj, seksualnoj, vojnoj, političkoj ili institucionalnoj razini, - kao posljedicu štetnih društvenih i kulturnih praksi (zločin iz strasti, uskrata zdravstvene skrbi, sakaćenje ženskih spolnih organa) (-)
LB	U slučaju ne-sveobuhvatnog definiranja femicida, odustati od čl. 111.a i u postojećem članku 111. u točki 2 dodati kategoriju roda iza dobi, u točki 3. ili maknuti koju je već ranije zlostavljao (tko ubije blisku osobu,) ili između blisku osobu i koju je dodati ili tko ubije (tko ubije blisku osobu ili osobu koju je već ranije ranije zlostavljao). (-)
LB	Nespretno prepoznavanje femicida (samo ubojstvo bliskih ženskih osoba, a ne ubojstva žena kao rodno motiviranih ili kao posljedice rodne neravnopravnosti) (+)
IDI	U čl. 111. točki 3. brisati riječi „koju je već ranije zlostavljao“. (+)
IDI	Uvođenjem novog kaznenog djela Teško ubojstvo bliske ženske osobe krši se ravnopravnost spolova. (-)
Centar za ekonomsko obrazovanje	Predloženo rješenje protivno je načelima jednakosti pred zakonom i ravnopravnosti spolova. (-)
Europska civilna inicijativa Zagreb	Pozdravljanje navedenih izmjena; država treba postaviti standarde koje će promovirati kroz edukaciju i preodgoj građana. (+)
MB	Kršenje ustavnog načela jednakosti pred zakonom i ravnopravnosti spolova. Ispravna verzija: Tko ubije blisku osobu, kaznit će se... (-)
MP	Statistički podaci (Eurostat) upućuju da je u razdoblju od 2015. do 2021. godine približno trećina žrtava ubojstva s namjerom počinjenog od strane bliske osobe bila muškog spola, iz čega proizlazi da bi se predloženom izmjenom uzrokovalo znatnu diskriminaciju prema spolu. Želi li se postići jednak učinak uz izbjegavanje diskriminacije, primjerenije je ukloniti uvjet ranijeg zlostavljanja koji je propisan postojećim čl. 111. st. 3. i time ubojstvo bliske osobe - bez obzira na spol žrtve - tretirati kao teško ubojstvo sa zapriječenom najmanjom kaznom deset godina zatvora. (-)

* kod autora pojedinaca stavljeni su inicijali, a kod organizacija puni naziv organizacije

Zaključak

Cilj ovog rada odnosio se na prikaz razvoja hrvatske zakonske definicije femicida, od prvog predstavljanja prijedloga do konačne, usvojene verzije. Uvodni pregled aktualnih definicija i pravnih formulacija femicida, kao temeljnog okvira za razumijevanje teme, ukazuje na nepostojanje univerzalno prihvaćene definicije femicida što značajno utječe na mogućnost koherentnog odgovora na ovaj problem (u smislu politika i mjera za njegovo suzbijanje i prevenciju), kako na nacionalnim, tako i na međunarodnoj razini. Nepostojanje jedinstvenog razumijevanja femicida onemogućava praćenje problema, kao i iznalaženja razumijevanja, tj. teoretskih objašnjenja femicida i iznalaženja značajnih korelata koji bi pomogli u osmišljavanju politika, strategija i intervencija u njegovu suzbijanju i prevenciji. Može se opravdano postaviti pitanje odgovornosti kriminologa za nepostojanje znanstveno utemeljenog objašnjenja femicida što onda, prema Aebi-u i sur. (2021) ostavlja prostor uvođenja zakona koji su češće utemeljeni na ideologiji umjesto na znanstvenim spoznajama. Postojeća politika utemeljena je na dominantno feminističkom pristupu razumijevanja nasilja nad ženama kao isključivo rodno utemeljenog nasilja. Prikaz procesa uvođenja femicida kao posebnog kaznenog djela u hrvatski kazneni zakon ostavlja dojam nedomišljenog početnog prijedloga (što je i razumljivo obzirom na nepostojanje univerzalno prihvaćene definicije) koji je doživio značajne izmjene do finalno usvojenog rješenja. Postojeće analize slučajeva femicida ulavnom se odnose na sudske odluke koje potvrđuju mišljenje GREVIO izvješća o odsustvu primjene dostupnih zakonodavnim mjera za zaštitu žena od nasilja i generalne blagosti u kažnjavanju počinitelja pa se nameće pitanje predstavljaju li uvedene izmjene i dopune kaznenog zakona u odnosu na rodno utemeljena ubojstva žena zapravo svojevrсно „prisiljavanje“ sudaca na strože kažnjavanje počinitelja, ali i pitanje predizbornog „tempiranja“ izmjena i dopuna Kaznenog zakona. Tek će sudska praksa pokazati koliko je usvojeno rješenje „sretno“ rješenje i koliko doista predstavlja „daljnji iskorak politike nulte tolerancije na nasilje“ (Nacrt konačnog prijedloga zakona od 29. veljače 2024. godine, str. 11). Analiza komentara iz provedenog savjetovanja o Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona ukazuje na vrlo oprečna stajališta stručne javnosti (bar onog dijela koji je sudjelovao u javnoj raspravi) u odnosu na aktivističku javnost. Zaključno se može konstatirati kako se uvođenjem femicida u kazneno zakonodavstvo Hrvatska svrstava u mali krug

država koji femicid definira u kaznenom pravu. Teško je i nerazumno za očekivati kako će samo postojanje nove zakonske norme rezultirati bilo kakvim pozitivnim pomakom u suzbijanju i prevenciji femicida. Kazneni zakon predstavlja zadnju instancu društva u odgovoru na društvene probleme pa se oslanjanje na preventivni potencijal pojedinačnih inkriminacija i strogih kazni ne može smatrati „mudrom“, a niti znanstveno utemeljenom društvenom reakcijom. Ovakav pristup daleko je od preporuka Odbora ministara Vijeća Europe još iz davne 1996. godine prema kojima „kaznena politika mora biti koordinirana sa drugim politikama iz razloga što socijalne, ekonomske i druge mjere često imaju direktan utjecaj na kriminalitet i iz razloga što učinkovita prevencija kriminaliteta zahtijeva stabilno okruženje“ (CoE, 1996).

Literatura

- Aebi, M.F., Molnar, L., Baquerizas, F. (2021). Against all odds, femicide did not increase during the first year of the COVID-19 pandemic: evidence from six Spanish-speaking countries. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 37(4), 615-644. doi: 10.1177/10439862211054237
- Alvazzi del Frate, A. (2011) When the victim is a woman. In Geneva Declaration Secretariat, pp 113-144. http://peacewomen.org/system/files/global_study_submissions/GBAV2011_CH4_rev.pdf (2.5.2024.)
- A.S./HRT/HINA (13. rujna 2023.). Plenković: Veće kazne za silovanje, za femicid od 10 godina zatvora. HRT Vijesti. <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/premijer-plenkovic-na-predstavljanju-mjera-za-suzbijanje-nasilja-nad-zenama-i-zastitu-prava-djece-11032934>
- Bernstein, E. (2007). The sexual politics of the „New Abolitionism“. *Differences*, 18(5), 128-151. doi: 10.1215/10407391-2007-013
- Caputi, J., & Russell, D.E.H. (1990). Femicide: speaking the unspeakable. In K. Spillar (Ed.) 50 years of Ms. The best of the pathfinding magazine that ignited a revolution, pp. 188-192. https://www.dianarussell.com/f/Diana_Russell_Femicide_Speaking_the_Unspeakable_MS_Magazine_book_chapter.pdf

- Capecchi, S. (2019). The numbers of intimate partner violence and femicide in Italy: methodological issues in Italian research. *Quality & Quantity*, 53(7), 2635-45. [10.1007/s11135-019-00876-8](https://doi.org/10.1007/s11135-019-00876-8)
- Council of Europe (1996). Recommendation No. R(96) 8 of the Committee of ministers to member states on crime policy in Europe in a time of change. <https://rm.coe.int/16804f836b>
- Corradi, C.; Baldry, A.C.; Buran, S.; Kouta, C.; Schröttle, M.; Stevkovic, L. (2018). Exploring the data on femicide across Europe. In S. Weil, C. Corradi, M. Naudi (Eds.), *Femicide across Europe—Theory, Research and Prevention*, pp 93-166. Bristol Policy Press: Bristol
- Čatipović, I., Kučer, M. (2024, January 29). Femicide as a separate criminal offense: a milestone in Croatia. *Women against violence Europe*. <https://wave-network.org/femicide-criminal-offense-croatia/>
- Dawson, M., Carrigan, M. (2021). Identifying femicide locally and globally: understanding the utility and accessibility of sex/gender-related motives and indicators. *Current Sociology*, 69(5), 682-704. doi: 10.1177/0011392120946359
- EIGE (European Institute for Gender Equality)(2023). Improving legal responses to counter femicide in the European Union: Perspectives from victims and professionals. Eige. <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/improving-legal-responses-counter-femicide-european-union-perspectives-victims-and-professionals>
- European Commission (2024). 2024 report on gender equality in the EU. Publications Office of the European Union. https://commission.europa.eu/document/download/965ed6c9-3983-4299-8581-046bf0735702_en?filename=2024%20Report%20on%20Gender%20quality%20in%20the%20EU_coming%20soon.pdf
- Grzyb, M., Naudi, M., & Marcuello-Servos (2018). Femicide definitions. In S. Weil, C. Corradi & M. Naudi (Eds.), *Femicide across Europe: theory, research and prevention*, pp 17-32. Policy Press
- HINA (5. travnja 2024.). Plenković o ubojstvima žena: Mi smo uveli femicid u zakon da odvratimo počinitelje. Index.hr. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/plenkovic-o-ubojstvima-zena-mi-smo-uveli-femicid-u-zakon-da-odvratimo-pocinitelje/2553882.aspx>
- HINA (16. siječnja 2024.). Oporba: Plenković ucijenio žene da će dobiti zaštitu

ako se njega zaštiti od skandala. Prigorski.hr. <https://prigorski.hr/oporba-plenkovic-ucijenio-zene-da-ce-dobiti-zastitu-ako-se-njega-zastiti-od-skandala/>

HINA (23. listopada 2023.). Pravosudna „pobuna“ zbog kaznenog djela femicida. IUS INFO. <https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/pravosudna-pobuna-zbog-kaznenog-djela-femicida-57094>

Iranzo, J.M. (2015). Reflection on femicide and violence against. Working paper on femicide (unpublished), GESES. Universidad de Zaragoza.

Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Narodne novine, MU, 3/18

Kovačević, S. (2. studenog 2023.). Femicid za neznalice. H-Alter. 2.11.2023. <https://h-alter.org/ljudska-prava/femicid-za-neznalice/>

Kujundžić, J. (2024, January 29). Femicide as a new criminal offence in Croatia: Is more law the answer? Cross-border Talks. <https://www.crossbordertalks.eu/2024/01/29/femicide-as-a-new-criminal-offence-in-croatia/>

Maršavelski, A., Moslavac, B. (2023). Osvrt na prijedlog osme novele Kaznenog zakona. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 30(2), 305-337. doi: 10.54070/hlj.30.2.

Pasinato, W., & Avila, T.P. (2023). Criminalization of femicide in Latin America: challenges of legal conceptualization. *Current Sociology*, 71(1), 60-77. doi: 10.1177/00113921221090252

Peterlin, V. (14. ožujka 2024.). Femicid u zakonu: Plenković ga uveo pod utjecajen GREVIO-a i lijevih udruga. Narod.hr. <https://narod.hr/hrvatska/femicid-u-zakonu-plenkovic-ga-uveo-pod-utjecajem-grevio-a-i-lijevih-udruga>

Radford, J. (1992). Introduction. In J. Radford & D.E.H. Russell (Eds). *Femicide: the politics of woman killing*, pp 3-12. Twayne/Gale Group

Radford, J., Russell, D.E.H. (Eds.)(1992). *Femicide: the politics of woman killing*. Twayne/Gale Group

Ratkoceri, V. (2023). Domestic violence legislation reforms in the Republic of North Macedonia. *SEEU Review*, 18(1), 63-74. doi: 10.2478/seeur-2023-0029

- Russell, D.E.H. (2001). Defining femicide and related concepts. In D.E.H. Russell & R.A. Harmens (Eds.), *Femicide in global perspective*. Teachers College Press.
- Russell, D.E.H., & Van de Ven, N. (Eds.) (1990). *Crimes against women: proceedings of the international tribunal*. (3rd ed.). Russell Publications. https://www.dianarussell.com/f/Crimes_Against_Women_Tribunal.pdf (1.5.2024.)
- Spinelli, B. (2011). Femicide and feminicide in Europe: gender-motivated killings of women as a result of gender based violence. Expert paper, pp. 1-108. Vienna: Fem(in)icide Watch.
- Šimonović, D. (2020). Contribution from the UN special rapporteur on violence against women, its causes and consequences (UN SRVAW). In H. Hemblade & H. Gabriel (Eds.), *Femicide: Collecting data on femicide*, Volume XIII. United Nations Studies Association (UNSA) Vienna
- Škorić, M., Rittossa, D. (2022). Teško ubojstvo ranije zlostavljane bliske osobe – izbor vrste i mjere kazne u sudskoj praksi. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 29(2), 177-209. doi: 10.54070/hlj.29.2.1
- Terwiel, A. (2020). What is carceral feminism? *Political Theory*, 48(4), 421-442. doi: 10.1177/0090591719889946
- UN (2013). Vienna declaration on femicide. E/CN.15/2013/NGO/1
- UNODC (2021). Data Matters 3: Killings of women and girls by their intimate partner or other family members. UNODC Research. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/UN_BriefFem_251121.pdf
- Vlada RH (veljača 2024.). Nacrt konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 29. veljače 2024. https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-02-29/174304/PZE_615.pdf
- Vlada RH (siječanj 2024.). Nacrt prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona. <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=25186>

FEMICIDE: OVERVIEW AND EVALUATION OF THE CROATIAN LEGAL SOLUTION

Abstract:

Femicide is the most severe form of gender-based violence. According to UNODC data, 137 women in the world are killed every day. The adoption of the Istanbul Convention (Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence) increased social, political and public interest and increased awareness of femicide and consequently (in a smaller number of European countries) resulted in the introduction of a special criminal offense in criminal laws or passing special laws aimed at protecting victims and preventing femicide. Despite the increased activist and scientific-professional interest in this problem, there is still no uniformly accepted definition of femicide, which prevents the implementation of national and international comparative studies that could serve as a scientific basis in the development of policies, strategies and activities aimed at combating and preventing this problem. In March 2024, Croatia adopted amendments to the Criminal Code which, among other things, introduce the new criminal offense of "aggravated murder of a female person", which represents the criminal definition of femicide. The aim of this paper is to present the development of the Croatian legal definition of femicide, from the first presentation of the proposal to the final version, as well as the alignment of the legal definition with current definitions. An additional goal of the work refers to the analysis of the public debate on the proposal to introduce femicide in Croatia, by analyzing the comments and responses to the comments in the framework of the conducted e-counseling.

Key words:

femicide, Croatia, Criminal Code

OBILJEŽAVANJE 141 GODINE POSTOJANJA I RADA ADVOKATURE/ODVJETNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

prikaz

Đemaludin Mutapčić*

Advokatura/odvjetništvo u Bosni i Hercegovini utemeljeno je i razvija se kontinuirano na zasadama zakona *Advocaten-Ordnung*, od 24. travnja/aprila 1883. godine do današnjih dana.¹ Prema tome, 24. travnja/aprila 2024. godine navršila se 141 godina postojanja i rada advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini.

U historijskom razvoju advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini, prilika je da se podsjetimo da je: „Odvjetnički red za Bosnu i Hercegovinu (*Advocaten Ordnung für Bosnien und Herzegowina*) *odobren Previšnjom odukom broj 2795/III. od 14. travnja 1883. godine, oglašen Zemaljskom vladom za Bosnu i Hercegovinu 24. travnja 1883. godine.* „Njegovo c. i kr. Apostolsko Veličanstvo udostojalo se je Previšnjom odlukom od 14. travnja o. g. usvojiti odvjetnički red za Bosnu i Hercegovinu. To se u smislu dopisa c. i kr. zajedničkog ministarstva od 7. travnja o. g. br. 1960 obznanjuje s tim datumom, ovaj zakon 1. rujna 1883. u život stupa, da će se razaslati svim oblastima Bosne i Hercegovine i da ga ondje svatko uvidjeti može“. Na način svojstven tom vremenu na prostoru Bosne i Hercegovine, „*pravo zastupati stranku pred sudovima i vlastima kao i zakonsko pravo sastavljati podneske svake vrste, ugovore i druge isprave*“ uvedeno je kao zvanje koje pripada samo advokatima“.²

* *advokat*

¹ Sead Bahtijarević i Jovan S. Čizmović, *Advokatura u Bosni i Hercegovini 1883-2013*, Sarajevo/Banja Luka, Izdavač Advokatska/Odvjetnička komora Federacije Bosne i Hercegovine, štampa „ATLANTIK BB“ Banja Luka, 2017, str.18.

² Sead Bahtijarević i Jovan S. Čizmović, *Advokatura u Bosni i Hercegovini 1883-2013*, Sarajevo/Banja Luka, Izdavač Advokatska/Odvjetnička komora Federacije Bosne i Hercegovine, štampa „ATLANTIK BB“ Banja Luka, 2017, str.18 (u daljem tekstu: Monografija). Monografija prikazuje utemeljenje i

Činjenica da su Advokatska/Odvjetnička komora Federacije Bosne i Hercegovine i Advokatska komora Republike Srpske u svojstvu pridruženog člana – posmatrača primljene u članstvo Vijeća advokatskih asocijacija i pravnih društava Evrope-CCBE, a od 24.11. 2023. godine dobile status iz posmatrača u pridruženog člana istog i predstavljene jednim predstavnikom, dokaz je pobjede profesije. Ovim je otvoreno novo poglavlje advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini. Biti u društvu trideset i jedne punopravne članice iz država čija su etička pravila i standardi profesionalnog ponašanja obavezujući za advokatsku/odvjetničku profesiju, i biti prihvaćen od svih zemalja članica EU i EEZ u svojstvu pridruženog člana, potvrda je uvažavanja advokatske profesije sa prostora Bosne i Hercegovine kao uspješnog kreatora procesa realizacije standarda advokature evropskog opredjeljenja.

Advokatura/Odvjetništvo u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj potvrđene su kao dio evropske advokature/odvjetništva, organizaciono osposobljene da u svom radu realizuju najviše standarde advokatske/odvjetničke profesije. To je dodatno garantovanje autonomnosti advokature/odvjetništva u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj odnosno u Bosni i Hercegovini i obaveza na poštovanje najviših demokratskih dostignuća i ljudskih prava i sloboda. Činjenica da je Bosna i Hercegovina dobila status pridruženog člana u Vijeću advokatskih komora Evrope odnosno prijem advokatskih/odvjetničkih komora Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske u Vijeće advokatskih asocijacija i pravnih društava Evrope akt je razumijevanja i posebnog priznanja.

U sklopu obilježavanja 141 godine postojanja i rada advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini, može se, pored ostalog, izdvojiti Svečana sjednica Skupštine Advokatske/Odvjetničke komore Federacije Bosne i Hercegovine, koja je održana 20. septembra/rujna 2024. godine na Pravnom fakultetu

razvitak advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini na zasadama zakona Advocaten-Ordnung, od 24. travnja/aprila 1883. godine do današnjih dana. Monografija sadrži zapis o advokaturi/odvjetništvu u Bosni i Hercegovini za generacije koje dolaze o onom što je bilo i što jeste, o advokatima/odvjetnicima i događajima koji su bili značajni za advokaturu/odvjetništvo u vremenu od 1883. godine do 2013. godine. Za advokate/odvjetnike danas, kao i one koji će vremenom to biti, Monografija treba da bude ne samo podsjetnik na jedno vrijeme, već i putokaz o tome kako se može i treba graditi ugled i mjesto profesije u društvu svog vremena.

Univerziteta u Sarajevu. Brojnim učesnicima te sjednice obratili su se advokat Bekir Gavrankapetanović, predsjednik Advokatske/Odvjetničke komore Federacije Bosne i Hercegovine i prof. dr. Zinka Grbo, dekanica Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, koji su potpisali Memorandum o saradnji između Advokatske/Odvjetničke komore Federacije Bosne i Hercegovine i Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Nakon toga, Advokatska/Odvjetnička komora Federacije Bosne i Hercegovine dodijelila je dvije Zlatne plakete istaknutim advokatima/odvjetnicima, i to Jelici Vuković iz Sarajeva i posthumno Josipu Krešiću iz Mostara. Učesnici te sjednice saslušali su zapaženo izlaganje prof. dr. Vildane Pleh „Digitalizacija u krivičnom procesnom pravu“.

Povodom potpisivanja navedenog Memoranduma odnosno Sporazuma o saradnji između Advokatske/Odvjetničke komore Federacije Bosne i Hercegovine i Univerziteta u Sarajevu, Pravnog fakulteta u Sarajevu, Advokatska/Odvjetnička komora Federacije Bosne i Hercegovine je u vezi s tim svome članstvu uputila raspis, koji glasi:

“Sporazum je potpisan u cilju izražavanja zajedničke namjere za unapređenje praktičnog učenja i osposobljavanja studenata prava i diplomiranih pravnika, posebno imajući na umu zajedničku misiju pravne profesije, koja se ogleda u zaštiti javnog interesa kroz osiguravanje i održavanje povjerenja javnosti u rad pravne profesije uopće; uspostavljanje visokih standarda profesionalnog ponašanja za pravnike; osiguravanje da pravnici budu stručni u oblasti prava i da ga nepristrasno primjenjuju; promoviranje politika kojima se olakšava pristup pravdi i promiče vladavina prava, a što su ciljevi koji se ne mogu postići bez kontinuiranog obrazovanja pravnika”.

Nakon održane svečane sjednice, istog dana održana je panel-diskusija: „Uloga advokata/odvjetnika u praktičnom osposobljavanju studenata prava u BiH - prednosti i izazovi“, u organizaciji NCSC - National Center for State Courts (Nacionalni centar za državne sudove - Ured u BiH) u hotelu Courtyard by Marriott Sarajevo. Ovom skupu obratila se Lejla Hasanović, zamjenica direktora NCSC. Kao panelistkinje učestvovala su: Mirna Avdibegović, Advokatsko društvo HEAD legal d.o.o.; Lejla Čović, Advokatska kancelarija Lejla Čović; Džemila Gavrankapetanović, ZAK Gavrankapetanović, Koldžo, Kukić; Ilvana Bijedić, ZAK Muratović, Hadžagić, Bijedić i Džana Smailagić Hromić, Maric & Co, te studentice Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu Aldina Mujanović, Dženana Paštelić i Hana Kurtović.

Naprijed navedene aktivnosti u sklopu obilježavanja 141 godine postojanja i rada advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini zaslužuju pažnju pravničke i šire javnosti. Ovo posebno radi povezanosti pravne nauke s pravnom praksom, te stvaranja mladih advokata/odvjetnika u Bosni i Hercegovini kao kreatora procesa realizacije standarda advokature/odvjetništva evropskog opredjeljenja.

ODRŽANA IV ŠKOLA MEDIJSKOG PRAVA: „SLAPP POSTUPCI I OPASNOSTI PO SLOBODU IZRAŽAVANJA“

Mostar, 18-23. 9. 2024. godine

prikaz

Harun Išerić*

Od 18. do 23. septembra 2024. godine je održana Četvrta škola medijskog prava pod nazivom „SLAPP postupci i opasnosti po slobodu izražavanja.“ Škola medijskog prava je inicirana 2021. godine, kao prvi oblik u nizu saradnje Univerziteta u Sarajevu – Pravnog fakulteta (UNSA-PFSA/Pravni fakultet u Sarajevu) i OSCE Misije u BiH u promociji slobode izražavanja, medijskih sloboda i medijskog prava u BiH. Pravni fakultet u Sarajevu je prethodnih godina, kroz različite aktivnosti, poticao interes studenata kao i akademskog osoblja za slobodu medijskog prava, a posebno posredstvom:

- Klinike medijskog prava, u ak. 2011/2012., 2012/2013., 2014/2015., 2015/2016. godini, čiji je organizator bio USAID-ov program podrške nezavisnim medijima koji implementira Internews;
- Državnog takmičenja iz medijskog prava (maj 2014. godine);
- regionalnih i međunarodnih rundi takmičenja u simulaciji suđenja iz medijskog prava - *Monroe E Price Media Law Moot Court Competition* (u ak. 2011/2012., 2012/2013., 2014/2015., 2019/2020., 2021/2022., 2022/2023. i 2023/2024. godini);
- Akademije medijskog prava u suorganizaciji s Konrad Adenauer Stiftung medijski program za Jugoistočnu Europu (ak. 2020/2021. godine);

*Viši asistent na Univerzitetu u Sarajevu, h.iseric@pfsa.unsa.ba.

- ljetnih pravnih škola Evropskog udruženja studenata prava Sarajevo, a koje su bile posvećene medijskom pravu („Media Law and International Standards on Information Access” [2014. godina] i “Media Law and Role of Media in Armed Conflicts” [2015. godina]);
- takmičenje za najbolji studentski esej u oblasti medijskog prava (ak. 2022/2023. godine);
- uvođenje Medijskog prava kao izbornog predmeta u osmom semestru I ciklusa studija;
- uvođenja novog smjera na II ciklus studija pod nazivom “Medijsko pravo”, a čiji proces akreditacije na Univerzitetu u Sarajevu je u toku.

Nakon uspješne realizacije prve Škole medijskog prava (2021. godine), Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet i OSCE Misija u BiH su u februaru 2022. godine potpisali Memorandum o razumijevanju s ciljem promocije slobode izražavanja i medija u BiH.¹ Jedan od rezultata te saradnje je izrada elaborata i programa smjera na II ciklusu studija „Medijsko pravo“. Prepoznavši značaj Škole, za promociju medijskih sloboda, Delegacija EU u BiH je od 2023. godine jedan od suorganizatora Škole. U konačnici, Škola medijskog prava je akreditovana od strane Univerziteta u Sarajevu kao program necikličnog obrazovanja sa 3 ECT boda.²

Organizatori Škole su svake godine težili da njena tema odgovara aktuelnosti u oblasti medijskog prava i slobode izražavanja. Tako je Prva škola bila posvećena slobodi izražavanja i okupljanja na društvenim mrežama, dok je fokus Druge škole bio na slobodi izražavanja i zabranjenom govoru utjecajnih korisnika na društvenim mrežama, inspirisana uklanjanjem Trumpovih ličnih profila na društvenim mrežama Twitter, Facebook i Instagram. Treća škola se ticala prava na privatnost u digitalnom dobu, s posebnim osvrtom na osvetničku pornografiju.

¹ Vidjeti: Pravni fakultet i Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini potpisali Memorandum o razumijevanju domenu promocije slobode izražavanja i medija u BiH, <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/pravni-fakultet-i-misija-osce-a-u-bosni-i-hercegovini-potpisali-memoradum-o-razumijevanju-domenu-promocije-slobode-izrazavanja-i-medija-u-bih/> (pristup: 13. 10. 2024.).

² Odluka broj 01-7-73/22 od 25.05.2022. godine.

Četvrta škola medijskog prava je ponudila polaznicima uvid i detaljnu analizu u pojavu tzv. SLAPP postupaka (*Strategic Lawsuit Against Public Participation*) – strateških postupaka protiv učešća javnosti. Jedan od motiva za odabir ovakve teme je bio nedavni razvoj prava Vijeća Evrope³ i prava Evropske unije (EU),⁴ prakse Evropskog suda za ljudska prava,⁵ te s tim u vezi obaveza koje su nastale za BiH. Pored toga, izvještaji nevladinih organizacija ukazuju na povećan broj SLAPP postupaka u BiH.⁶

Škola je okupila 18 polaznika, s javnih univerziteta u BiH: Univerziteta u Sarajevu, Univerziteta u Tuzli, Univerziteta u Zenici, Univerziteta u Banjoj Luci, Univerziteta Džemal Bijedić, Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Univerziteta u Bihaću. Po prvi put, Škola je dobila međunarodnu dimenziju temeljem strukture polaznika, uključivši one sa Univerziteta u Beogradu. Četvrta škola medijskog prava je jedna od prvih aktivnosti realizovanih u BiH, usmjerenih ka

³ Preporuka CM/Rec(2024)/2 Komiteta ministara državama članicama o suzbijanju upotrebe strateških tužbi protiv učešća javnosti (SLAPP), usvojena 05. aprila 2024. godine, na 1494. sastanku zamjenika ministara. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://rm.coe.int/0900001680af2805&ved=2ahUKEwjkkvPm6oujAxWm_gIHHfLNHTEQFnoECBMQAQ&usg=AOvVaw2Pg_acL57LRQfiaro8xfid (pristup: 13.10.2024.).

⁴ Preporuka Komisije (EU) 2022/758 od 27. aprila 2022. o zaštiti novinara i boraca za ljudska prava uključenih u javno učešće od očito neosnovanih ili zlonamjernih sudskih postupaka („strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja”), Službeni list EU, C/2022/2428. Direktiva (EU) 2024/1069 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. aprila 2024. o zaštiti osoba uključenih u javno učešće od očito neosnovanih tužbi ili zlonamjernih sudskih postupaka („strateške tužbe usmjerene protiv javnog djelovanja”), Službeni listi EU, L/2024/1069.

⁵ 000 Memo v. Russia, aplikacija broj 2840/10, 15.03.2022. godine. Za komentar presude vidjeti: Voorhoof, D., 2022. 000 Memo v. Russia: ECtHR prevents defamation claims by executive bodies (online). Dostupno na: <https://strasbourgobservers.com/2022/04/01/ooo-memo-v-russia-ecthr-prevents-defamation-claims-by-executive-bodies/> (pristup: 13.10.2024.).

⁶ Koalicija protiv SLAPP postupaka u Evropi izvještava o 1.31 SLAPP postupka na 100,000 stanovnika u BiH, te je smješta na treće mjesto po broju SLAPP tužbi u Evropi. Vidjeti: SLAPPs: A Threat to Democracy continuous to grow: a 2023 report update. Dostupno na: <https://www.the-case.eu/resources/how-slapps-increasingly-threaten-democracy-in-europe-new-case-report/> (pristup: 13.10.2024.).

edukaciji studenata o SLAPP postupcima, sukladno Preporuci Komiteta ministara Vijeća Evrope o suzbijanju upotrebe strateških tužbi protiv učešća javnosti (para. 57-59).

Nastavni hor Škole su činili domaći i regionalni stručnjaci, među kojima su bili akademski radnici i pravnici praktičari iz Evropske unije (Hrvatska), BiH i Srbije.

Imajući u vidu Odluku Senata Univerziteta u Sarajevu kojom je Škola akreditovana kao program necikličnog obrazovanja UNSA koji nosi 3 ECTS boda. Strukturu Škole je činio nastavni dio i praktični dio. Nastavni dio, predavanja, je činilo šest cjelina.

„Sloboda izražavanja i pravo na ugled: slučaj klevete“ je bilo prvo predavanje koje je održala dr. *Šejla Maslo Čerkić*, zaposlenica Misije OSCE-a u BiH. Uvodno predavanje je studentima predstavilo temeljne standarde zaštite slobode izražavanja razvijene u praksi Evropskog suda za ljudska prava, kao i one u balansiranju prava na slobodu izražavanja i prava na privatnost, i to: doprinos debati od javnog ili općeg interesa, status osobe o čijem se pravu na privatnost radi, ranije ponašanje osobe o kojoj se izvještava, sadržaj, forma i posljedice izražavanja, kontekst izražavanja, način na koji se došlo do informacije i njena istinitost, priroda i težina mjere/sankcije, uključujući i odvrćajući efekat, status i ulogu osobe koja iznosi izražavanje.

Tema drugog predavanja je bila: „Kako prepoznati SLAPP postupak: indikatori i definicije“,⁷ a njega je održao viši asistent na Pravnom fakultetu u Sarajevu *Harun Išerić*. Predavač je detaljno predstavio glavne indikatore SLAPP postupka, grupisane u primarne i sekundarne. Primarni su: 1) *ratione personae* (tužitelj koji je moćnik i tuženi koji je čuvar javnog interesa i u pravilu slabija strana u postupku), 2) *ratione materiae* (sporna aktivnost tuženog mora se ticati zaštite javnog interesa), 3) tužbeni zahtjev (koji je u cjelosti ili većinski neutemeljen i pretjeran) i 4) stvarni cilj postupka (koji nije zaštita nekog prava, već ušutkivanje tuženog). Sekundarni indikatori su: 1) slanje upozorenja prije pokretanja sudskog postupka, sa zahtjevom za uklanjanje teksta; 2) vrsta postupka u kojem se zakamuflira SLAPP postupak je najčešće zaštita od klevete (potom zaštita ličnih podataka, zaštita poslovne tajne,

⁷ Prezentacija dostupna na:

https://www.academia.edu/124014255/Kako_prepoznati_SLAPP_postupak_indikatori_i_definicije_How_to_identify_a_SLAPP_indicators_and_definitions
(pristup: 13. 10. 2024.)

zaštita prava industrijskog vlasništva itd.); 3) postojanje neravnoteže u resursima među strankama; 4) kombinacija SLAPP postupka s drugim aktivnostima koje imaju za cilj gušenje slobode govora, kao što su prijetnje i fizički napadi; 5) izostanak korištenja mehanizma samoregulacije i 6) prekograničnost više različitih SLAPP postupaka, njihovo koordinisano i ciljano pokretanje.

Treće predavanje je održala *Vanja Jurić*, advokatica iz Zagreba i članica stručne skupine Europske komisije za borbu protiv SLAPP, pod naslovom „Ljudska prava i SLAPP postupci.“ Advokatica se osvrnula na prijetnju koju SLAPP postupak predstavlja za slobodu izražavanja i u vezi s tim pozitivne obaveze države. Ona je također govorila o odnosu između slobode izražavanja te drugih prava za koja tužitelji tvrde da su im povrijeđena: pravo na privatnost, pravo na pristup sudu kao i pravo na djelotvoran pravni lijek, osvrćući se na praksu Evropskog suda za ljudska prava.

Četvrto predavanje je polaznicima približilo pravne instrumente za borbu protiv SLAPP postupaka koji su prepoznati u nedavno usvojenim aktima Vijeća Evrope i EU. Njega je održala *Ana Zdravković*, istraživačica saradnica Instituta za uporedno pravo u Beogradu. Ona se osvrnula na nastanak i sadržaj anti-SLAPP zakonodavstva u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi i Austriji, a potom i na razvoju anti-SLAPP prava u EU i Vijeću Evrope. Središte predavanja je bilo posvećeno pravnim instrumentima koje će i BiH morati preuzeti iz mehkog i tvrdog prava EU i Vijeća Evrope i to: 1) *rano odbacivanje tužbe*: omogućiti sudovima da na zahtjev ili po službenoj dužnosti okončaju postupak u njegovoj ranoj fazi, 2) *prebacivanje tereta dokazivanja*: propisati da ako tuženi zahtijeva odbijanje tužbenog zahtjeva i dokaže da se radi o „učešću javnosti“ povodom pitanja od javnog interesa, kao i da je prisutan određen broj SLAPP indikatora, teret dokazivanja prelazi na tužioca da dokaže suprotno (da je njegov tužbeni zahtjev legitiman i da ima šanse za uspjeh u sporu), 3) odbijanje zahtjeva da proglašenje tužbe SLAPP-om ne bi trebalo da spriječi tuženog da ponovo tvrdi da se radi o SLAPP tužbi i zahtijeva naknadu štete, 4) *moćnost žalbe*: obezbijediti pravo žalbe na odluku o zahtjevu za ranim odbacivanjem, 5) *obezbjeđenje troškova postupka*: omogućiti sudovima da zahtijevaju od tužioca obezbjeđenje troškova, kao i da dosude troškove tuženom, 6) *minimalni troškovi postupka*: sudovi troškove moraju svoditi na minimum, 7) propisati *efikasne i proporcionalne kazne* za pokretanje SLAPP postupaka, sa odvrćajućim dejstvom, 8) *prikupljanje i objava podataka*: o SLAPP tužiocima, odnosno slučajevima, 9) *formirati javni*

registar SLAPP postupaka, koji bi bio dostupan svima, *online* i *offline* i bez naknade, 10) *uspostaviti sistem podrške* za tužene, posebno pravnu pomoć (besplatnu), finansijsku pomoć (kroz fondove i posebne subvencije), psihološku podršku, praktičnu podršku (SOS telefon, izmeštanje, policijska pratnja); 11) *organizirati obuku i edukaciju* za pravosudne i druge državne organe

Peto predavanje je održala advokatica iz Sarajeva *Emina Zahirović-Pintarić* a ono se fokusiralo na postojeće mehanizme borbe protiv zloupotrebe prava odnosno SLAPP postupaka u Zakonu o parničnom postupku FBiH. U vezi s tim, predavačica je govorila sljedećim instrumentima: 1) odbacivanje tužbe kao neosnovane; 2) kažnjavanje zbog zloupotrebe procesnih prava i 3) smanjenje visine tužbenog zahtjeva. Ona se u nastavku predavanja osvrnula na tri praktična primjera iz bosanskohercegovačke sudske prakse: slučaj web-portala *Žurnal* (postupak u vrijednosti od od 170.000,00 BAM zbog istraživačkog članka o povezanosti biznismena s međunarodnim narkokartelom); slučaj sedmičnika *Slobodna Bosna* (više od 50 tužbi za klevetu, koje su dovele do gašenja štampanog izdanja); slučaj *Sara Tuševljak i Sunčica Kovačević* (ekološke aktivistice tužene zbog protivljenja izgradnji hidroelektrana na rijeci Kasindolska).

Posljednje, šesto predavanje, je održao prof. dr *Damir Banović* s Pravnog fakulteta u Sarajevu koji je govorio o samoregulaciji medija, radu Žalbene komisije Vijeća za štampu i online medije u BiH i standardima novinarske etike i časti kodificiranih u Kodeksu za štampu i online medije u BiH.

Praktični dio Škole je činila simulacija usmene rasprave pred Evropskim sudom za ljudska prava, temeljem hipotetičkog slučaja koji je pripremio viši asistent *Harun Išerić*. Tokom pripreme za simulaciju suđenja, polaznici su savladali osnove pravnog argumentiranja, pretraživanja baze sudskih odluka, uključujući HUDOC, govora tijela u sudnici, replike i duplike i sl. Tokom simulacije suđenja, koja se sastojala od šest mečava, pored predavača, u funkciji sudije se nalazilo i dvoje alumnista Škole: *Alma Halilović*, studentica Pravnog fakulteta u Sarajevu i *Merisa Nesimović*, bachelor prava Univerziteta u Bihaću. Uključivanjem alumnista Škole, želi se ojačati povezanost među generacijama polaznika, osjećaj pripadnosti zajednici pravnika koji se bave medijskim pravom i dodatno produbiti saradnja među javnim pravnim fakultetima.

Pobjedničku ekipu simulacije usmene rasprave su činili: *Adna Makić* (Pravni fakultet u Sarajevu), *Azra Džanić* (Pravni fakultet Univerziteta Džemal

Bijedić) i *Admir Šečić* (Pravni fakultet u Tuzli). Drugoplasirana je bila ekipa u sastavu: *Amina Džinalić* (Pravni fakultet u Sarajevu), *Janeta Šabić* (Pravni fakultet u Zenici) i *Alma Mehmedović* (Pravni fakultet u Bihaću). Najbolji govornik finalnog meča je bila *Amina Džinalić* (Pravni fakultet u Sarajevu).

Nadamo se da je Škola u najmanju ruku zaintrigirala polaznike za pravna pitanja koja pokreće SLAPP postupak, kao i da će u razvoju pravne karijere i svog profesionalnog života koristiti pravo kao instrument zaštite i promocije slobode izražavanja, a ne njenog gušenja, čemu su se, nažalost, profesionalno posvetile pojedine advokatske kancelarije kako u BiH, tako i širom Evrope.

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE

sudska praksa

Pripremio: **Miodrag N. Simović***

NADLEŽNOST USTAVNOG SUDA U PITANJIMA KOJA MU JE PROSLIJEDIO BILO KOJI SUD U BOSNI I HERCEGOVINI U POGLEDU TOGA DA LI JE ZAKON, O ČIJEM VAŽENJU NJEGOVA ODLUKA ZAVISI, KOMPATIBILAN SA USTAVOM BIH, SA EVROPSKOM KONVENCIJOM ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA I NJENIM PROTOKOLIMA ILI SA ZAKONIMA BOSNE I HERCEGOVINE

Član 12. Zakona o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ br. 90/05, 32/07, 17/13, 5/14, 40/14, 48/15 i 77/20)

Član 12. Zakona o platama i naknadama u skladu je sa čl. I/2. i II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i članom 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da se materija entitetskih zakona, na koje ukazuje podnosilac zahtjeva, odnosi za tzv. socijalna, odnosno zdravstvena prava (u pitanju su entitetski zakoni o zdravstvenom osiguranju). U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da postoji široko polje slobodne procjene (*margin of appreciation*) nadležnog zakonodavca kada su u pitanju opšte mjere ekonomske politike ili socijalne strategije (vidi Evropski sud za ljudska prava, *Iofil AE protiv Grčke*, odluka od 7. septembra 2021. godine, predstavka broj 50598/13, tač. 32–36). Dalje, Ustavni sud zapaža da je Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 93/22 i 132/22) visina naknade za slučaj odsustva s posla zbog bolesti određena u iznosu od 70% plate (član 83. stav 4. tačka 5), dok je Zakonom o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 30/97, 7/02,

* *Redovni član Akademije nauka i umjetnosti BiH, sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u penziji, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću, profesor emeritus*

70/08, 48/11, 100/14, 36/18 i 61/22) visina te naknade određena u iznosu od najmanje 80% plate (član 47. stav 1). Slijedom navedenog, proizlazi da je sudijama i tužiocima koji imaju prebivalište u Republici Srpskoj zagwarantovana naknada za vrijeme privremene spriječenosti za rad zbog bolesti u 10% manjem iznosu od njihovih kolega koji imaju prebivalište u Federaciji BiH.

Dakle, u konkretnom slučaju se ne radi o bitno različitom tretmanu, već o neznatnoj razlici koja ne predstavlja „različit tretman“ u smislu zabrane diskriminacije (U-26/22, tačka 43). 23. Osim toga, Ustavni sud zapaža da je relevantnim entitetskim zakonima (član 83. stav 5. Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju Republike Srpske i član 56. stav 2. Zakona o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH) poslodavcu ostavljena mogućnost da opštim aktom propiše veći osnov za obračun i veći procent naknade plate u slučaju privremene spriječenosti za rad u odnosu na minimalne procente zagarrantovane tim zakonima. Institucije Bosne i Hercegovine, kao poslodavac, svakako trebaju uzeti u obzir tu mogućnost s ciljem sprečavanja različitog tretmana zaposlenih u ostvarivanju prava iz radnih odnosa, zavisno od procjene ekonomske i finansijske situacije. Međutim, imajući u vidu široko polje slobodne procjene koju država uživa u oblasti socijalne politike, kao i činjenicu da entitetski zakoni nisu, u bitnom, različito tretirali pitanje visine sporne naknade i da su ostavili mogućnost isplate spornih naknada u jednakom iznosu svim sudijama Suda BiH i tužiocima Tužilaštva BiH - Ustavni sud smatra da se u konkretnom slučaju ne radi o različitom tretmanu u smislu opšte zabrane diskriminacije iz člana 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-1/24 od 30. maja 2024. godine)*

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST

Razlozi za produženje pritvora

Ne postoji povreda prava iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 1. tačka c) i stav 3. Evropske konvencije kada je Sud BiH u postupku povodom produženja pritvora utvrdio da postoje razlozi koji opravdavaju produženje pritvora apelantkinji i kada je za svoj zaključak dao jasno obrazloženje, kako u pogledu postojanja osnovane sumnje tako i postojanja konkretnih okolnosti koje ukazuju na

opasnost od apelantkinjinog bjekstva, o čemu je dao konkretne, jasne i dovoljne razloge koji, suprotno navodima iz apelacije, nisu proizvoljni.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da je Sud BiH rizik od opasnosti od apelantkinjinog bjekstva obrazložio time da iz dokaza koje je razmotrio proizlazi da apelantkinja ima državljanstvo Republike Ukrajine; da njen boravišni status u BiH nije regulisan, niti u BiH ima veze trajnijeg karaktera u smislu porodičnih, imovinskih ili poslovnih veza; da ima porodicu u matičnoj državi, te da ima nesporne međunarodne kontakte s licima preko kojih je organizovala i omogućavala pružanje seksualnih usluga; da je zapriječena kazna za djela za koja se sumnjiči pet do 20 godina; da je svjesna svog procesnog položaja, što bi mogao biti dodatni motiv za bjekstvo, te da joj nisu nepoznati ilegalni prelasci državne granice i kontakti koji bi joj u tome mogli pomoći. Osim toga, uzeta je u obzir i okolnost da se radi o krivičnim djelima međunarodnog karaktera i fazi istrage u kojoj predstoji saslušanje većeg broja identifikovanih lica i lica koje tek treba identifikovati, kao i utvrđivanje finansijskog aspekta krivičnih djela. Sud BiH je zaključio da navedene činjenice, dovedene u vezu s karakterom krivičnih djela za koja se apelantkinja sumnjiči, predstavljaju posebne okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva, tačnije motiva za bjekstvo.

U vezi s navedenim, Ustavni sud smatra da u ovoj fazi postupka njegov zadatak nije da preispituje tačnost ovih navoda, već je to zadatak suda koji odlučuje o mjeri pritvora koji je u boljoj poziciji da sagleda ukupnu situaciju i procijeni sve relevantne okolnosti. Na osnovu navedenog, Ustavni sud smatra da je Sud BiH uzeo u obzir niz faktora s obzirom na koje je zaključio da u konkretnom slučaju postoji stvarna opasnost od bjekstva, o čemu je dato relevantno i dovoljno obrazloženje koje se ne može smatrati proizvoljnim budući da u okolnostima konkretnog slučaja ništa ne ukazuje da je pritvor apelantkinji produžen mimo uslova koji su propisani domaćim zakonom.

Ustavni sud zapaža da je apelaciono vijeće, u okviru žalbenih prigovora, razmotrilo navode istaknute u vezi s primjenom neke od blažih mjera, kao i pružanjem medicinskih usluga u pritvoru, te je u vezi s tim zaključio da apelantkinja ima mogućnost liječenja dok se nalazi u pritvoru, da je prvostepeno vijeće razmotrilo mogućnost primjene blažih mjera i zaključilo da se jedino mjerom pritvora može obezbijediti nesmetano vođenje krivičnog postupka i da blaže mjere nisu dovoljan garant kojim bi se isključila opasnost od bjekstva. Ustavni sud smatra da je Sud BiH ocijenio sve relevantne okolnosti

i da rješenjem o produženju pritvora, čije je trajanje, nasuprot tvrdnjama iz apelacije, zasnovano na odredbi člana 135. stav 3. Zakona o krivičnom postupku BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 49/17, 42/18, 65/18 i 22/21), nije doveo u pitanje poštovanje načela pretpostavke nevinosti, te da je razmotrio i utvrdio postojanje okolnosti koje upućuju na zaključak da se obezbjeđenje apelantkinjinog prisustva i nesmetanog vođenja krivičnog postupka u ovoj fazi postupka ne bi moglo postići određivanjem blažih mjera.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-461/23 od 30. novembra 2023. godine)*

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST

Pritvor nakon prvostepene presude

Nije povrijeđeno pravo na ličnu slobodu i sigurnost kada je apelantu određen pritvor nakon prvostepene presude kojom je osuđen na zatvorsku kaznu u skladu sa zakonom propisanim odredbama, jasno određenog trajanja.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud najprije ukazuje da se pritvor koji je apelantu određen osporenim rješenjima odnosi na situacije predviđene članom 5. stav 1. tačka a) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Apelant je osuđen prvostepenom presudom i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od 12 godina. Smatra se da je okrivljeni pritvoren „nakon presude nadležnog suda“ u smislu člana 5. stav 1. tačka a) nakon što je presuda donesena u prvom stepenu, čak i ako još nije izvršiva i još uvijek je podložna žalbi (*Ruslan Yakovenko protiv Ukrajine*, predstavka broj 5425/11, presuda od 4. jula 2015. godine, stav 46). Apelant smatra da je „dvostruko lišen slobode“ i da je njegov status neizvjestan. Apelant ukazuje na pogrešnu primjenu procesnog prava.

Ustavni sud smatra da se u konkretnom predmetu ne radi o egzistiranju dva rješenja o određivanju pritvora. Ovdje egzistira samo jedno, osporeno rješenje o određivanju pritvora nakon presude. Konkretna situacija je regulisana članom 180. Zakona Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera – službeni prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ broj 22/16). U skladu s navedenom odredbom, održavanje kazne zatvora

se prekida „u slučaju kada krivično odjeljenje suda odredi mjeru pritvora za drugo krivično djelo“. Takođe, nesporno je da je apelant smješten u pritvor nakon što je odslužio kaznu zatvora u trajanju od godinu dana, što proizlazi iz apelantovog izjašnjenja od 30. marta 2023. godine. Stoga se nikako ne radi o „dvostrukom lišenju slobode“ jer je jasno da je apelant u pritvoru po rješenju koje je donio sud, a taj pritvor može trajati devet mjeseci, do određenog datuma – 26. septembra 2023. godine.

Ono što apelant želi da problematizira jeste koji je njegov „status“, da li pritvorski ili lica na izdržavanju kazne zatvora. Međutim, Ustavni sud napominje da će o tome voditi računa nadležni sud kada eventualno donese osuđujuću presudu u odnosu na apelanta, odnosno prilikom uračunavanja pritvora u kaznu zatvora - ako apelant bude osuđen na takvu kaznu. U ovom momentu pritvor koji je određen apelantu je u skladu sa zakonom, određen je u jasnom zakonskom trajanju, te ne postoji ništa što upućuje na „dvostruko lišenje slobode“, kako to apelant pokušava prikazati.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-461/23 od 30. novembra 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Izvršni postupak

Ne postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada ništa ne ukazuje da je apelantu onemogućeno da ravnopravno učestvuje u izvršnom postupku i kada u obrazloženju osporenih odluka donesenim u izvršnom postupku nema ničega što ukazuje na proizvoljnost u odnosu na činjenična i pravna pitanja koja su raspravljena i o kojima su sudovi naveli jasne razloge. Naročito, sudovi su dali dovoljno obrazloženje o tome zašto su i kako zaključili da je izvršenje u cijelosti sprovedeno, te zbog čega se ne može nastaviti izvršni postupak u odnosu na dio presude po kojoj je izvršenje dozvoljeno, ali koji je izmijenjen odlukom Vrhovnog suda.

Iz obrazloženja:

Apelant navodi da mu je princip ravnopravnosti prekršen zato što mu sud, kako tvrdi, nije omogućio da se izjasni na nalaz vještaka finansijske

struke. Međutim, iz spisa apelacije proizlazi da je u postupku sprovedeno vještačenje, da je taj nalaz dostavljen apelantu na izjašnjenje, da je apelant prigovorio nalazu vještaka, te da se o tim prigovorima Osnovni sud izjasnio u rješenju. Ustavni sud, na osnovu navedenog, smatra da je apelantu omogućeno da na ravnopravan način učestvuje u izvršnom postupku, te da su, stoga, neosnovani njegovi prigovori o povredi principa ravnopravnosti stranaka iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

Ostali prigovori koje je apelant iznio u apelaciji se, u suštini, svode na tvrdnju da je osporena odluka proizvoljna zbog zaključka suda o tome da je izvršenik u cijelosti postupio po izvršnoj ispravi. Apelant smatra da su sudovi bili dužni da postupe po pravosnažnom rješenju o izvršenju, nezavisno od odluke Vrhovnog suda kojom je djelimično preinačena presuda Osnovnog suda na osnovu koje je određeno izvršenje.

U konkretnom slučaju, Osnovni sud je jasno istakao da je u izvršnom postupku bio dužan da postupi po odluci Vrhovnog suda kojom je preinačena presuda po kojoj je izvršenje prvobitno bilo dozvoljeno. Stoga, Osnovni sud nije mogao prihvatiti apelantov zahtjev za nastavljnje izvršenja radi naplate naknade plata i uplate pripadajućih doprinosa za onaj period za koji je presudom Vrhovnog suda odlučeno da mu naknada ne pripada. Osim toga, Ustavni sud zapaža da je činjenica da su apelantu isplaćena sva potraživanja iz izvršne isprave utvrđena na osnovu nalaza vještaka finansijske struke, kao i na osnovu izvještaja Ministarstva finansija Republike Srpske o izvršenom plaćanju. Stoga, prema mišljenju Ustavnog suda, ne može biti govora o bilo kakvoj arbitrarnosti u zaključku suda da su apelantu u cijelosti isplaćena potraživanja iz izvršne isprave i da se izvršni postupak ne može nastaviti po presudi u dijelu u kojem je ta presuda, u međuvremenu, promijenjena odlukom Vrhovnog suda.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-137/21 od 5. oktobra 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Predaja u posjed nekretnina

Nije povrijeđeno apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je Kantonalni sud usvojio protivtužbeni zahtjev tuženog primijenivši drugačiji pravni osnov od onog koji je naveden u protivtužbi.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da Kantonalni sud nije proizvoljno primijenio relevantno pravo kada je na utvrđene činjenice, iz kojih je nesporno utvrđeno da je tuženi na spornom zemljištu izgradio objekte, zaključio da je tuženi vlasnik spornog zemljišta po osnovu građenja na tuđem zemljištu, a ne po osnovu dosjelnosti, na šta se tuženi pozvao. Stoga je Kantonalni sud na utvrđene činjenice primijenio odredbe člana 59. stav (4) i člana 345. Zakona o stvarnim pravima („Službene novine Federacije BiH“ br. 66/13, 100/13, 32/19 i 94/20) koje se odnose na građenje na tuđem zemljištu, o čemu je dao relevantno i dovoljno obrazloženje. Slijedom navedenog, Ustavni sud smatra da Kantonalni sud nije promijenio „petit tužbe“, odnosno protivtužbe, jer je tuženi nesporno tražio utvrđenje prava vlasništva na izgrađenim objektima pozvavši se na pogrešan pravni osnov.

Ukazivanje na pogrešnu primjenu prava u žalbi, žalbeni je razlog i nije zabranjeno prema Zakonu o parničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“ br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15), za razliku od isticanja novih činjenica. Shodno navedenom, Ustavni sud smatra da ništa ne ukazuje da je relevantno pravo proizvoljno primijenjeno kada je sud riješio žalbene navode tuženog koji su se ticali pogrešne primjene materijalnog prava.

Nadalje, u pogledu apelantovih navoda da je navedeni stav Kantonalnog suda u suprotnosti sa stavom Vrhovnog suda zauzetim u presudama pobliže pobrojanim u apelaciji, Ustavni sud ukazuje da apelant navedene presude nije dostavio u prilogu apelacije, pa se Ustavni sud ne može očitovati o tim navodima. Što se tiče odluka Ustavnog suda br. AP-2157/08 i AP-3292/19, Ustavni sud zapaža da navedene odluke ne pokreću ni činjenična niti pravna pitanja koja su slična konkretnom predmetu. Naime, apelant u konkretnom slučaju problematizira primjenu načela *iura novit curia* na utvrđeno činjenično stanje, dok se odluke br. AP-2157/08 i AP-3292/19 odnose na sticanje prava vlasništva na državnim šumama, nedostatak pasivne legitimacije, te utvrđenje da je pravno ništav ugovor o kupoprodaji nekretnina. Shodno navedenom, Ustavni sud smatra da su i ovi apelantovi navodi neosnovani.

U odnosu na navode da je drugostepeni sud priznao vlasništvo tuženom na nekretninama koje su u zemljišnoj knjizi upisane kao državno vlasništvo s dijelom 1/1, iako kao stranka nije bila obuhvaćena država, Ustavni sud zapaža da je Opštinski sud jasno obrazložio da je apelant u tužbi naveo da

je on vlasnik nekretnina u odnosu na koje je tuženi podnio protivtužbu. Osim toga, prvostepeni sud je utvrdio da je apelant bio vlasnik nekretnina čiju predaju traži u posjed. Stoga, Ustavni sud i ove navode smatra neosnovanim.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-405/21 od 28. septembra 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Otkaz ugovora o radu

Prekršeno je apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je Kantonalni sud preinačio prvostepenu presudu uz obrazloženje koje ne zadovoljava standarde obrazložene presude iz člana 6. stav 1. ove konvencije.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ne može prihvatiti navode iz odgovora na apelaciju da tuženi ima nultu toleranciju za takva i slična ponašanja jer iz činjeničnog utvrđenja proizlazi suprotno. Naime, poslodavac prilikom izricanja otkaza ugovora o radu, kao najteže sankcije za radnika u sudskom postupku, mora dokazati da je uzeo u obzir sve okolnosti kako bi opravdao postojanje razloga za otkaz ugovora u radu, u smislu člana 91. Zakona o radu Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 43/99, 32/00 i 29/03). Iz raspoloživih dokumenata, što je uočio i prvostepeni sud, nije vidljivo da li je tuženi cijenio sve okolnosti kako bi postigao pravičan balans između otežavajućih i olakšavajućih okolnosti koje su objektivno i razumno mogle uticati na izrečenu sankciju.

Razlozi navedeni u obrazloženju odluke moraju obuhvatiti sve važne aspekte konkretnog slučaja koji su mogli uticati na konačnu odluku. U konkretnom slučaju Kantonalni sud je selektivnim pristupom propustio obrazložiti sve važne aspekte koji proizlaze iz utvrđenog činjeničnog stanja, zbog čega takvo obrazloženje ne zadovoljava standarde člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-705/22 od 30. maja 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Obrazloženje presude u krivičnom postupku

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi za svoje odluke dali detaljno, jasno i argumentovano obrazloženje u pogledu ocjene dokaza, primjene prava i zaključka o postojanju svih elemenata krivičnih djela za koja su apelanti osuđeni, koje ne ostavlja utisak proizvoljnosti, te nema elemenata koji bi ukazivali na to da je dokazni postupak zloupotrijebljen na štetu apelanata.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud najprije ukazuje da je pred drugostepenim sudom održan pretres i da su prihvaćeni svi dokazi iz prvostepenog postupka. Sud BiH je jasno ukazao koje je dokaze cijenio, na temelju čega je donio zaključak o grupi za organizovani kriminal, aktivnostima te grupe, ulogama apelanata i ostalih pripadnika grupe, kao i pribavljenoj protivpravnoj imovinskoj koristi. Sud je opisao konkretne radnje izvršenja krivičnog djela nedozvoljenog prometa akciznih proizvoda u okviru grupe za organizovani kriminal. Pri tome je jasno navedeno za koje inkriminisano razdoblje su osuđeni za izvršenje krivičnog djela i na temelju kojih dokaza je utvrđeno da su apelanti počinili krivična djela za koja su osuđeni. Kao rezultat postupka, sud je od apelanata oduzeo imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom, što je takođe detaljno obrazložio.

Nezadovoljstvo apelanata ishodom postupka sagledanog u cjelini ne može, samo po sebi, dovesti do zaključka o proizvoljnosti u utvrđenju činjenica i primjeni prava. Iz obrazloženja osporenih presuda proizlazi da su redovni sudovi svoj zaključak o postojanju krivičnih djela za koja su apelanti osuđeni izveli na način koji je u skladu sa standardima prava na pravično suđenje. Redovni sud je ispunio svoju obavezu da na jasan način navede razumljive razloge na kojima je odluka utemeljena u odnosu na sva ključna činjenična i pravna pitanja u smislu garancija obuhvaćenih članom 6. stav 1. Evropske konvencije. Stoga se ne može reći da su osporene presude proizvoljne ili „očigledno nerazumne“, odnosno da nisu obrazložene.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1492/22 od 21. marta 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Bračna stečevina

Nema povrede prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je Vrhovni sud dao jasno i argumentovano obrazloženje za zaključak da sporne nekretnine predstavljaju bračnu stečevinu, a ne apelantovu posebnu imovinu, a takvo obrazloženje ne može voditi utvrđenju da se radi o bilo kakvoj proizvoljnosti u odlučivanju koja bi dovela u pitanje pravičnost postupka u smislu člana 6. stav 1. ove konvencije.

Iz obrazloženja:

Kod činjenice da je Vrhovni sud svoju odluku zasnivao na detaljnoj analizi svih okolnosti koje su postojale u trenutku davanja poklona iz kojih nije očigledno postojanje bilo kakve proizvoljnosti, Ustavni sud smatra da su bez osnova i apelantove tvrdnje da sporne nekretnine predstavljaju njegovu posebnu imovinu. Pri tome, Ustavni sud smatra da se za utvrđivanje proizvoljnosti ne mogu smatrati relevantnim apelantovi prigovori da Vrhovni sud nije naveo bilo kakve razloge u dijelu u kojem prihvata da je cijela nekretnina sa zemljištem u površini od 3.000,00 m² stečena po osnovu ulaganja s obzirom na to da je Vrhovni sud jasno obrazložio da sporna nekretnina predstavlja bračnu stečevinu po osnovu poklona za koji nije bilo moguće utvrditi da je učinjen samo jednom bračnom supružniku, a ne po osnovu ulaganja bračnih partnera. Prema tome, u nedostatku drugih argumenata kojima bi se doveli u pitanje razlozi koje je naveo Vrhovni sud u obrazloženju osporene presude, Ustavni sud smatra da se ne mogu prihvatiti apelantovi navodi da su ti zaključci proizvoljni, posebno ne u mjeri u mjeri u kojoj bi Ustavni sud vlastitim tumačenjem spornih odredaba i činjenica konkretnog predmeta zamijenio te zaključke. Prema tome, Ustavni sud smatra da se u konkretnom slučaju ne mogu prihvatiti apelantovi navodi o proizvoljnosti u primjeni procesnog i materijalnog prava, zbog čega su neosnovani navodi o povredi prava na pravično suđenje.

Naposljetku, Ustavni sud zapaža da apelant ukazuje da je Vrhovni sud zanemario svoj raniji stav iz rješenja od 1. avgusta 2019. godine, u kojem se bavio doprinosom supružnika u stečenoj imovini navodeći da se on mora dokazati, dok u osporenoj presudi zaključuje da se radi o zajedničkoj imovini i da nije od značaja ko je i koliko sudjelovao u sticanju. U vezi s tim, Ustavni sud

zapaža da iz sadržaja rješenja Vrhovnog suda od 1. avgusta 2019. godine proizlazi da je presuda Okružnog suda od 12. marta 2019. godine ukinuta zbog nedostataka u obrazloženju drugostepene odluke u odnosu na pitanje doprinosa supružnika u sticanju imovine, zbog čega se drugostepena odluka nije mogla ispitati. Ustavni sud zapaža da sama ta činjenica upućuje da Vrhovni sud u navedenom rješenju nije zauzeo konačan i pravno obavezujući stav o tome predstavljaju li nekretnine koje su predmet spora bračnu stečevinu, po osnovu zajedničkog ulaganja ili poklona učinjenog bračnim supružnicima. Imajući to u vidu, Ustavni sud nije mogao zaključiti da u konkretnom slučaju bilo što ukazuje da je u tom pogledu dovedena u pitanje pravičnost postupka prema apelantu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4432/20 od 7. septembra 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Zanemarivanje djeteta

Nije došlo do povrede prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda s obzirom na to da su organi uprave i redovni sudovi detaljno, argumentovano i jasno obrazložili zašto su zaključili da je apelantica zanemarivala dijete, tj. zašto su oduzeli dijete apelantici i privremeno ga povjerali ocu, pri čemu ništa ne ukazuje da je na apelanticinu štetu prekršena ili ograničena bilo koja procesna garancija iz člana 6. ove konvencije.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da su redovni sudovi, kao i upravni organi, u obrazloženju svojih odluka dali relevantne razloge za svoja odlučivanja u pogledu primjene prava i utvrđenog činjeničnog stanja, zbog čega se ne može reći da su takva utvrđenja proizvoljna ili „očigledno nerazumna“. Naime, Ustavni sud zapaža da je u obrazloženju navedenih odluka jasno ukazano da je apelantica zanemarila dijete jer je, uprkos odluci o povjeravanju djeteta njoj, povjerala dijete na staranje baki koja, kako je u postupku utvrđeno, nema kapacitet za brigu o djetetu. Pri tome, Ustavni sud zapaža da je jasno navedeno na osnovu čega je utvrđeno takvo činjenično stanje, te da apelantica za suprotne zaključke nije ponudila dokaze. Ustavni sud naglašava da apelantica

ni u apelaciji ne osporava da je dijete, i pored činjenice da je njoj povjereno na staranje, povjerila na staranje baki, nego navodi da „nije na pouzdan način utvrđeno da je zanemarila dijete - ostavivši ga baki na brigu i čuvanje“. Apelantica takvim navodima u stvari potvrđuje da se ona nije primarno brinula o djetetu, nego da je to prepustila baki.

Ustavni sud zapaža da je Vrhovni sud jasno obrazložio zašto su u konkretnom slučaju primjenjive odredbe čl. 81v. i 97. stav 1. Porodičnog zakona („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 54/02, 41/08, 63/14 i 56/19), kao i člana 202. Zakona o opštem upravnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 13/02, 87/07, 50/10 i 66/18). Dovodeći navedeno obrazloženje u vezu sa sadržajem navedenih odredbi, Ustavni sud ne može zaključiti da bilo šta ukazuje na to da je primjena prava u konkretnom slučaju bila proizvoljna ili očigledno nerazumna. Pored navedenog, Ustavni sud zapaža da su redovni sudovi i upravni organi jasno obrazložili zašto u konkretnom slučaju nije donesena neka blaža mjera, te da apelantica svoje navode o osuđivanosti oca može iznositi u postupku izmjene odluke o povjeravanju djeteta. Navedena obrazloženja Ustavni sud takođe ne smatra proizvoljnim.

Ustavni sud zapaža da iz obrazloženja odluke Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, kao i iz njihovog odgovora na apelaciju proizlazi da je stručni tim procijenio da otac ima dobre predispozicije za pozitivan uticaj na razvoj djeteta. Stoga su neosnovani i prigovori da JU „Centar za socijalni rad“ Banja Luka nije kontrolisao očeve roditeljske kapacitete i uslove stanovanja djeteta kod njega u Sloveniji.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3263/23 od 18. januara 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Rok za otkup stana

Ne postoji povreda prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada nema ničega što ukazuje na proizvoljno utvrđeno činjenično stanje i proizvoljnu primjenu relevantnih zakonskih propisa na apelanticinu štetu, odnosno kada se ima u vidu da su redovni sudovi za svoje odluke dali argumentovane i jasne razloge.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ukazuje da je odredbama člana 123. ZPP (Zakon o parničnom postupku - „Službene novine Federacije BiH“ br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15) propisano da je svaka stranka dužna dokazati činjenice na kojima zasniva svoj zahtjev, a da će sud slobodnom ocjenom dokaza utvrditi činjenice na osnovu kojih će donijeti odluku. Ustavni sud, takođe, ukazuje da je odredbama člana 126. ZPP propisano: „Ako sud na osnovu ocjene izvedenih dokaza ne može sa sigurnošću da utvrdi neku činjenicu, o postojanju ove činjenice zaključuje primjenom pravila o teretu dokazivanja.“ U kontekstu navedenog, Ustavni sud ukazuje da su redovni sudovi, na osnovu provedenog dokaznog postupka, zaključili da apelantica (kao tužiteljica) u toku postupka nije dokazala svoje činjenične tvrdnje na kojima je zasnivala postavljene tužbeni zahtjev, odnosno da nije dokazala da je predmetni stan bio devastiran, odnosno oštećen usljed udara granate ispred zgrade (1994. godine) u tolikoj mjeri koja potpuno onemogućava korištenje stana.

Dovodeći relevantne odredbe ZPP u vezi s odlučanjem redovnih sudova, te obrazloženjem koje su dali u vezi s tim, Ustavni sud ne nalazi bilo kakvu proizvoljnost u postupanju tih sudova. Ovo naročito imajući u vidu da apelantica u apelaciji ponavlja navode koje je isticala i u žalbi protiv prvostepene presude, a koje je razmotrio Kantonalni sud prilikom donošenja odluke o žalbi, te jasno i detaljno objasnio zašto ne mogu uticati na drugačije odlučnje u predmetnom slučaju.

U vezi s apelanticinim navodima da se njen tužbeni zahtjev ne zasniva na članu 7.(a) stav 2. Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo („Službene novine FBiH“ br. 27/97, 11/98, 22/99, 27/99, 7/00, 32/01, 61/01, 15/02, 54/04, 36/06, 45/07, 51/07, 72/08, 23/09, 5/10 i 11/13), Ustavni sud primjećuje da iz odredbe člana 7.(a) stav 2. proizlazi da se navedeni član odnosi, između ostalog, na rok za kupovinu devastiranog stana, a da se član 8.(a) odnosi, između ostalog, na nosioca stanarskog prava koji je stan napustio u periodu između 30. aprila 1991. i 4. aprila 1998. godine u slučaju kada stan nije zvanično proglašen napuštenim, te da iz navedenog člana proizlazi da rok za otkup stana počinje teći od vraćanja stana u posjed. U vezi s navedenim, Ustavni sud primjećuje da je u toku postupka kao nesporno utvrđeno da je apelantica imala „faktičku vlast“ nad predmetnim stanom, odnosno da je mogla u bilo koje doba pristupiti i ući u predmetni stan (ući u posjed stana) jer je u tome niko nije ometao (predmetni stan je bio prazan, a

apelantica je sama istakla da je u jednom trenutku zamijenila bravu na vratima).

Imajući u vidu navedeno činjenično stanje, te činjenicu da je apelantica svoj tužbeni zahtjev zasnivala na tvrdnji da ranije nije mogla ući u posjed predmetnog stana jer je on bio devastiran, a što je ponovila i u apelaciji, Ustavni sud ne nalazi proizvoljnost u postupanju redovnih sudova kada su na predmetnu pravnu situaciju primijenili odredbu člana 7a. Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo (koja se odnosi na devastirane stanove), odnosno kada su zaključili da se odgođeni rok iz tog člana ne može primijeniti na apelanticu (s obzirom na to da apelantica nije dokazala da je predmetni stan devastiran). Ovo pogotovo imajući u vidu da iz odredbe člana 53. stav 3. ZPP proizlazi da sud nije vezan za pravni osnov naveden u tužbi.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-883/18 od 17. decembra 2019. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Suđenje u razumnom roku

Postoji povreda prava na pravično suđenje u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u postupku koji traje 11 godina i oko 10 mjeseci, iako u kasnijoj fazi tog postupka postoji apelantov doprinos njegovoj dužini, imajući u vidu ukupnu dužinu trajanja tog postupka, te razdoblja pasivnosti u radu Vrhovnog suda Federacije i Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida Odbrambeno-oslobodilačkog rata, a naročito Federalnog ministarstva u prvom ponovnom postupku, za što to Ministarstvo nije ponudilo objektivno prihvatljivo opravdanje.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da je Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida Obrambeno-oslobodilačkog rata rješenjem od 19. juna 2012. godine ukinulo rješenje Odjela za društvene djelatnosti, povratak i obnovu Opštne Čapljina i odlučilo da apelantu prestaje status ratnog vojnog invalida i pravo na ličnu invalidninu. Dalje, Ustavni sud zapaža da je taj postupak u toku. Dakle, relevantno razdoblje je 11 godina i oko 10 mjeseci. Takođe, Ustavni sud ukazuje da se radi o predmetu koji je od većeg značaja za apelanta, te da se ne

radi o naročito složenom predmetu. Ustavni sud zapaža da je apelant u određenom dijelu u kasnijoj fazi doprinio dužini trajanja postupka.

Ocjenjujući ponašanje organa uprave i redovnog suda, Ustavni sud zapaža da je postupak dva puta vraćan na ponovno odlučivanje. Naime, Ustavni sud zapaža da je Vrhovni sud prvi put tek nakon dvije godine i oko devet mjeseci odlučio o apelantovoj tužbi i predmet vratio Federalnom ministarstvu na ponovno rješavanje. Takođe, Ustavni sud zapaža da je Ministarstvu u (prvom) ponovnom postupku trebalo čak četiri godine i 11 mjeseci da donese rješenje. Dalje, Ustavni sud zapaža da je Vrhovni sud poništio to rješenje nakon jedne godine i predmet po drugi put vratio Ministarstvu na ponovno rješavanje. Pri tome, Vrhovni sud i Federalno ministarstvo u odgovoru na apelaciju nisu ponudili objektivno prihvatljivo opravdanje za navedena razdoblja pasivnosti u radu. Osim toga, Ustavni sud podsjeća da je u nizu svojih odluka utvrdio da postoji sistemski problem s rješavanjem predmeta pred sudovima u Bosni i Hercegovini u razumnom roku, što je posljedica sistemskih nedostataka u organizovanju pravosuđa i efektivnom ostvarivanju nadležnosti raznih razina javne vlasti u ovoj oblasti, za što ne postoji ni djelotvoran pravni lijek (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-1680/16 od 10. maja 2017. godine, tač. 53.–66. i druge odluke od 10. maja 2017. godine, sve dostupne na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba).

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4046/22 od 19. juna 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE I KAŽNJAVANJE SAMO NA OSNOVU ZAKONA

Primjena blažeg zakona

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i prava na kažnjavanje samo na osnovu zakona iz člana 7. ove konvencije kada su redovni sudovi jasno i argumentovano obrazložili primjenu starog Krivičnog zakona Republike Srpske koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela kao blažeg zakona u konkretnom slučaju, odnosno da nema ništa što ukazuje na to da sudovi nisu poštovali princip primjene zakona čije odredbe su najpovoljnije za optuženog.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud, takođe, nalazi da je Okružni sud naveo da je prvostepeni sud pravilno primijenio stari KZRS (Krivični zakon Republike Srpske - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13) kao zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela jer je povoljniji za apelantkinju u pogledu propisane kazne za predmetno krivično djelo. U vezi s tim, Ustavni sud napominje da član 4. starog KZRS, odnosno član 9. novog KZRS (Krivični zakonik Republike Srpske - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 64/17 i 104/18) prvenstveno propisuje da se na učinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela, a samo izuzetno se primjenjuje zakon koji je stupio na snagu poslije izvršenja krivičnog djela - u situaciji kada je taj zakon blaži za učinioca.

Ustavni sud zapaža da je krivično djelo učinjeno 17. avgusta 2015. godine u vrijeme kada je na snazi bio stari KZRS, dok je novi stupio na snagu 18. jula 2017. godine. Dakle, suprotno apelantkinjinim navodima, Ustavni sud primjećuje da su redovni sudovi odgovorili na pitanje zašto je primjena odredbi starog KZRS povoljnija za apelantkinju, imajući u vidu činjenicu da je oštećeni u toku prvostepenog postupka, nakon što je stupio na snagu novi KZRS, zatražio krivično gonjenje i uzimajući u obzir mjere kazni propisane za predmetno krivično djelo u starom KZRS i novom KZRS, odnosno da ne postoji ništa što bi ukazivalo da sudovi nisu poštovali princip primjene zakona čije odredbe su najpovoljnije za optuženog.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4337/18 od 22. aprila 2020. godine)*

PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT, DOM I PREPISKU

Pravo na ugled

Nije došlo do kršenja apelantovog prava iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer je Okružni sud u balansiranju prava apelanta kao političara na ugled iz člana 8. Evropske konvencije i prava tuženog na slobodu izražavanja iz člana 10. ove konvencije u okolnostima konkretnog slučaja postigao razumnu ravnotežu između navedenih prava jednake važnosti.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da je Okružni sud, koji je u konkretnom slučaju donio konačnu odluku, analizirao sporno izražavanje koje je doveo u vezu s provedenim dokazima utvrdivši zašto se u konkretnom slučaju ne može govoriti o kleveti koja bi za sobom povukla odgovornost tuženog, a u datom obrazloženju Ustavni sud ne uočava proizvoljnost.

U vezi s prigovorom kojim apelant pokreće pitanje ocjene dokaza, Ustavni sud podsjeća da se Evropski sud za ljudska prava u predmetu *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske* bavio pitanjem ocjene dokaza i standardom dokazivanja u kontekstu člana 10. Evropske konvencije - ispitujući prigovore podnosioca predstavke da osporene odluke nisu zasnovane na prihvatljivoj ocjeni relevantnih činjenica (vidi Evropski sud, *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske*, stav 62, predstavka broj 25333/06, presuda od 22. oktobra 2009. godine). Evropski sud je u citiranoj odluci, između ostalog, naglasio da je svjestan supsidijarne prirode svoje uloge i da mora da bude oprezan kada je riječ o preuzimanju uloge prvostepenog suda - poput razmatranja činjenica, kada je neizbježno zbog okolnosti konkretnog slučaja. Zadatak Suda nije da činjeničnu ocjenu domaćih sudova zamijeni sopstvenom i opšte je pravilo da je na tim sudovima da ocijene dokaze. Iako Sud nije vezan saznanjima domaćih sudova, u normalnim bi okolnostima bili potrebni uvjerljivi elementi da Sud odstupi od činjenica koje su utvrdili domaći sudovi. Sud smatra da ovakav zaključak vrijedi i u kontekstu člana 10. i u okolnostima koje prevladavaju u ovom predmetu, pozivajući se u vezi s tim na sopstvenu praksu (vidi, npr. *Harlanova protiv Latvije* (dec.), broj 57313/00, 3. april 2003. i *Hellum protiv Norveške* (dec.), broj 36437/97, 5. septembar 2000. godine).

Shodno navedenom, Ustavni sud iz obrazloženja osporene presude ne uočava očitu proizvoljnost u segmentu ocjene dokaza i utvrđenog činjeničnog stanja koja bi izuzetno za sobom povukla intervenciju Ustavnog suda. Stoga, u takvim okolnostima Ustavni sud ne može izvesti zaključak koji se sugeriše navodima apelacije da je osporena presuda donesena kao rezultat proizvoljne ocjene dokaza.

Imajući u vidu sve navedeno, posebno sadržaj spornog izražavanja u kontekstu obrazloženja Okružnog suda, Ustavni sud smatra da je Okružni sud u okolnostima konkretnog slučaja u dovoljnoj mjeri sagledao sve relevantne okolnosti konkretnog slučaja, zaključivši da se u konkretnom slučaju ne radi o

kleveti u smislu Zakona o zaštiti od klevete („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 37/01)), niti o odgovornosti tuženog.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3019/18 od 26. marta 2020. godine)*

SLOBODA MISLI, SAVJESTI I VJERE

Nošenje vojne uniforme i vojnički izgled

Propisivanjem zabrane isticanja vjerskih simbola u Oružanim snagama BiH nije povrijeđeno apelantičino pravo na manifestovanje vjere zagarantovano članom II/3.g) Ustava Bosne i Hercegovine i članom 9. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je ograničenje, koje je bilo zakonito, imalo legitiman cilja i postoji razuman odnos proporcionalnosti između ograničenja i legitimnog cilja kojem se teži.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da profesionalna vojna lica u sistemu Oružanih snaga BiH (OSBiH), osim ograničenja vidljivog isticanja vjerskih simbola uz uniformu, podliježu i nizu drugih ograničenja, poput ograničenja u odnosu na političko angažovanje i zabranu sindikalnog udruživanja. Osim toga, Ustavni sud je u odluci U-21/22 naveo da se status pripadnika OSBiH razlikuje od statusa građana koji nisu predstavnici države angažovani u javnoj službi i nisu vezani obavezom neutralnosti zbog svog službenog statusa. Takva neutralnost je, takođe, uspostavljena i u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini, pa zakonima o sudovima sudijama i sudskim službenicima nije dozvoljeno nošenje istaknutih vjerskih obilježja niti držanje takvih obilježja u službenim prostorijama (U-21/22, tačka 44). Osim toga, Ustavni sud je i u istoj odluci ukazao da je vjernicima u OSBiH, uključujući i pripadnike islamske vjere, odobrena široka lepeza vjerskih aktivnosti u okviru oružanih snaga. Tako je Bošnjacima obezbijeđen mesdžid, gdje se obavljaju vjerski obredi, dozvoljeno je pripremanje sehura i iftara tokom posta za vrijeme mjeseca Ramazana i slično. Takođe, u kontekstu ostvarivanja prava iz radnog odnosa, profesionalnim vojnim licima u OSBiH je zakonom, prema članu 57. stav 3. Zakona o službi u OS BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 88/05, 53/07, 58/08, 59/09, 59/09, 74/10, 42/12, 41/16 i 38/18), omogućeno odsustvovanje šest radnih dana sa posla radi zadovoljavanja vjerskih potreba (prema članu 57. stav 3. ovog zakona).

Nadalje, Ustavni sud ističe da je apelantica, kao pripadnica OSBiH, prilikom izbora profesije, mogla biti svjesna mogućnosti uspostavljanja ograničenja ispoljavanja slobode vjere na radnom mjestu, uključujući i zabranu isticanja vjerskih obilježja uz uniformu (maramu). Kako je Ministarstvo odbrane navelo u odgovoru, apelantica je prvi ugovor o prijemu u profesionalnu vojnu službu, u kojem je prihvatila sve uslove službe, zaključila 2008. godine. Uz to, kako je navedeno, prilikom prijema nije prigovarala na postavljene uslove rada sve do 2011. godine, od kada je počela da ističe navodne povrede prava koje garantuje Evropska konvencija. Apelantica ovo nije osporila.

Ustavni sud takođe podsjeća da se vjerska sloboda u OSBiH ne ograničava uopšteno. Naprotiv, Ustavni sud je u odluci U-21/22 naveo da se prepoznaje senzibilitet javne vlasti u odnosu na ovo pitanje po tome što je članom 29. Zakona o službi u Oružanim snagama BiH vojnim licima omogućeno obavljanje vjerskih aktivnosti u skladu sa specifičnostima svake od vjera (U-21/22, tačka 45). Ograničenje se odnosi isključivo na javno isticanje vjerskih simbola, što kako je već navedeno, jeste vjerski simbol (tačka 49. ove odluke). Stoga Ustavni sud smatra da je ovakvo ograničenje bilo proporcionalno legitimnom cilju, te da je miješanje u apelanticino pravo iz člana 9. bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1795/21 od 11. jula 2024. godine)*

PRAVO NA IMOVINU

Isplata izmakle koristi zbog blokade računara

Došlo je do povrede apelantovog prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je odbijen njegov zahtjev za isplatu izmakle koristi zbog blokade računara u periodu od oko osam godina u kojem apelant nije mogao obavljati registrovanu djelatnost, do koje je došlo zbog pogrešno obračunatog i naplaćenog poreza, jer osporene odluke ne zadovoljavaju načelo proporcionalnosti u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz ovu konvenciju.

Iz obrazloženja:

Poreski organi su više puta pogrešno obračunavali apelantove poreske obaveze, poreski organi su to radili višekratno i njihova rješenja ukidana

odlukama redovnih sudova. Posljedica takvog pogrešnog obračuna poreznih obaveza je da su poreski organi oduzeli apelantu novčani iznos od 240.000 KM i blokirali mu poslovne račune u periodu od 2002. do 2010. godine, dakle u periodu od osam godina. Navedene mjere koje su poreski organi preduzimali u svrhu osiguranja plaćanja poreza, koji je, kako je navedeno, bio pogrešno obračunat, u direktnoj su vezi sa štetom koju je apelant pretrpio u vidu gubitka poslovanja, otpuštanja radnika i sl., bez obzira na činjenicu da mu je vraćen više naplaćeni iznos poreza. Naime, očigledno je da se šteta, koju je apelant pretrpio zbog tako dugog perioda u kojem su poreski organi pogrešno utvrđivali apelantovu poresku obavezu i držali blokiranim njegove račune, ne ogleđa samo u novčanom iznosu koji je od njega pogrešno naplaćen, već i u nemogućnosti normalnog poslovanja.

U postupku radi naknade izmakle koristi apelant je dokazao da je prije tih mjera poslovao s dobiti, a da nakon toga dobiti nije imao. Imajući u vidu navedeno, proizlazi da su sve greške i propusti tužene stavljeni na teret apelantu. Iako se obračun poreza pokazao nesporno pogrešnim, apelant, prema osporenim odlukama, mora da trpi sve posljedice koje su proizašle iz pogrešno obračunatih poreskih obaveza. Stoga, u ovakvim okolnostima, Ustavni sud smatra da je osporenim odlukama kojim je odbijen apelantov zahtjev za naknadu štete - apelantu nametnut „pretjeran teret“ i da je bitno ometen njegov finansijski položaj.

Imajući u vidu sve bitne okolnosti ovog slučaja, Ustavni sud zaključuje da u konkretnom slučaju nije zadovoljeno načelo proporcionalnosti u smislu člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1670/21 od 13. jula 2023. godine)*

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

sudska praksa

Pripremio: **Harun Išerić***

Novi pregled novosti iz prakse Evropskog suda za ljudska prava (Sud) obuhvatit će presude i odluke donesene od 14. oktobra do 15. decembra 2024. godine, a povodom navoda o kršenju Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija). Ovaj pregled sadrži samo osnovne informacije o stavovima Suda u predmetima koji su zadobili pažnju stručne i šire javnosti, dok su odluke u cjelini dostupne na web stranici Suda.¹

U spomenutom periodu, Sud je donio presudu u jednom predmetu i to *Nezirić* (aplikacija broj 4088/21), u kojem je utvrdio povredu prava na prepisku. Predmet se ticao zaplijene i pregleda aplikantovog mobitela u kontekstu krivične istrage protiv njega. Stvarni pregled aplikantovog telefona – nakon što je cijeli sadržaj bio kopiran i preuzet – nije obavljen na mjestu pretresa. Pregledu nisu prisustvovali ni aplikant niti član advokatske komore, a zakon nije predviđao takvu mogućnost. Slično provođenje ciljanih pretraga mobitela nije bilo obavezno prema domaćem zakonodavstvu. U slučaju aplikanta, tužilac je bio taj koji je usmeno tražio od istražitelja da pregledaju kopirani sadržaj telefona, koristeći brojeve telefona ostalih osumnjičenih u predmetu kao parametre pretrage. Uprkos tom provjeravanju, cijeli kopirani sadržaj aplikantovog telefona, na kraju je predat kao dokaz u sudskom postupku. U zaključku, domaćem zakonodavstvu su nedostajale odgovarajuće proceduralne garancije za zaštitu podataka obuhvaćenih privilegijom povjerljivosti. Stoga je došlo do povrede prava iz člana 8 Konvencije.

Dana 20. novembra 2024. godine održana je usmena rasprava pred Velikim vijećem Suda u predmetu *Kovačević*. U javnoj raspravi su učestvovali:

* Viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu,
h.iseric@pfsa.unsa.ba

¹ Odluke i presude Suda su dostupne na web stranici: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22%5D%7D>.

1) aplikant i njegovi savjetnici, 2) v.d. rukovoditelj Ureda zastupnika Vijeća ministara pred Sudom, ministri pravde BiH i entiteta u BiH, kao i bivša sutkinja Suda ispred BiH kao savjetnica, 3) zastupnica Hrvatske pred Sudom i njeni savjetnici i 4) britanski advokat – zastupnik visokog predstavnika i njegovi savjetnici. Presuda se očekuje u prvoj polovini 2025. godine.

PRAVO NA ŽIVOT

12-godišnjak kao kolateralna žrtva pucnjave, a u kontekstu široko rasprostranjenog nezakonitog posjedovanja oružja

U predmetu *Svrtan protiv Hrvatske* (aplikacija broj 57507/19) Sud je utvrdio povredu prava iz člana 2 Konvencije. Slučaj se odnosio na smrt 12-godišnjeg sina, jednog hrvatskog para, 2003. godine, koji je ubijen u pucnjavi. Odgovorni muškarac, S.K., imao je historiju zloupotrebe alkohola, nasilničkog ponašanja i osumnjičen je bio za nezakonito posjedovanje vatrenog oružja. Sud je zaključio da vlasti nisu učinile sve što je bilo u njihovoj moći da zaštite javnu sigurnost i, u konačnici, život sina aplikanta. Policija je pretresla kuću S.K. nekoliko sedmica prije tragičnog incidenta, a nakon što ga je lokalna policija zaustavila, i utvrdila da ima u posjedu plinski pištolj. Oni su, međutim, samo pola sata pretraživali kuću, ne uspjevši pronaći i zaplijeniti automatsku pušku koja je korištena u naknadnoj pucnjavi. Vlasti također nisu ispitale S.K., članove njegove porodice ili komšije, ili preduzele bilo koje druge mjere, uprkos tome što je policiji samo nekoliko dana nakon pretresa naređeno da izvrši daljnje istrage, a posebno, jer im je rečeno da je S.K. držao oružje, bez dozvole, i to na svom tavanu. Sud je posebno imao na umu opći poslijeratni kontekst i fenomen široko rasprostranjenog, nelegalnog, posjedovanja oružja u Hrvatskoj u to vrijeme.

ZABRANA MUČENJA, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA

Značajni nedostaci u proceduralnom odgovoru na tvrdnje o silovanju

U predmetu *Daugaard Sorensen protiv Danske* (aplikacija broj 25650/22) Sud je utvrdio povredu prava iz člana 3 i člana 8 Konvencije. Predmet se ticao odbacivanja optužbe protiv navodnog silovatelja aplikantice, s obzirom na greške koje su se dogodile u uredu nadležnog tužioca, a posebno zbog nepoštivanja zastarnih rokova. Sud je posebno utvrdio da su učinjene najmanje tri uzastopne greške – i koje su priznate – od strane tužilaštva. Bez

obzira ko je bio odgovoran i ko je propustio osigurati poštivanje propisanih zastarnih rokova, rezultat je ostao isti - optužbe protiv navodnog počinioca su odbačene. Posljedično, aplikantica je bila lišena efektivnog krivičnog gonjenja ili sudskog postupka u vezi s navodnim silovanjem koje je prijavila policiji. Stoga je Sud zaključio da je u proceduri bilo značajnih nedostataka u odgovoru na njene navode. Danska stoga nije ispunila svoje obaveze prema članovima 3 i 8 Konvencije.

Propust da se adekvatno odgovori na ozbiljna djela porodičnog nasilja

Predmet *Hasmik Khachatryan protiv Armenije* (aplikacija broj 11829/16) se ticao ozbiljnog nasilja u porodici, koje je naneseo aplikantici od strane njenog supruga. Nakon što je podnijela krivične optužbe protiv njega, pa i kada je zatražila zaštitu od njega, on je nastavio da je prati i prijeti, rezultirajući s ponovnim napadom na nju. Iako je bio osuđen, on je u konačnici bio izuzet od služenja kazne. Sud je iz dva razloga utvrdio povredu prava iz člana 3 Konvencije: 1) glede zakonodavnog i regulatornog okvira i 2) obaveze države da se adekvatno odgovori na navode o nasilju u porodici i da provede efikasnu istragu.

Sud je posebno utvrdio da je zakonodavni okvir bio nedostatan za državu da izvrši svoju dužnost da uspostavi i učinkovito primijeni sistem kažnjavanja svih oblika nasilja u porodici i pruži dovoljne zaštitne mjere za žrtve tog nasilja. Nacionalni sudovi su usvojili čisto formalistički pristup i nisu uzeli u obzir niz relevantnih faktora za cjelokupnu procjenu slučaja i proces izricanja kazne. Način na koji su izvedeni tada postojeći krivično-pravni mehanizmi, konkretno primjena amnestije, bila je pogrešna jer je rezultirala kršenjem državnih obaveza iz člana 3 Konvencije. Armenija je propustila da izvrši svoju obavezu da adekvatno odgovori na ozbiljno nasilje u porodici koje je pretrpjela aplikantica. Pored toga, Sud je smatrao da je omogućavanje žrtvi porodičnog nasilja da traže naknadu za nematerijalnu štetu od počinioca nasilja, bio jedan od načina da se uzme u obzir puni opseg štete, a ne samo fizičke, već i psihološke. Zaključeno je da je postojala obaveza prema članu 3 Konvencije za države da omoguće žrtvama nasilja u porodici da potraži naknadu nematerijalne štete od počinitelja.

Zadržavanje žene u psihijatrijskoj bolnici u trajanju od 13 dana

U predmetu *Kazachynska protiv Ukrajine* (aplikacija broj 79412/17) Sud je utvrdio povredu prava iz člana 3 i člana 5 Konvencije. Slučaj se posebno

ticao zatočeništva aplikantice u psihijatrijskoj bolnici i njenih pritužbi o zlostavljanju. Sud je utvrdio da je aplikantica bila nezakonito zadržana u psihijatrijskoj bolnici u periodu od 13 dana. Njoj je dat lijek neuroleptik i kad god je pokušala otići, bila je vezana za krevet, a bez ikakvog dokaza da predstavlja opasnost za sebe ili druge ili da zaista ima mentalni poremećaj. Zbog takvog proizvoljnog postupanja, aplikantica se morala osjećati anksiozno i inferiorno.

ZABRANA ROPSTVA I PRISILNOG RADA

U predmetu *F.M. i drugi protiv Rusije* (aplikacija broj 71671/16 and 40190/18), Sud je utvrdio povredu prava iz člana 4 i člana 14 u vezi sa članom 14 Konvencije. Sud je povredu prava iz člana 4 utvrdio na tri osnova: 1) izostanak adekvatnog zakonodavnog okvira za zabranu i sprečavanje trgovine ljudima, prisilnog rada i ropstva kao i zaštitu žrtava; 2) propust da se poduzmu operativne mjere da se zaštite aplikantice; 3) propust da se poduzme i provede efektivna istraga. Predmet se ticao navodne trgovine ljudima i radne eksploatacije u prodavnicama u Moskvi, aplikantica od kojih su tri kazahstanske nacionalnosti i dvije uzbekistanske nacionalnosti, te odgovora javne vlasti na te navode. Sud je utvrdio da je počevši sa prvim izvještajima iz 2010. godine koji su alarmirali javnost o situaciji u kojoj su se nalazile aplikantice, postojala kredibilna sumnja, a u slučaju četvrte aplikantice *prima facie* dokaz, da su aplikantice bili žrtve prekogranične trgovine ljudima radi radne eksploatacije, a čime se aktivirala obaveza ruskih vlasti da djeluju. Sud je zaključio da je ruski pravni okvir bio neadekvatan, a posebno domaće krivično zakonodavstvo nije efektivno kažnjavalo krijumčarenje ljudi, prisilni rad i ropstvo, te mu je nedostajala zaštita žrtava krijumčarenja. Vlasti su propustile da poduzmu korake da zaštite aplikantice, a tretirali su legitimne napore da se počinioci dovedu pred pravdu, kao neprikladne i potencijalno krivične. Nadalje, vlasti su propustile da pokrenu i provedu krivičnu istragu glede svih ovih optužbi i da sarađuju s drugim uključenim državama. Sud je zaključio da je nečinjenje države značilo višestruko odobravanje trgovine ljudima, radne eksploatacije i povezanog rodnozasnovanog nasilja i da je odražavalo diskriminatorni stav prema aplikanticama kao ženama koje su bile strane radnice s neregularnim imigracionim statusom. To je stvorilo klimu koja je pogodovala krijumčarenju i eksploataciji aplikantica.

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI

Neobrazloženje odluke kojom se odbijaju prigovori aplikanta koji je bio u zatvoru po presudi koja se ne odnosi na njega, i nedostatak pravnog lijeka kojim bi se tražilo obeštećenje

U predmetu *Nsingi protiv Grčke* (aplikacija broj 27985/19) Sud je utvrdio povredu prava iz člana 5 Konvencije. Slučaj se ticao odbijanja aplikantovog zahtjeva za kompenzaciju zbog hapšenja temeljem presude koja je bila izrečena drugoj osobi, za koju je aplikant bio zamijenjen, u vrijeme njegovog hapšenja. Aplikant je uhapšen 6. juna 2018. godine i nakon verifikacije njegovog identiteta bio je registriran pod imenom osobe koja je osuđena na osam godina zatvora zbog posjedovanja droge. Tužitelj je naredio njegovo odvođenje u zatvor. Dana 20. juna 2018. godine, aplikant je zahtijevao da bude pušten, tvrdeći da nije osoba koja je osuđena. Postupajući sud je odbacio aplikantovu primjedbu, neobrazlažući svoju odluku. Sud je zauzeo stav da je izostanak obrazloženja odluke nadležnog suda bilo protivno principu zaštite od arbitrarnosti, sadržanoj u članu 5 stavu 1 Konvencije, imajući u vidu posebno činjenicu da je aplikant u dato vrijeme bio zatvoren temeljem krivične osude na osmogodišnju kaznu zatvora, izrečenoj drugoj osobi. Glede pitanja kompenzacije, Sud je zaključio da je domaći sud u tumačenju relevantnih odredbi domaćeg zakona, zauzeo formalistički pristup, protivan članu 5 stavu 5 Konvencije.

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Ukidanje oslobađajuće presude po optužbama za pronevjeru

Predmet *Kezerashvili protiv Gruzije* (aplikacija broj 11027/22) se ticao suđenja, oslobađaja i u konačnici osude aplikanta, bivšeg ministra odbrane Gruzije, u odsustvu, za pronevjeru. Sud je utvrdio povredu prava iz člana 6 Konvencije – u izostanku objektivne nepristrasnosti Vrhovnog suda, dok nije utvrdio povredu prava iz člana 6 zbog odluke Vrhovnog suda da preinači odluku nižih sudova. Sud je posebno utvrdio da uključenost jednog sudije, koji je bio gruzijski glavni tužitelj u vrijeme da kada su žalbe uložene, u sastav sudijskoj vijeća koje je saslušalo aplikantov slučaj, bilo dovoljno da baci sumnju na objektivnu nepristrasnost Vrhovnog suda u njegovom odlučivanju po žalbi. Istovremeno, odluka Vrhovnog suda o preinačenju odluke nižih sudova, nije bila arbitrarna ili očigledno nerazumna do mjere u kojoj je

pravičnost postupka dovedena ili u pitanje ili u kojoj rezultira s uskraćenjem pravde.

PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT, DOM I PREPISKU

Oduzimanje belgijanskog državljanstva zbog osude za teroristička krivična djela

U predmetu *El Aroud i Soughir protiv Belgije* (aplikacije broj 25491/18 i 27629/18) Sud nije utvrdio povredu prava iz člana 8 Konvencije. Predmet se ticao lišenja belgijanskog državljanstva, aplikanta koji imaju dvojno državljanstvo, koji su bili osuđeni za krivična djela terorizma. Sud je istakao da terorističko nasilje kao takvo predstavlja značajnu prijetnju ljudskim pravima. Posljedično, za državu je bilo legitimno da poduzme mjere prema licima koja su pravosnažno suđena za krivična djela koja direktno podrivaju konvencijske vrijednosti. U predmetima davanja, gubljenja i oduzimanja državljanstva, ugovorne strane Konvencije imaju široku diskreciju. Onda kada dolazi do oduzimanja državljanstva, Sud je obraćao pažnju da li je odgovarajuća sudska kontrola bila osigurana. U datom predmetu, mjera oduzimanja državljanstva je bila naređena od strane nadležnog sudskog tijela, u presudi u kojoj je obrazloženje bilo dovoljno i relevantno, a posebno jer je sud razmotrio i zaključio da su radnje zbog kojih je aplikantima izrečena krivična osuda, pokazale da je njihova privrežnost Belgiji i njenim vrijednostima bilo od male važnost za izgradnju njihovog ličnog identiteta. Sud je također uzeo u obzir činjenicu da aplikanti neće postati apatridi – lica bez državljanstva. U zaključku, belgijske vlasti nisu prekoračile široku diskreciju koju su uživale, a poduzete mjere su neophodne u demokratskom društvu.

Jednostrano objavljivanje intimnih fotografija online

U predmetu *M.Ş.D. protiv Rumunije* (aplikacija broj 28935/21) Sud je utvrdio povredu prava iz člana 8 Konvencije. Slučaj se odnosio na događaje nakon raskida veze između aplikantice i njenog momka, 2016. godine. Njen bivši momak je, između ostalih optužbi, poslao njene intimne slike članovima porodice i drugima, te postavio fotografije, zajedno s njenim ličnim podacima, na eskort web stranici. Aplikantica se odmah požalila vlastima na radnje bivšeg momka, ali su krivična istraga i prateći sudski postupci trajali toliko dugo, da je nastupila zastara krivične odgovornosti. Većina optužbi protiv bivšeg momka su u konačnici bile odbačene. Sud je posebno utvrdio da je pravni okvir bio neadekvatan – nije zaštitio aplikanticu od online nasilja – i da

je istraga o njenim navodima bila neefikasna i to zbog: 1) prevelikog odlaganja, 2) ponašanja organa koji su dio krivice pripisali samoj aplikantici, čime su doprinijeli njenoj „reviktimizaciji“, kao i 3) izričitog odbijanje tužilaštva da postupi po naredbama suda.

Definicija porodičnog života

Predmeti *Kumari protiv Holandije* (aplikacija broj 44051/20) i *Martinez Alvarado protiv Holdanije* (aplikacija broj 4470/21) su se ticali pritužbi zbog odbijanja odobrenja ujedinjenja porodice. U oba slučaja, Sud je ponovio da ne može postojati porodični život između roditelja i njegove odrasle djece ili odrasle braće i sestara, osim ako ne mogu dokazati “dodatne elemente zavisnosti, koji uključuju više od uobičajenih emocionalnih veza.” Taj test zavisnosti, zahtijeva individualizirani pregled odnosne veze i drugih relevantnih okolnosti. Dodatni elementi mogu biti povezani sa zdravstvenom, finansijskom ili materijalnom ovisnošću i često bi bili rezultat kombinacije tih elemenata. U prvom predmetu, aplikantica nije dokazala zavisnost od svog sina, holandskog državljanina. Njihov odnos stoga nije predstavljao porodični život u smislu Konvencije. Ona je uglavnom navodila zdravstvene probleme koji se obično povezuju sa starošću; koji nisu bili toliko ozbiljni da joj je bila potrebna stalna njega i podrška, a Sud je utvrdio da nisu postojali razlozi zbog kojih nije mogla dobiti medicinsku njegu i podršku koja joj je dostupna u Indiji. U drugom predmetu, aplikant je imao intelektualnu ometenost, što je značilo da je funkcionisao na nivou osmogodišnjeg djeteta; uvjerljivo je pokazao da se potpuno oslanja na brigu i podršku u svakodnevnom životu svoje četiri sestre, koje su živjele u Holandiji. O njemu su se brinuli njegovi roditelji u Peruu do njihove smrti 2015. godine, nakon čega ga je njegova najstarija sestra dovela u Holandiju. Njihov odnos je bio porodični život sukladno Konvenciji, čime je član 8 primjenjiv. Sud je potom utvrdio da je došlo do povrede prava iz člana 8 Konvencije, jer su nacionalne vlasti pogriješile, prvenstveno fokusirajući se na činjenicu da njegove sestre nisu bile uključene u njegovu svakodnevnu brigu prije smrti njihovih roditelja. Također, nije utvrđeno da postoje održive alternative za osobe s mentalnim invaliditetom u Peruu, o kojima su se brinuli rođaci. Zaključno, analiza koju su nacionalni sudovi izvršili nije bila u skladu s konvencijskim principima.

SLOBODA IZRAŽAVANJA

Kažnjavanje državnih službenika zbog pokretanja pitanja od javnog interesa

U predmetu *Gadzhiyev i Gostev protiv Rusije* (aplikacije broj 73585/14 i 51427/18) Sud je utvrdio da je došlo do povrede prava iz člana 10 Konvencije. Predmet se ticao disciplinskih mjera poduzetih protiv aplikanata, koji su rezultirali s otpuštanjem prvog aplikanta – policijskog službenika i drugog aplikanta – radnika u metrou i direktora sindikata metro radnika, jer su javno pokrenuli pitanje od javnog interesa. Sud je posebno primijetio da je prvi aplikant iznio optužbe o korupciji koje su ugrožavale efikasnost i sigurnost policijskih operacija – stvari koje su bile od očito velikog interesa za društvo u cjelini. Također je primijećeno da su se optužbe drugog aplikanta ticale sigurnosti metroa i da je informacija o tome bila u interesu velike skupine ljudi (građana Moskve koji su uobičajeno koristili metro kao nužni način transporta). U oba slučaja, Sud je zaključio da miješanje u slobodu izražavanja aplikanata nije bilo nužno u demokratskom društvu.

SLOBODA OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA

Zabrana sindikalnih demonstracija na vrhuncu pandemije COVID-19

U predmetu *Central Unitaria de Traballadores/as protiv Španije* (aplikacija broj 49363/20) Sud je utvrdio da nije došlo do kršenja prava iz člana 11 Konvencije. Slučaj se odnosio na odbijanje lokalnih vlasti u Galiciji da dozvole sindikatu da organizuje konvoj-demonstracije (demonstracije posredstvom vlastitih motornih vozila) tokom prvomajskih praznika, zbog ograničenja uvedenih usljed COVID-19, a koja su bila na snazi u to vrijeme. Sud je konstatovao teške okolnosti u kojima su španske vlasti morale donijeti odluke – rana faza pandemije, bez potpunog saznanja o porijeklu i učestalosti bolesti, i s velikim pritiskom na zdravstveni sistem. Posebno je utvrđeno da su španske vlasti balansirale potrebu zaštite javnog zdravlja s pravima sindikata, te da je zabrana bila opravdana u tom svijetlu.

Rusko zakonodavstvo o stranom agentu

Predmet *Kobaliya i drugi protiv Rusije* (aplikacije broj 39446/16 i 106 drugih) ticao se evoluirajućeg zakonodavnog okvira u Rusiji koji zahtijeva da se mnoge nevladine organizacije, medijske organizacije i pojedinci registruju kao „strani agenti“ i utjecaja te obaveze na njihove aktivnosti i privatni život.

Sud je utvrdio da je došlo do kršenja prava iz člana 10 i 11 glede svih aplikanta, te člana 8 glede pojedinih aplikanta.

Sud je utvrdio da je trenutno primjenjivo zakonodavstvo stigmatizirajuće, obmanjujuće i korišteno na preširok i nepredvidiv način. Ovo je dovelo do zaključka Suda da je svrha zakona bila kažnjavanje i zastrašivanje, a ne rješavanje bilo kakve navodne potrebe za transparentnošću ili zadovoljavanja legitimnih zabrinutosti za nacionalnu sigurnost.

Sud je posebno istaknuo obavezu označavanja bilo kakvih publikacija datih organizacija i pojedinaca, njihovim statusom „stranog agenta“; isključenje organizacija i pojedinaca iz svih izbornih procesa; ograničenja nastavničkih zanimanja; uskraćivanje pristupa mladalačkoj publici i uskraćivanje prihoda od privatnih oglašivača; kao i očigledno nesrazmjerne sankcije – uključujući proizvoljne novčane kazne, pa čak i raspuštanje organizacije. Takva ograničenja imala su zastrašujući uticaj na javni diskurs i građanski angažman. Stvorena je klima sumnje i nepovjerenja prema nezavisnim glasovima, te su potkopani sami temelji demokratskog društva. Utvrđeno je da je zakonodavni okvir postao znatno restriktivniji od 2012. godine, utjecajući na veći broj nevladinih organizacija, medijskih organizacija i pojedinaca, odstupajući još dalje od konvencijskih standarda.

PRAVO NA IMOVINU

Potencijalno strukturalni problemi u Albaniji vezani za registraciju imovine

Slučaj *Ramaj protiv Albanije* (aplikacija broj 17758/06) se ticao oduzimanja zemljišta od strane komunističkog režima, te presude iz 2004. godine, kojom je ponovo uspostavljeno vlasništvo aplikanta nad datim zemljištem, a koja nikada nije provedena jer su vlasti opetovano odbijale da upišu njegovo pravo vlasništva. Sud je djelomično odbacio aplikaciju, i to glede zemljišta na kojem su nelegalno izgrađene nekretnine. Ovi dijelovi zemljišta su bili ekspropisani i aplikant je mogao aplicirati za kompenzaciju, a što on navodno nije uradio. Aplikacija, u dijelu ostatka zemljišta, je prihvaćena. Sud je posebno utvrdio da način na koji su se vlasti bavile aplikantovom situacijom nije bio jasan i transparentan. Uplitanje izvršne vlasti u vlasništvo nad imovinom, neispravne mape zemljišnih knjiga, nedostatak jasnih procedura u slučajevima preklapanja naslova i neslaganja u domaćoj pravnoj praksi u vezi s poštivanjem registracije po nalogu suda, rezultirali su time da je aplikant

doveden u stanje neizvjesnosti u pogledu svoje imovine, i to u periodu više od 26 godina. Pitanja koja su dovela do neizvršenja pravosnažne presude u korist aplikanta očigledno su nadilazila ovaj konkretni slučaj i bila su dio izazovnog konteksta složenih historijskih događaja. Sud je savjetovao nacionalne vlasti da uspostave efikasne i transparentne procedure i funkcionalan sistem registracije nepokretne imovine kako bi se osiguralo poštovanje prava vlasnika imovine.

OPĆA ZABRANA DISKRIMINACIJE

Maksimalna starost od 35 godina za regrutaciju službenika u policijskim snagama

U predmetu *Ferrero Quintana protiv Španije* (aplikacija broj 2669/19) Sud je utvrdio da nije došlo do povrede opće zabrane diskriminacije. Predmet se ticao određivanja najviše granice od 35 godina, za prijavu na javni poziv, za popunjavanje mjesta policijskih službenika. Aplikant, kojem je prethodno bilo dozvoljeno da učestvuje u različitim testiranjima, gdje je bio na 49-om od 60 mjesta, u konačnici nije bio zaposlen temeljem činjenice da je po godinama života prevazišao gornju dobnu granicu. Sud je utvrdio da je uspostavljanje ograničenja za poziciju policijskog službenika najnižeg ranga, gornjom dobnom granicom od najviše 35 godina, bilo nužno kako bi se osigurao i održao funkcionalni kapacitet policijskih snaga. Sud je također utvrdio da je dobna granica kasnije podignuta na 38 godina, te da je ovo novo pravilo praćeno prijelaznim odredbama koje su omogućavale kandidatima koji su uspješno prošli testiranje ranijih godina, a imali su preko 35 godina života, da budu momentalno primljeni u policijske snage.

SUD EVROPSKE UNIJE

sudska praksa

Pripremio: **Nasir Muftić***

Pregled novosti iz sudske prakse Suda Evropske unije obuhvatit će presude i mišljenja Suda Evropske unije koje su donesene u drugoj polovini oktobra, novembru i prvoj polovini decembra 2024. godine.¹ Ovaj pregled ne obuhvata nužno sve presude i mišljenja koji su doneseni u ovom periodu, nego se fokusira na one najvažnije, određujući ih na temelju pažnje koju su zadobile u stručnoj javnosti. Također, ovaj pregled je ograničen na osnovne podatke o predstavljenim presudama i mišljenjima, pa se čitaoci pozivaju da za više informacija o njima posjete internetsku stranicu Suda Evropske unije, gdje su one dostupne u cjelini.

T-827/22 – Pomoć koju je Rumunija dodijelila aviokompaniji TAROM zbog pretrpljenih gubitaka tokom pandemije COVID-19 nije protivna pravu EU

Rumunija je 3. 2. 2022. godine obavijestila Evropsku komisiju o dodjeli pojedinačne pomoći u iznosu od cca 2 miliona eura rumunskoj aviokompaniji TAROM, u vidu dokapitalizacije. Ta sredstva, osigurana iz državnog budžeta Rumunije, bila su namijenjena za nadoknadu gubitaka koje je TAROM pretrpio na 14 određenih međunarodnih ruta u periodu od 1. jula do 31. decembra 2020. godine zbog ograničenja putovanja povezanih s pandemijom COVID-19. Komisija je 29. aprila 2022. zaključila da je ova pomoć u skladu s pravilima unutrašnjeg tržišta, bez pokretanja formalne istrage.

* *Docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu*

¹ Praksa Suda Evropske unije je dostupna na: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/

Međutim, konkurentska aviokompanija Wizz Air osporava ovu odluku pred Opštim sudom Evropske unije.

Opšti sud je potvrdio zakonitost pomoći dodijeljene TAROM-u, potvrdivši da je u skladu s pravilima EU koja dopuštaju nadoknadu štete uzrokovane izuzetnim pojavama, kao što je pandemija COVID-19. Ovaj sud je utvrdio da je Evropska komisija ispravno procijenila proporcionalnost pomoći i osigurala da nema prekomjerne kompenzacije tako što je precizno izračunala gubitke TAROM-a i potvrdila da je aviokompanija poduzela razumne korake da ublaži štetu. Pored toga, Opšti sud je odbacio tvrdnje Wizz Air-a da Komisija nije uzela u obzir prethodnu pomoć za spašavanje ili je potcijenila konkurentsku prednost TAROM-a, napominjući da su se te dvije pomoći bavile drugim finansijskim obavezama TAROM-a i da Komisija nije bila u obavezi da procjenjuje indirektnu konkurentsku prednost koju ova aviokompanija ima u odnosu na Wizz Air.

C-126/23 – Nacionalni propis koji ograničava pravo naknade određenim članovima porodice žrtava krivičnog djela se ne smije ograničiti na simbolične ili očigledno nedovoljne naknade ili automatski isključiti određene članove porodice iz prava

Italijanski sud je 2018. godine osudio muškarca koji je počinio ubistvo svoje bivše partnerke, na isplatu odštete članovima porodice žrtve. S obzirom na to da je počinitelj bio insolventan, italijanska država je isplatila naknadu, i to u manjem iznosu od prvobitno predviđenog, samo djeci žrtve i njenom bivšem supružniku od kojeg je bila razvedena već godinama. Roditelji, sestra i djeca ubijene podnijeli su tužbu pred Redovnim sudom u Veneciji, tražeći „pravičnu i odgovarajuću“ naknadu koja bi uzela u obzir štetu koju su pretrpjeli zbog ovog zločina. U tom kontekstu, italijanski sud je zatražio mišljenje Evropskog suda o tome da li je nacionalni propis, kojim se automatski isključuje pravo na naknadu određenim članovima porodice žrtve nasilnih krivičnih djela sa smrtnim ishodom, u skladu s Direktivom EU o naknadi za žrtve krivičnih djela².

Sud prije svega ističe da ova Direktiva obavezuje države članice da uspostave sistem naknada koji obuhvata ne samo osobe koje su direktno bile žrtve nasilnih krivičnih djela počinjenih s namjerom, već i njihove bliske

² Direktiva Vijeća 2004/80/EZ od 29. aprila 2004. o naknadi žrtvama krivičnih djela

članove porodice koji posredno trpe posljedice takvih djela kao indirektni žrtve. Direktiva zahtijeva od država članica da osiguraju pravila o naknadi koja garantuju “pravičnu i odgovarajuću naknadu” za žrtve nasilnih krivičnih djela počinjenih s namjerom. Iako države imaju određeni prostor za procjenu u ovom kontekstu, one se ne smiju ograničiti na simbolične ili očigledno nedovoljne naknade.

Naknada mora adekvatno pokriti materijalnu i nematerijalnu štetu žrtava, uz precizno određene paušalne iznose kako bi se izbjegle neadekvatne naknade u pojedinim situacijama. Sud zaključuje da sistem koji automatski isključuje određene članove porodice iz prava na naknadu, bez uvažavanja njihovih specifičnih okolnosti, ne može garantovati “pravičnu i odgovarajuću naknadu”.

C-652/22 – Privredni subjekt iz trećih zemalja s kojom je međunarodni sporazum zaključen se ne može pozivati na pravo na jednako postupanje u okviru postupka javne nabavke

U postupku javne nabavke za izgradnju željezničke infrastrukture koja povezuje dva grada u Hrvatskoj, jedan od ponuđača je bilo društvo Kolin İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret (Kolin) koje ima sjedište u Turskoj. Ovo društvo je osporavalo zakonitost odluke o dodjeli javne nabavke drugom ponuđaču. U ovom postupku, nadležni nacionalni sud traži od Suda pojašnjenje okolnosti u kojima naručitelji mogu, na temelju Direktive³ koja se odnosi na javnu nabavku, zatražiti od ponuđača, nakon isteka roka za dostavu ponuda, ispravke ili razjašnjenja njihove prvobitne ponude.

Sud je naveo da prava ponuđača koji učestvuju u javnoj nabavci zavise od postojanja sporazuma između Evropske unije i treće zemlje. Ako međunarodni sporazum s određenom trećom zemljom nije zaključen, privredni subjekti iz te treće zemlje nemaju prava koja se garantuju u odredbama direktive koja je primjenjiva u tom slučaju. Drugim riječima, takvim privrednim subjektima se ne garantuje učešće u postupku javne nabavke na ravnopravnoj osnovi zajedno s privrednim subjektima koji dolaze

³ Direktiva 2014/25/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 26. februara 2014. o nabavci subjekata koji djeluju u sektoru vodnog upravljanja, energetskom i saobraćajnom sektoru te sektoru poštanskih usluga i stavljanju van snage Direktive 2004/17/EZ

iz država članica Evropske unije ili trećih zemalja s kojima je zaključen međunarodni sporazum u ovoj oblasti. Sud je naglasio i da je pitanje zaključivanja međunarodnog sporazuma s trećim zemljama u oblasti pristupa privrednih subjekata postupcima javne nabavke u isključivoj nadležnosti Evropske unije, zbog čega države članice ne mogu vlastitim propisima uređivati ovo pitanje, što uključuje i primjenu primjenjuju nacionalnog prava kojima se prenose pravila sadržana u relevantnoj direktivi.

C-76/22 – Ako informacija o strukturi troškova nije predstavljena potrošačici prije zaključenja hipotekarnog potrošačkog kredita, onda troškovi pod određenim uslovima mogu biti smanjeni u slučaju prijevremene otplate kredita

Potrošačica iz Poljske je zaključila ugovor o hipotekarnom kreditu na period od 360 mjeseci. Prilikom sklapanja ugovora, platila je proviziju koja se odnosila na odobrenje kredita, koja je bila uključena u ukupne troškove kredita. Potrošačica je u potpunosti otplatila kredit u roku od 19 mjeseci i zatražila od banke povrat dijela provizije koji odgovara preostalih 341 mjesec trajanja ugovora. Nakon što je banka odbila njen zahtjev, pokrenula je sudski postupak. Poljski sud, imajući nedoumice u vezi s tumačenjem Direktive o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene kredite⁴, postavio je Sudu pitanje da li se, u slučaju prijevremene otplate hipotekarnog kredita, dio provizije vezane za odobrenje kredita treba vratiti. Sud također traži smjernice o metodologiji za izračunavanje iznosa povrata, s obzirom na to da banka nije obavijestila potrošačicu o tome da li su navedeni troškovi objektivno povezani s trajanjem ugovora o kreditu.

Prije svega, Sud je istakao obavezu vjerovnika u hipotekarnom ugovoru da pruži potrošaču predugovorne informacije o strukturi troškova, uključujući to da li su oni povezani s redovnim plaćanjima ili ne. Ako takve informacije izostanu, a nije jasno da li troškovi zavise od trajanja ugovora, smatra se da jesu zavisni, te mogu biti smanjeni u slučaju prijevremene otplate kredita. U ovom slučaju, čini se da banka nije pružila potrošačici odgovarajuće

⁴ Direktiva 2014/17/EU Evropskog Parlamenta i Vijeća od 4. februara 2014. o ugovorima o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nekretnine i o izmjeni direktiva 2008/48/EZ i 2013/36/EU i Uredbe (EU) br. 1093/2010

informacije o spornoj proviziji. U takvoj situaciji, nacionalni sud treba zaključiti da i ta provizija potpada pod pravo potrošača na smanjenje ukupnih troškova kredita.

Potrošač ne može biti kažnjen zbog izostanka informacija koje je vjerovnik bio dužan pružiti. Činjenica da je potrošač proviziju platio u jednoj rati prilikom sklapanja ugovora ne znači nužno da je taj trošak neovisan o trajanju ugovora, niti isključuje mogućnost djelimičnog povrata.

Sud ističe i da pravo EU-a ne propisuje specifičnu metodologiju za izračunavanje iznosa smanjenja ukupnih troškova kredita. Ova odluka je na nacionalnim sudovima, uz primjenu metodologije koja treba osigurati visok stepen zaštite potrošača.

C-419/23 – Pravo EU ne zabranjuje upis prava plodouživanja na poljoprivrednom zemljištu u zemljišne knjige iako je ono prvobitno stečeno protivpravno

Mađarska je 2013. godine usvojila zakon kojim su, od 1. maja 2014., ukinuta prava plodouživanja koja pripadaju osobama koje nisu u porodičnoj vezi s vlasnikom poljoprivrednog zemljišta na teritoriji te države članice. Sud je u tome ranije odlučivao u predmetu C-235/17, te je u presudi od 21. maja 2019. godine utvrdio da je Mađarska donošenjem tog zakona prekršila princip slobodnog kretanja kapitala i prava na imovinu, koje je zagantovano Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije. U 2021. godini Mađarska je usvojila posebne odredbe kako bi sprovela ovu presudu, omogućujući svim fizičkim i pravnim licima čija su prava plodouživanja brisana iz zemljišnih knjiga prema zakonu iz 2013. da zatraže ponovni upis tih prava u zemljišne knjige.

Na osnovu tih odredbi, nacionalno tijelo za zemljišne knjige u Mađarskoj je 2022. godine naložio ponovno upisivanje prava plodouživanja na poljoprivrednom zemljištu. Međutim, vlasnik tog zemljišta, rezident Njemačke, podnio je tužbu nacionalnom sudu, tražeći poništenje te odluke, tvrdeći da je pravo plodouživanja 2002. godine nezakonito upisano u zemljišne knjige. Pitanje koje je postavljeno ovim povodom Sudu je da li pravo EU-a sprečava ponovno upisivanje prava plodouživanja u slučajevima kada je to pravo prvobitno bilo nezakonito registrovano u zemljišnim knjigama.

Sud je utvrdio da pravo EU ne utvrđuje takvu zabranu. Iako mađarski propis donesen 2021. godine predstavlja ograničenje slobodnog kretanja

kapitala jer ponovno upisivanje prava plodouživanja smanjuje vrijednost predmetnog zemljišta i ograničava mogućnost vlasnika da uživaju prava povezana s tim zemljištem, on ima legitiman cilj jer se njime provodi presuda koja je utvrdila povredu prava. Također, Sud je potvrdio proporcionalnost ovog propisa, ističući da se njime ne prelazi ono što je nužno za postizanje cilja.

Kompenzacija bivšem nositelju prava plodouživanja, kao zamjena za ponovno upisivanje tog prava, dolazi u obzir samo u slučajevima kada postoje objektivne i legitimne prepreke za njegovo vraćanje u zemljišne knjige. Činjenica da je pravo plodouživanja prvobitno bilo nezakonito registrovano ne predstavlja takvu objektivnu i legitimnu prepreku. Sud ističe da država članica ima slobodu donijeti zakonodavne odredbe kojima odlučuje da se takva nepravilnost, proizašla iz nacionalnog prava, više ne mora sankcionisati.

Naposljetku, Sud je naveo da se razmatrani nacionalni propis Mađarske iz 2021. godine ne može smatrati ograničenjem prava na imovinu jer pravo nije stečeno u skladu s Poveljom o osnovnim pravima EU.

UPUTE ZA AUTORE

Radovi se objavljuju na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) ili engleskom jeziku.

Ukoliko rukopis zadovoljava kriterije časopisa „Pravna misao“, upućuje se na recenziju.

Svaki rukopis ocjenjuju najmanje dva nepristrana recenzenta, pri čemu identitet autora i recenzenta ostaje obostrano nepoznat. Nakon ocjene recenzenta i članova Redakcije, rukopis se vraća autoru s obrazloženjem i zahtjevima za doradu i ispravak rada, ukoliko se to smatra potrebnim. Ispravljene rukopise autori trebaju vratiti Redakciji u roku od osam dana od primitka.

Pretpostavlja se da članci i ostali prilozi nisu i neće biti objavljeni u drugim publikacijama, osim uz posebno odobrenje Redakcije kada se to jasno naznačuje u objavi.

Autori dopuštaju postavljanje svojih radova na web stranicu Časopisa.

Časopis zadržava i sva ostala prava, osim ukoliko nije drugačije dogovoreno s autorom.

Radovi koje ovaj časopis objavljuje su:

- Uvodna riječ glavnog urednika
- Izvorni znanstveni rad
- Prethodno saopćenje
- Pregledni znanstveni rad
- Stručni članak
- Sudska praksa
- Ostali radovi kao što su prikaz knjige, izvještaji o znanstvenim i stručnim skupovima i dr.
- Obavijesti o nadolazećim stručnim i znanstvenim skupovima
- Domaći autori u međunarodnim publikacijama
- Pismo uredniku

Radovi se šalju Redakciji časopisa elektronskom poštom na adresu:
Pravna.Misao@fmp.gov.ba

Dokument treba biti načinjen u programu Microsoft Word. U njemu ne smiju postojati nikakve indikacije osobnoga identiteta autora ili institucije u kojoj bilo koji od autora radi, kako u samom radu, tako ni u karakteristikama (properties) elektroničkog dokumenta.

Radovi koji se dostavljaju Redakciji moraju biti lektorirani. Lektori koje odredi Redakcija vrše superviziju.

U Časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi koji ne prelaze dužinu od 10.000 riječi, uključujući sve dijelove rada. Svaki rad mora sadržavati sažetak od 150 do 200 riječi i izbor ključnih riječi na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku iste dužine. Ostali radovi ne mogu prelaziti dužinu od 2.000 riječi.

Izuzetno, Redakcija može odobriti objavljivanje radova izvan navedenih kategorija i s dužinom koja prelazi navedeni broj riječi, ukoliko je rad značajan za razvoj pravne teorije i prakse.

Svaki rukopis mora biti priložen zajedno s popratnim pismom, u kojem je nužno navesti sljedeće:

- kratki opis sadržaja članka u dvije do tri rečenice, kao i sve dodatne informacije o rukopisu koje bi Redakciji mogle biti od koristi;
- razloge zbog kojih autori drže da je njihov rad zanimljiv čitateljstvu časopisa (novost koju rad donosi);
- kratku biografiju autora (25-30 riječi),
- osobne podatke:
 - jedinstveni matični broj
 - adresa stanovanja i općina
 - kontakt telefon
 - naziv banke
 - transakcijski račun banke
 - broj žiro računa

Svaki autor će uz popratno pismo dostaviti i izjavu da rad nije prethodno objavljivan.

Prva stranica rukopisa treba sadržavati:

- Naslov
- Datum

- Broj riječi u članku
- Ime autora i profesija
- Nazivi ustanova u kojima rade
- E-mail adrese
- Kategorizaciju
- Sažetak i ključne riječi na izvornom jeziku rada
- Naslov, sažetak i ključne riječi i naslov na engleskom jeziku (summary, key words)

Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Ključne riječi sadrže pojmove koji se pojavljuju u tekstu, ali ne opće i preširoke pojmove niti preuske pojmove opisane s puno riječi.

Tablice i grafikoni trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, s jasno iskazanim naslovima. Sve tablice i grafikoni bit će tiskani isključivo u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnote (footnote). U pravilu su objašnjavajućeg karaktera.

U fusnoti treba navoditi samo objavljene podatke (ili staviti posebnu bilješku s objašnjenjem).

U fusnoti treba navoditi samo literaturu koja je navedena u popisu literature na kraju članka.

U fusnoti treba ujednačeno navoditi sve izvore. Poželjno je staviti broj stranice.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećih naputaka za navođenje literature i fusnota:

Ukoliko je riječ o navođenoj knjizi:

Josipović, I. (2000) Haaško implementacijsko kazneno pravo. Zagreb: Informator i Hrvatski Pravni Centar.

Ukoliko je riječ o navođenom članku:

Tschudi, F. (2008) "Dealing with violent conflicts and mass victimisation: a human dignity approach", str. 46-69. U: I. Aertsen et al.: Restoring Justice after Large-scale Violent Conflicts. Portland. Willan Publishing.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u časopisu:

Sijerčić-Čolić, H. (1999) "Reforma krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine: karakteristike federalnog procesnog krivičnog prava", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 6 – br. 1/1999, str. 251-268.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u elektroničkom časopisu:

Lendvai, N., 2005. "Central and Eastern European Social Policy and European Accession – Time for Reflections" (online). Financial Theory and Practice, 29 (1), str. 1-12. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/eng/FTP/2005/1/lendvai.pdf>.

Ukoliko je riječ o navođenoj Web adresi:

World Bank, 2004. Corruption: how the World Bank Fights Corruption (online). Washington: The World Bank. Dostupno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0>.

Rad treba oblikovati prema sljedećim uputama:

- dokument pohraniti u programu MS Word (*.doc format);
- stranica standardne veličine (A4);
- obični prored za cijeli rukopis
- font Arial, 12 pt;
- sve margine 2,5 cm;
- ne uređivati zaglavlje (Header) niti podnožje (Footer) dokumenta;
- obavezno brojčano označiti stranice;
- slike ili fotografije prilažu se u jednom od formata: *.jpg, *.bmp, *.tiff.

Pozivamo sve autore da na adresu redakcije šalju sažetke svojih stručnih i znanstvenih radova objavljenih u međunarodnim publikacijama indeksiranim u literaturnim bazama podataka. Redakcija će objaviti sve pristigle sažetke izvornih radova domaćih autora.

Radujemo se Vašim priložima!

Redakcija

